

Passage to India

REIS DOORHEEN EEN DEEL VAN HET INDIASE SUBCONTINENT

Chandigarh was de aanzet voor de architecturale zoektocht van Archipel doorheen een fractie van *het Indische subcontinent*.

Wat na die zoektocht blijft en beklijft, is het gevoel *essentie* te hebben ontdekt.

TEKSTEN

Arnout Fonck

Wim Supply

Bruno Van Besien

Gery Vandenabeele

Hera Van Sande

FOTO'S

Arnout Fonck

GRAFISCH ONTWERP

Ronny en Johnny^{ba}

MET DANK AAN ONZE SPONSORS

vola®

Wienerberger

Met steun van de
Vlaamse overheid

Archipel in India

“Er is maar één weg in een ontwikkeling die voor de maatschappij als geheel voordelen oplevert en dat is een ontwikkeling in een langzaam tempo met een langetermijnvisie. Kortetermijndenken dwingt de maatschappij om winsten te maximaliseren en vernietigt de lokale middelen en vaardigheden in het proces. Dit leidt tot daling van de zelfredzaamheid en het verlies van economische en sociale onafhankelijkheid. Daarom is bescherming en conserveren van roerend en onroerend erfgoed erg belangrijk.

Een architecturaal ontwerp moet gebaseerd zijn op de lokale mogelijkheden en de afhankelijkheid van externe vreemde hulp moet geminimaliseerd worden. Inspraak in plaats van exclusieve monopolies.

Terughoudendheid is een deugd en moet de basis zijn van elk ontwerp. Instellingen zijn de ruggengraat van de maatschappij en moeten alle prioriteit krijgen in een ontwikkelingsproces. In gebouwen moeten geavanceerde technologieën worden vermeden, zodat de maatschappij zelfreddend kan blijven.”

Architect Balkrishna Doshi sprak deze profetische woorden in 1980. Vandaag, meer dan 30 jaar later, zit de wereld gevangen in de pijnlijke confrontatie met het falen van een geglobaliseerde neo-liberale maatschappij die net het tegendeel wil bewerkstelligen en daar willens nillens nog een tijd mee wil doorgaan.

Balkrishna Doshi is de Indische architect die zowel Le Corbusier als Louis Kahn doorheen het wonderlijke chaotische continent India heeft geloodst. Zonder Balkrishna Doshi waren wij vandaag niet in India. De 86 jarige Doshi als een soort Goeroe, een Mahatma.

Mahatma doet uiteraard denken aan 'Mohandas Karamchand' Gandhi. De grote ethische, geestelijke en politieke leider bekend om zijn geweldloos verzet. Als je India bezoekt kan je niet voorbijgaan aan de figuur en de rol die hij speelde in de ontvoogding van zijn land. Hij bekocht het met zijn leven. We zien in Ahmpedabad de Ashram, zijn verblijfplaats gedurende meer dan 10 jaar (1917-1930). Tot hij op 12 maart 1930 begon aan de beroemde zoutmars en de burgerlijke ongehoorzaamheid op de wereldkaart zette. *"De aarde biedt voldoende om ieders behoefte te bevredigen maar niet ieders hebzucht."*

India is een land van schokkende contrasten.

Schrijnende armoede en wansmakelijke rijkdom.

Heerlijke geuren en vreselijke stank.

Supersonische vooruitgang en eeuwenoude tradities.

Hindoe en Moslim.

India is ook het land van veel of weinig.

1,2 miljard mensen, waarvan 740 miljoen armen.

45 miljoen verstoten weduwen.

300 verschillende talen.

Een gemiddeld jaarinkomen van € 775.

Levensverwachting voor mannen 66 jaar,

voor vrouwen 68 jaar.

30% van de bevolking is jonger dan 15 jaar.

Het lijkt een verscheurende keuze om in een land als dit een archipelreis te organiseren. Maar zoals Roland ooit uitte: *Ik droom mijn hele leven om Chandigarh te zien*.

Het is ook een verscheurende keuze om in zo een uitgestrekt continent keuzes te maken. Welke steden, welke plaatsen bezoeken we? Kiezen is verliezen en dat is hier niet anders. We zien niets van Zuid India en we laten Rajastan letterlijk links liggen.

Maar we zien *Bom Bahia* de goede baai en zijn Gateway to India. We zien *Een traan op de wang van de tijd* zoals Rabindranath Tagore de Taj Mahal noemde.

We zien Fatehpur Sikri, de Mogul stad van de overwinning. We zien New Delhi. En misschien vooral voor een groep op zoek naar de roots van hedendaagse architectuur: we zien Ahmedabad, Chandigarh en Dhaka. En we horen, ruiken en voelen het adembenemende India en Bangladesh.

Namasté. Ik buig voor jullie.

Wim Supply

Passage to India

REIS DOORHEEN EEN DEEL VAN HET INDIASE SUBCONTINENT

1. India	<u>7</u>
1.1. Algemene info	<u>9</u>
1.1.1. Architecturale geschiedenis	<u>9</u>
1.1.2. Religie	<u>13</u>
1.1.3. Eten en drinken	<u>21</u>
1.2. Mumbai	<u>27</u>
1.2.1. Stedenbouwkundig/Geschiedenis/ Restotips	<u>27</u>
1.2.2. Fort en Colaba	<u>33</u>
1.2.3. Tardeo	<u>49</u>
1.2.4. Noordelijk Mumbai	<u>67</u>
1.2.5. Overzijde water	<u>67</u>
1.3. Ahmedabad	<u>77</u>
1.3.1. Stedenbouwkundig/Geschiedenis/ Restotips	<u>77</u>
1.3.2. Westzijde – nieuwe stad	<u>83</u>
1.3.3. Oostzijde – oude stad	<u>123</u>
1.3.4. Buiten de stad	<u>140</u>
1.4. Agra en omgeving	<u>143</u>
1.4.1. Agra	<u>146</u>
1.4.2. Fatehpur Sikri	<u>150</u>
1.4.3. Abhaneri	<u>159</u>
1.5. Delhi	<u>161</u>
1.5.1. Stedenbouwkundig/Geschiedenis/ Restotips	<u>161</u>
1.5.2. Old Delhi	<u>170</u>
1.5.3. New Delhi	<u>171</u>
1.5.4. South Delhi	<u>186</u>

1.6. Chandigarh	189
1.6.1. Stedenbouwkundig/Geschiedenis/ Restotips	189
1.6.2. Chandigarh stad	206
1.6.3. Capitool en lake precinct	218
2. Bangladesh	229
2.1. Dhaka	237
2.1.1. Stedenbouwkundig/Geschiedenis/ Restotips	237
2.1.2. Projecten	241
3. Beknopte biografieën	256
Charles Correa	
Doshi	
Maxwell Fry	
Satish Gujral	
Muzharul Islam	
Pierre Jeanneret	
Louis Kahn	
Sir Edwin Lutyens	
Matharoo Architects	
Studio Mumbai	
Mahendra Raj	
Serie Architects	
Joseph Allen Stein	
Frederick William Stevens	
George Wittet	

--- 1. INDIA

1. India

1.1 Algemene info

1.1.1 Architecturale geschiedenis

Van de oudste bewoners de Harappanen weten we nagenoeg niets, hun cultuur werd verwoest door de Ariërs die India binnenvielen rond 1500 v Chr. Het volk leefde voornamelijk rond de Indusrivier, dus wat nu Pakistan is maar ook in het gebied Gurajat, waar we de stad Ahmedabad zullen bezoeken. De stad Harappa is opgegraven in 1920 maar tot op heden worden onderzoeken voortgezet.

In elk geval gaat het om een zeer beschaafde bevolking, waarschijnlijk gelieerd met de Mesopotamische cultuur. De steden vertonen het beeld van een complexe maatschappij met een goede organisatie. De straten bijvoorbeeld zijn in dambord ontworpen. De beschaving komt tot een einde door de inval van de Ariërs. Deze stam is wellicht afkomstig uit Centraal Azië en brengen de taal, het Hindu of Sanskriet, maar ook de godsdienst en het kastensysteem binnen in India. Het volk verspreidt zich over India maar ook over onze contreien

Hun eerste cultuur uit zich in het maken van grotheiligdommen. Vaak is het interieur een verstening van de eenvoudige Indiase hut. In dit geval vier palen met een plat dak in takken en twijgen. In de grotten wordt het plafond vlak gehouden maar uitzonderlijk ook koepelvormig gevormd. In onze reis zullen we helaas daar geen voorbeelden van zien, alhoewel in Bombay, op een eiland in de baai tussen de stad en het vaste land, een bekend complex te bezoeken is op Olifanteneiland, helaas een al te toeristische plek.

De typische Hindu-tempel is een voortzetting van het idee om tempels in grotten uit te hakken. In feite wordt een massieve berg gemaakt met daarin een cella, voor het beeld van de god.

In de tempelbouw zijn er twee stijlen, de eerste, meest bekende, bestaat uit een volume in de vorm van een bijenkorf; de Nagara stijl, de tweede vorm bestaat uit een toren in steeds kleiner oplopende terrassen, de Dravida stijl.

In de Nagara stijl bekijken we de onderdelen van een tempel. Het heiligste gedeelte is de Garba griha, de cella, de plaats van het beeld van de god. Daarboven wordt een toren gebouwd in de vorm van een bijenkorf. In Noord India wordt deze Sikhara genoemd in het zuiden Vimanam. De vorm vertrekt steeds vanuit het vierkante grondplan van de cella, maar wordt complex vertaald volgens volgend grondplan;

- Het komt vaak voor dat de toren complexer opgebouwd wordt door toevoeging van meerdere kleinere torens (Urishringa). De toren wordt bekleed met een ronde steen, de Amalaka, en een soort kelk, de Kalasha.
- Voor het schrijn komt de offerplaats, of bidplaats, de Mandapa, dikwijls verdeeld in verschillende vierkante plaatsen die vergroten naargelang we de cella benaderen. De Mandapa hebben de typologie van een Indiase hut, vier stammen met een dakstructuur.
- Het geheel is gebouwd op een platform, de Jagati. Twee of meerdere poorten, Gopuram, geven toegang tot de site. Volgens de Indiase smaak is de het complex volledig gebeeldhouwd in verschillende horizontale lagen, waar bijvoorbeeld een laag uitdrukking geeft van sterkte, versierd met olifanten en een andere getuigt van viriliteit, met beelden uit de Kamasutra.

Bij de komst van het Boedhisme worden de twee culturen zonder probleem naast elkaar gebruikt.

Een hoogtepunt van deze Arische periode is de Ashoka cultuur, genaamd naar de laatste koning die bijna geheel India kon verenigen.

Rond het jaar 1000 is er van een verenigd India geen sprake meer, de Arabieren vallen het land binnen en vormen het Sultanaat welke rond 1200 het noorden inpalmde.

Bij de inval van de Arabieren later opgevolgd door Turkse dynastieën worden in de steden nieuwe moskeeën gebouwd. Zoals hier in Delhi. In de versieringen worden Indische motieven gebruikt naast gestileerde koranteksten. Vaak wordt door Hindu-nationalisten de gedachte verspreid dat hun tempels afgebroken werden om moskeeën te bouwen maar daar is niet alleen geen bewijs van maar architectonisch en godsdienstig-cultureel lijkt het onwaarschijnlijk.

De Arabische periode is er zeker geen constante nationale eenheid maar eerder een opeenvolging van kleine plaatselijke machthebbers. Een mooi voorbeeld is Delhi waar zeker acht maal een nieuwe stad gebouwd is op verschillende plekken. Zo komt de oudste moskee, met de grootste minaret helemaal perifeer te liggen van het huidige stadscentrum.

Oorspronkelijk wordt het grondplan van de moskee afgeleid van het huis van Mohamed in Medina, dwz een ommuurde tuin met aan één zijde het huis richting Mekka en een galerij. In de echte Arabische moskee bestaat de gebedsruimte uit een zaal gesteund door zuilen en een platte bedaking (vb Cordoba). In Turkmeense – Perzische gedeelte werd als bekroning één of meerdere koepels gebruikt en kreeg het plein één tot vier monumentale inkompoorten bestaande uit een grote ogiefbog en begeleid door twee minaretten (Vb. Samarkant). Beide invloeden zullen te zien zijn in de Indiase Islamarchitectuur.

De Arabische periode komt tot een einde als in de 16de eeuw een India door een nieuwe clan verenigd wordt. Een Turkse groep die zich in de streek tussen Turkmenistan en Afghanistan bevond begon aan een veroveringstocht die uiteindelijk eindigde in India. Zij zijn het die India de mooiste architectuur bezorgd hebben. Door hun afkomst waren zijn sterk beïnvloed door de Perzische architectuur. Het farsi was dan ook de voertaal aan het hof. Een dynastie keizers (de Moghols) zorgde voor een sterk ééngemaakt rijk. Achtereenvolgend regeerden

- Humayun 1526 – 1556
- Akbar (de grote) 1556 – 1605
- Janhangir 1605 – 1627
- Jagan 1627 – 1658
- Aurangzeb 1658 – 1707

De eerste keizers waren zeer tolerant voor andere godsdiensten, Akbar had bijvoorbeeld drie vrouwen; een Arabische, een Turkse en een Portugese. Op het einde, vooral door Arangzeb, wordt de Islamcultuur onverdraagzaam tegenover de ander godsdiensten waardoor opstanden uitbreken. De Europeanen (Britten, Portugezen maar ook Fransen) bouwen vanaf de 16de eeuw handelskolonies uit aan de kusten. Vanaf de 18de eeuw wordt hier en daar door de Hindu-koningen (Maharadjas) van de Europeanen hand- en spandiensten gevraagd om de islamitische machthebbers te verjagen. Dit proces verloopt langzaam tot op een moment dat de Indiase bevolking tot hun eigen verbazing moet vaststellen dat ze een Britse kolonie geworden zijn. De Britten brengen hun eigen Victoriaanse cultuur mee die wij zullen zien in Bombay. In het interbellum zorgen de Britten voor een nieuwe hoofdstad, New Delhi, in een Indisch gekleurde art-décostijl.

De rest is moderne architectuur

1.1.2 Religie

Religie speelt een zeer belangrijke rol in het leven van quasi alle Indiërs. Geloof bepaalt het maatschappelijke leven, de feesten, festivals, intermenselijke verhoudingen... India is de bakermat van verschillende religies, waaronder het hindoeïsme, het boeddhisme en het sikhisme. Ook de islam heeft een belangrijke invloed op de Indiase geschiedenis en India hoort, samen met Indonesië en Pakistan tot de top drie van landen met het grootste aantal moslims. India kent geen staatsgodsdienst en is officieel een seculier land. De verdeling van het aantal gelovigen per religie is als volgt: hindoeïsme 80,5%, islam 13,4%, christendom 2,3%, sikhisme 1,9%, boeddhisme 0,8%, jainisme 0,4%, overige religies 0,6%.

—— Hindoeïsme

Hindoeïsme betekent in het Sanskriet ‘de eeuwige wet die ons ondersteunt en overeind houdt’. Qua praktijken en filosofieën omvat het hindoeïsme een breed scala van wetten en voorschriften van ‘dagelijkse moraal’, gebaseerd op de concepten van karma en dharma (religieus leven) en op maatschappelijke normen zoals hindoeïstische huwelijksgebruiken. De vier hoofdstromingen zijn het vaishnavisme, het shaivisme, het shaktisme en het smartisme. Hindoeïsme is gevormd uit diverse tradities en heeft niet één bepaalde stichter. Een van de wortels is de historisch Vedische religie van India in de IJzertijd – daarom wordt het hindoeïsme vaak ‘de oudste levende wereldreligie’ genoemd.

De grote verzameling hindoeïstische teksten wordt ingedeeld in shruti (‘geopenbaarde’) en smriti (‘herinnerde’) teksten. Deze teksten bespreken theologie, filosofie en mythologie en verschaffen informatie over de praktijk van de dharma. Van deze teksten worden de Veda's beschouwd als de meest gezaghebbende. Andere

belangrijke geschriften zijn de Upanishad, Purana en de heldendichten Mahabharata en Ramayana. De Bhagavad gita, een verhandeling uit de Mahabharata, is van bijzonder belang.

Al vertonen hun religieuze handelingen grote overeenkomsten, toch is geen enkele omschrijving van het begrip 'hindoeïsme' voor alle hindoes van toepassing. Zo verschilt de plattelandsgodsdienst grondig van de meer filosofisch onderbouwde godsdienstbeoefening.

Het jainisme en het boeddhisme worden door hindoes beschouwd als stromingen van het hindoeïsme. Boeddha heeft zelfs de status van negende incarnatie van Vishnu verworven. Een bij hindoes bekende metafoer is die van het hindoeïsme als stam van een boom, waar alle andere godsdiensten als bladeren aan groeien. Dit verklaart zowel hun tolerantie ten aanzien van andersdenkenden als hun vaak heftige afwijzing van proselitisme (het proberen te bekeren van mensen tot je eigen mening).

De meeste hindoes geloven in de absolute eenheid van een transcendente en immanente God, het oneindige kosmische bewustzijn (Parama Purusha), die de schepper is van het universum en waar alle wezens ten innigste mee verbonden zijn. De meeste hindoes geloven ook dat God op bepaalde momenten in de geschiedenis in een menselijke vorm (Ishvara) kan verschijnen.

De meeste hindoes vereren maar één God, zoals de shaivieten (Shiva) en de vaishnavieten (Vishnu), die geloven dat andere goden doordrongen zijn van die ene God. De shaktisten geloven dat je via de verering van de moedergod Devi tot het oneindige aspect van God (Shiva) kunt komen en de smartisten geloven dat diverse goden de verschillende aspecten van de ene God vertegenwoordigen en dat derhalve iedere god afzonderlijk verering verdient.

Enkele van de belangrijkste aspecten van God maken deel uit van de hindoeïstische drie-eenheid: Brahma (god als schepper), vishnu (god als onderhouder), Shiva (god als transformerende entiteit). De meeste hindoes zijn in feite panentheïsten of monistische theïsten.

Hindoeïstische tempels zien er zeer verschillend uit, de tempels in het zuiden van India (bv. Meenakshi Amman in Madurai) zien er zeer veelkleurig uit, staan vol met mythische figuren en zijn veelal opgebouwd uit concentrische gordels met hoge torens (gopuram). Hindoeïstische tempels uit het noorden zijn wat soberder en zeker compacter gebouwd. De meest bekende hindoeïstische tempels staan echter in het buitenland, zoals Angkor Wat in Cambodia en Prambanan in Indonesië.

--- De belangrijkste goden

BRAHMA Brahma vertegenwoordigt het genererende of scheppende aspect van God in de drie-eenheid Generator (schepper) / Onderhouder / Destructor (vernietiger). Hindoegoden en -godinnen worden vaak afgebeeld of gebeeldhouwd met verscheidene hoofden of armen om hun speciale kwaliteiten te laten zien. Zo wil een Brahma met vier gezichten tonen dat Brahma regeert over de vier windrichtingen. Brahma wordt ook afgebeeld met vier armen, waarin hij de heilige boeken, de rozenkrans en de veldfles water van een heilige man vasthoudt. Brahma is de schepper van het heelal en god van de wijsheid. Zijn vrouw Saraswati is de godin van de kunst, muziek en literatuur. Ze staat meestal afgebeeld met een boek en een vina, een soort muziekinstrument, in haar handen. Alle goden hebben ook een rijdier, dit is een dier dat hen vervoert, voor Brahma is dit de zwaan (Hamsa).

VISHNU Vishnu is het onderhoudende (beschermende) aspect van God en doordringt alles in dit universum. Hij wordt verbeeld als rijdend op een adelaar, Garuda, met zijn vrouw Lakshmi, de godin van liefde, schoonheid, geluk en welvaart. Vishnu wordt afgebeeld met vier armen, waarin hij een trompetschelp, een lotusbloem, een discus en een knuppel vasthoudt. De vrouw van Vishnu is Lakshmi en zijn rijdier is de adelaar (Garuda).

Volgens de hindoes die in avatara's (incarnaties van God) geloven, komt Vishnu tien keer op aarde, in tien vormen of avatara's, om de wereld te redden. Negen avatara's hebben al plaatsgevonden, de tiende moet nog komen: de laatste 4 incarnaties zijn:

- Rama, de ideale man en koning die Ravanna en diens leger versloeg.
- Krishna, de blauwe god oftewel de fluitspelende herdersjongen.
- Boeddha, Boeddha die zelf de weg naar verlossing vond.
- Kalki, de ruiter op het witte paard, die nog moet komen om een betere en mooiere wereld te stichten.

SHIVA Shiva vertegenwoordigt het transmuterende of vernietigende aspect van God. Alles in de schepping bestaat maar tijdelijk en zal vroeg of laat getransmuteerd of vernietigd worden. Shiva wordt vaak afgebeeld met vier armen, een drietand, een cobra en als rijdier een stier (Nandi). Op afbeeldingen en als beeld staat Shiva tevens dikwijls dansend afgebeeld. Deze zogenaamde tandava-dans wordt wel gezien als de uitbeelding van de energie die door het universum stroomt en die dag en nacht, de seizoenen, geboorte en dood veroorzaakt. Als Shiva danst, vertrappt hij als het ware de dwerg van onwetendheid. Ook wordt hij gezien als 'koning van de yoga' en wordt dan ook vaak in yogahouding afgebeeld. De verering vindt vaak

plaats door een Shiva-‘linga’, een fallussymbool. Zijn vrouw is Parvati. In de tantra wordt Hij gezien als de eerste grote goeroe in de geschiedenis van de mensheid. Hij leefde ongeveer 5000 jaar voor Christus.

GANESHA Ganesha, de god met het olifantenhoofd. Hij is de god van kennis en wijsheid, neemt hindernissen weg en is de beschermheilige van reizigers (daarom zal je hem dus veel aantreffen als poppetje in taxi of riksja) Hindoes bidden tot Ganesha voor ze aan iets nieuws beginnen, zoals een nieuwe baan of wanneer ze verhuizen. Ganesha is de zoon van Shiva en Parvati. Zijn voertuig, is een muis of een rat (Mushika).

Het verhaal hoe Ganesha een olifantenhoofd heeft gekregen, gaat als volgt: Al toen Ganesh nog zeer jong was, wilde hij met rust gelaten worden en het liefst was hij alleen. Om die reden en omdat Shiva oorlog ging voeren, had Shiva de kans niet om zijn zoon goed te leren kennen. Na jaren te hebben gestreden, keert Shiva terug naar Parvati (zijn vrouw) en Ganesh (zijn zoon). Als hij thuiskomt ziet hij een indringer, en omdat hij zo temperamentvol is, onthoofdt hij de indringer meteen. Maar het was al te laat toen hij zag dat die indringer eigenlijk zijn eigen zoon was, die hij op het eerste gezicht niet had herkend omdat hij hem nog maar zo weinig had gezien. Shiva beval zijn dienaren om hem het hoofd of de kop te brengen van het eerste het beste levende wezen dat ze tegen zouden komen en zij keerden terug met de afgehakte kop van een olifant (Airavata). Shiva bevestigde de olifantenkop op het levenloze lichaam van zijn zoon die terug tot leven komt en de geschiedenis zou ingaan als de halfgod met de olifantenkop.

Het jainisme is een oude Indiase religie die sinds vroege tijden als onafhankelijk geloof en filosofie geldt. Het belangrijkste geschrift is de Tattvartha Sutra. Jainisme is van begin af belangrijk geweest voor de Indiase cultuur en had invloed op de Indiase filosofie, kunst, architectuur, wetenschappen en politiek en heeft ook bijgedragen tot het geweldloze Indiase onafhankelijkheidsstreven van Mahatma Gandhi.

Met ongeveer 8 tot 10 miljoen aanhangers, is het jainisme een van de kleinste belangrijke wereldreligies. Er zijn ongeveer 6000 jainische nonnen en 2500 jainische monniken – de meeste monniken en nonnen zijn lid van Shvetambar. De grootste aanhang woont in het Indiase gebied de Punjab, vooral in de stad Ludhiana. Er waren ook veel jainisten in Lahore (de historische hoofdstad van de Punjab) en andere steden vóór de verdeling van 1947 in India en Pakistan. Velen verhuisden toen naar het Indiase deel van Punjab. In India hebben de volgelingen van het jainisme de familienaam Jain. (cfr Bijoy Jain van Studio Mumbai) Als iemand van buiten de geloofsgemeenschap toetreedt, verandert hij zijn familienaam in Jain. Jainisten zullen er alles aan doen om hun kinderen met geloofsge-noten te laten trouwen. In Wilrijk, een deelgemeente van Antwerpen, is de grootste jaïntempel buiten India gebouwd. Hij werd in augustus 2010 in gebruik genomen.

Het jainisme leert dat elk levend wezen een individuele en eeuwige ziel is die van zijn eigen acties de oorzaak is. Jainisten zien hun geloof als het onderwijzen om te denken en te handelen op een manier die de geestelijke aard van elk leven eerbiedigt. Jainisten hebben respect voor alle levende wezens. Daarom vegen ze het pad waarop ze lopen van tevoren schoon met een bezem om de kans dat ze een dier vertrappen te minimaliseren.

Als deel van haar houding tegen geweld, gaat het jainisme verder dan vegetarisme in die zin dat het jainistisch dieet ook de meeste wortelgroenten uitsluit (omdat je hiermee belemmert dat de plant verder groeit) en bepaald ander voedsel dat wordt verondersteld onnodig nadelig te zijn voor levende wezens. Jainisten eten, drinken en reizen niet na zonsondergang. Het is derhalve voor een jainist erg moeilijk om te reizen en daarbij de zeer ingewikkelde voedingswetten na te leven.

Jainisten zien God als een onveranderlijk teken van de zuivere ziel. Dit teken is oneindige kennis (Ananta Gnana), waarneming (Darshan), bewustzijn (Chaitanya) en geluk (Sukh). Vandaar dat men zegt dat het jainisme een religieuze stroming is die geen concept van een schepper-God omvat. Het heelal zelf is eeuwig, zonder begin en ook zonder einde.

Wanneer Svetambara Jains rituelen verrichten, dragen ze doeken, muhapatti, over hun mond en neus. Volgens sommigen om te voorkomen dat ze insecten inademen, blijkbaar is het juister om te zeggen dat dit is om te voorkomen dat er speeksel op teksten of heilige afbeeldingen valt.

In Ahmedabad bezoeken we een kleine Jaïntempel, kenmerkend voor Jaïntempels in noordelijk Indië zijn de monochrome kleur (meestal wit) en de zeer fijne afwerking binnenin, het is bijna gebeeldhouwd kantwerk. Bekende tempels zijn de Ranakpurtempel, de 5 Dilwaratempels rond Mount Abu, de Khajurahotempels (met erotische beeldhouwwerken), de tempel in Palitana en de rode Lal Mandir naast het Red Fort in Delhi.

Het sikhisme is een monotheïstische godsdienst die in het begin van de 16de eeuw ontstond in noordelijk India door de eerste goeroe Nanak Dev. Het is een apart geloof en geen samenvoeging van hindoeïsme en islam, zoals soms gedacht wordt. De meeste aanhangers wonen in de Indiase deelstaat Punjab (Chandigarh dus); hier wonen ongeveer 21 miljoen van de 26 miljoen aanhangers van het sikhisme (sikhs). Er zijn ook sikhgemeenschappen in Maleisië, Singapore, Oost-Afrika, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Canada.

Het sikhisme werd geïnspireerd op het onderwijs van tien goeroes: belangrijke religieuze onderwijzers en predikers. Een separate en progressieve religie met als basisgedachten één God, gelijkheid, rechtvaardigheid en vrijheid voor iedereen. Deze religie doet een beroep op zijn volgelingen om een leven van discipline, hard werken, liefdadigheid en meditatie te leiden. Zij accepteert het bestaan van alle geloven en tolereert geen bevooroordeelning of onderdrukking op basis van godsdienst, kaste, kleur, geloofsbelijdenis, ras en/of sekse.

De doctrines zijn vastgelegd in de Goeroe Granth Sahib, het heilige boek voor sikhs. De stichter en de eerste goeroe was goeroe Nanak (1469–1539). Goeroe Nanak stichtte dit geloof in de 15de eeuw met zijn ideologie van ‘Alle mensen zijn gelijk, vormen een onderdeel van het goddelijke licht en kunnen de allerhoogste (spirituele) staat bereiken door samen te smelten oftewel op te gaan in die ene almachtige God’.

Het sikhisme werd gevestigd door tien goeroes (leermeesters), die leefden tussen 1469 en 1708. Deze leermeesters waren intellectuelen wier hoofddoel in het leven het geestelijke en morele welzijn van de massa was. Elke goeroe voegde principes en praktijk toe aan hetgeen door zijn voorgangers was onderwezen. Dit mondde uit in de verwezenlijking van de godsdienst. Goeroe Nanak was de

eerste goeroe en goeroe Gobind Singh de laatste. Voordat goeroe Gobind Singh overleed, verklaarde hij dat Sri Guru Granth Sahib, het heilige boek, de uiteindelijke en definitieve sikhgoeroe was.

In Chandigarh zullen we veel aanhangers van het sikhisme tegenkomen.

De belangrijkste tempel is de Golden Temple in Amritsar, die dagelijks gratis vegetarisch eten geeft aan 60.000 tot 80.000 bezoekers.

1.1.3 Eten en drinken

De Indiase keuken omvat een breed scala aan regionale gerechten. Gezien de diversiteit in grondsoort, klimaat, enz. verschillen deze keukens sterk van elkaar in gebruik van ter plaatse beschikbare specerijen, kruiden, groenten en fruit. Indiaas eten is ook sterk beïnvloed door religieuze en culturele keuzes. Het vegetarisme is sterk ingeburgerd, is uiteraard afkomstig uit het geloof en is vrij dominant in het zuiden van India en Guyarat.

Er is ook een sterke Arabische invloed op Noord-Indiase gerechten uit de jaren van de Mughal en het Delhisultanaat, zo zal je in gans India quasi geen varkensvlees vinden. Buitenlandse invasies, handelsbetrekkingen en kolonialisme hebben een rol gespeeld bij de invoering van bepaalde voedingsmiddelen in het land. De aardappel (aloo) werd een hoofdbestanddeel van de Noord-Indiase keuken toen die werd ingevoerd door de Portugezen die ook de pepers introduceerden.

Basisvoedsel van de Indiase keuken zijn parelgierst (bajra), rijst, volkoren meel (atta), en een verscheidenheid van linzen, in het bijzonder masoor (meestal rode linzen), Toor (duiferwt), urad (zwart gram), en moong (mung-bonen). Splitlinzen, of dal, worden op grote schaal gebruikt. Sommige peulvruchten, zoals channa (kikkererwten), rajma of bruine bonen, lobiya komen zeer vaak voor, vooral

in de noordelijke regio's. Channa en mung, worden ook verwerkt tot meel (besan).

Veel Indiase gerechten worden gekookt in plantaardige olie, maar pindaolie is populair in Noord-en West-India, mosterdolie in het oosten van India en kokosolie langs de westkust. Sesamolie is gebruikelijk in het zuiden, het zorgt voor een geurige nootachtige aroma. In de afgelopen decennia zijn zonnebloem- en sojaolie populair geworden in heel India. Gehydrogeneerde plantaardige olie, die bekend staat als Vanaspati ghee, is een ander populair kookmedium. Boter op basis van ghee wordt vaak gebruikt, hoewel minder dan in het verleden.

De belangrijkste en meest gebruikte kruiden en aroma's in de Indiase keuken zijn op zijn geheel of als poeder: scherp smakende paprika (mirch), zwart mosterdzaad (sarso), kardemom (elaichi), komijn (komijn), kurkuma (Haldi), asafoetida (Hing), gember (adrak), koriander (dhania), en knoflook (lehsun). Een populaire kruidenmix is garam masala, een poeder dat bestaat uit vijf of meer gedroogde kruiden, in het bijzonder kardemom, kaneel, en kruidnagel. Elke culinaire regio heeft een kenmerkende garam masala mix. Sommige bladeren worden vaak gebruikt voor aroma's en bevatten bay (tejpat), koriander, fenegriek, en muntblaadjes. Het gebruik van currybladeren en wortels voor het op smaak brengen, is typisch voor Gujarati (Ahmedabad) en Zuid-Indiase gerechten. Zoete gerechten zijn vaak gekruid met kardemom, saffraan, nootmuskaat en rozenblaadjesessences.

--- Woordenlijst

Zoals in zoveel Aziatische landen is het de gewoonte om verschillende schotels met elkaar te delen, je bestelt dan 1,5 à 2 porties per persoon, wat brood en wat rijst. Deze worden dan samen op tafel gezet en gedeeld. Dosa's en thalis worden per man besteld.

--- VOORGERECHT / APPETIZER

samosa	driehoekige gefrituurde groentenpastei
pakora & bhaji	gefrituurde groenten in een kikkererwtendeeg (tempura)
sambar	pittige heldere groentesoep
pappadum	soort cracker die je eet met een dipsaus
pickels	dipsaus met opgelegde groenten
chutney	dipsaus met vruchtenpuree en kruiden
bhelpuri	linzen & groenten streetfood-snack (Mumbai)

--- MENU

thali	schotel met typisch een 5-tal kleine potjes en brood
biryani	rijstschotel (volledig gerecht)
tandoor	gebakken in een klei oven
tikka	pikant gekruid (chicken tikka...)
dosa	Zuid-Indische grote fijne dubbel geplooid pannenkoek
uthappam & idli	Zuid-Indische dikke pannenkoek
manchurian	Chinees (meestal met noedels/pasta)
chow mein	Chinees, chop-choy
sizzler	Europese grill op een hete plaat
raita	yoghurt met komkommers (ideaal om pikant eten te blussen)

roti	brood
chapati	plat broodje
naan & paratha	pannenkoek-brood
curry's	gekruid sausachtig gerecht (gravy)
masala	kruidenmix
dahl	linzen
aloo	aardappelen
palak	spinazie
gobi	bloemkool
paneer	gebakken witte kaas (structuur zoals feta)
mattar	erwten
saag	bladgroente
bhindi	okra
baigan	aubergine (zeldzaam)
kofta	vegetarische balletjes
korma	yoghurt, crème, kokosnoot en/of andere noten (zacht)
kadai	(naam van het potje) meestal met paprika (capsicum)
jalfrezi	gemengde gesneden groeten (met chillies, dus pikant)
makhani	met boter gekookt (zacht)

DRANK

lassi	yoghurt-shake
lemon soda	sputwater met versgeperste limoen (plain) en suiker (sweet)
chai	thee
pani	water

DESSERT

kulfi	traditionele ijscreem, wat denser en romiger
gulab jamun	ronde gebakjes in een honingsaus jalebi

Passage to India

1. India

1.2.	Mumbai
1.2.1.	Stedenbouwkundig / Geschiedenis / Restotips
1.2.2.	Fort en Colaba
1.2.3.	Tardeo
1.2.4.	Overzijde water

1.2 Mumbai (Bombay)

1.2.1 Stedenbouwkundig / Geschiedenis Restotips

— Geschiedenis Bombay – Mumbai

Er is weinig geweten van de stad voor de 16de eeuw. Er zijn sporen van bewoning in het stenen tijdperk. Daar getuigen de Elephant eilanden met hun grottempels van. In het stenen tijdperk lijkt het erop dat plaatselijk de godin Mumbai aanbeden werd. De stad bestond uit zeven eilanden met daartussen een soort waddengebied. Enkel het zuidelijkste eiland lijkt echt bewoonbaar. In 1543 kregen de Portugezen de eilanden van de plaatselijke sultan van Gujarat als dank voor bewezen diensten. Zij gebruiken de plaats slechts sporadisch. Een Portugees komt erop wonen als kweker van exotische plantensoorten. De plaats wordt in het Portugees Bom bahia genoemd, de goede baai. De Portugese koning schenkt de eilanden groep aan zijn Engelse collega als bruidschat voor een Portugese prinses in 1661. De Britse Oostindische comp. ziet onmiddellijk de kwaliteiten van het eiland met de mogelijk om een diepe haven te bouwen. De waddeneilanden worden aan de kustlijn verenigd.

Midden de 19de eeuw worden ook de moerassen tussen de eilanden drooggelegd en kan de volledige ontwikkeling van de grootstad beginnen. Het eerst fort, door de Engelsen gebouwd op de boerderij van de eerste Portugese boer, zal steeds de stadskern van de stad blijven, helemaal aan de zuidoostkust van het eiland aan de haven. Daar rond wordt een versterkte stad gebouwd. Rond de bolwerken van de stad mocht er binnen schootsafstand niet gebouwd worden. Deze ruimte wordt later in de negentiende eeuw opgevuld door de rangeersporen voor de stations en de velden (de maidan), de universiteit en de handelsstad.

De geschiedenis bewijst dat de 19de eeuwse stad voor de Engelsen een tweede Londen moest worden. Voor de rijk geworden inheemse families (Hindus, Joden en Zoroasters) was het de ideale springplank om bij het establishment te komen. Zij kochten dit af door de schenking van fortuinen voor het oprichten van gebouwen.

--- Restotips Mumbai

Indigo

4 Mandlik Marg, +91 22 6636 8980
Stijlvol restaurant, ontworpen door
Studio Mumbai
Europese kwaliteit, smaak en prijzen.

Basilico

Sentinel House, Arthur Bunder Rd
+91 22 6634 5670
Mediterrane keuken

Khyber

145 MG Rd, Fort, +91 22 4039 6666
Punjabi & Noord-Indish, zeer verfijnd en verzorgd,
moeilijk te vinden

Culture Curry

vlakbij zijn nog 2 andere restaurants
Kataria Rd, Matunga West
Zuid-Indisch

Konkan Cafe

vlakbij zijn nog 4 andere restaurants o.a. Thais & Italiaans

90 Cuffe Parade — +91 22 6665 0808

www.vivantabytaj.com/President-mumbai/

Dining/

Konkan-Cafe-Restaurant.html (tot 10u30)

Zuid-Indisch, visspecialiteiten

Gaylord

Veer Nariman Rd, +91 22 2282 1259,

www.gaylordrestaurant.in

Noord Indisch, verzorgd restaurant met terras

Raydani

361 Sheikh Memon Rd. Kalbadevi (tot 10u30)

Gujarati (zacht) en Rajasthani (pikant) thalis

Out of the blue, Khar

Le Sutra Hotel, 14 Unio Park Khar West

+391 22 2600 3000 — www.outoftheblue.in

Tote

Mahalaxmi Race Course, Keshva Rao Khadye Marg

+91 22 6157 7777 — www.thetote.in

stijlvol hedendaags restaurant/club, Indische gril

Blue Frog

Mathuradas Compound, Senapati Bapat Marg

+91 22 6158 6158 — www.bluefrog.co.in

Italiaans in een clubby fancy sfeer

Tote on the Turf

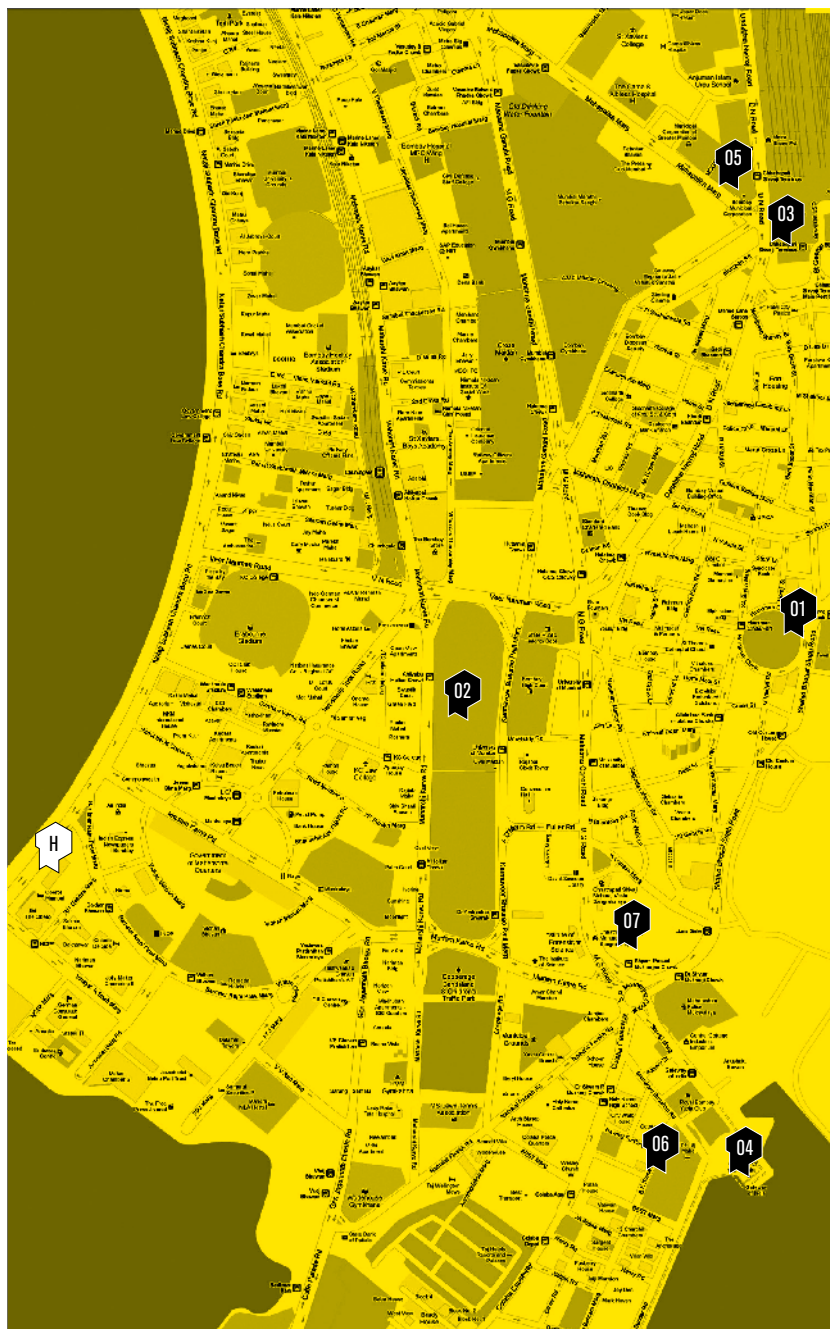

1.2.2

Fort en Colaba

01.	<u>Horniman Circle Gardens – Town Hall</u>
02.	<u>The Oval Maidan</u>
03.	<u>Victoria Terminus</u>
04.	<u>Gateway To India</u>
05.	<u>Municipal Corporation Building</u>
06.	<u>Taj Mahal Hotel</u>
07.	<u>Prins Of Wales Museum</u>

01.	Horniman Circle Gardens – Town Hall	36
02.	The Oval Maidan	38
03.	Victoria Terminus	40
04.	Gateway To India	42
05.	Municipal Corporation Building	43
06.	Taj Mahal Hotel	45
07.	Prins Of Wales Museum	46

H. Hotel

Horniman Circle Gardens Town Hall

1833 - HORNIMAN CIRCLE - MUMBAI

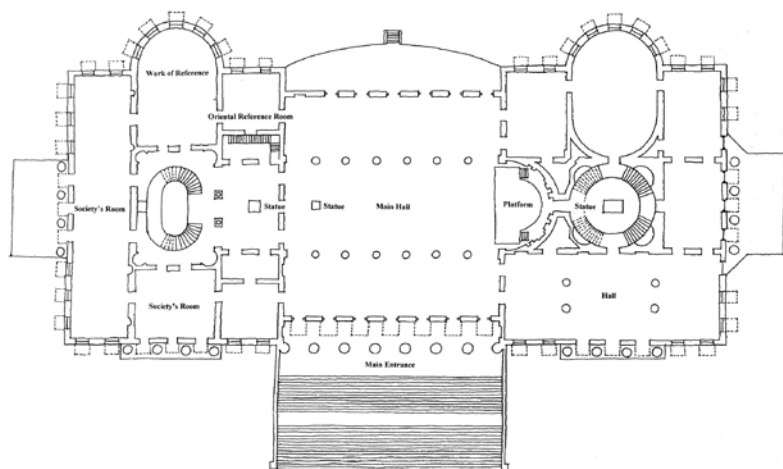
De *'Horniman Circle Gardens'* is een groot park in zuid Mumbai, in de Fort wijk en beslaat ongeveer 10.000m². Het park met open groenzone tussen prominente gebouwen loopt vanaf de *'Town Hall'* tot aan de bloemenfontein bij de Oval Maiden. Deze zone werd oorspronkelijk *'the green'* genoemd, als open exercitieveld midden in het ommuurde fort. Later kreeg het de naam Elphinstone Circle, naar de gouverneur die het ontwerp van het plein voor de Town Hall steunde. Na de onafhankelijkheid werd het herdoopt tot *'Horniman Circle Gardens'* als eerbetoon aan Benjamin Horniman, redacteur van de Bombay Chronicle, die de onafhankelijkheidsstrijd had gesteund.

Aan het ene uiteinde ligt de *'Town Hall'*. Het neo-classicistische gebouw werd in 1833 afgewerkt naar een ontwerp van Colonel Thomas Cowper, het programma omvatte zowel de administratieve functies voor de zetel voor de gouverneur als de bibliotheek van de *'Asiatic Society of Bombay'*. Deze vereniging stelde zicht tot doel de kennis over Azië te verzamelen en te promoten en werd opgericht in 1804 (het gevelopschrift verwijst naar deze datum). Intussen huist de bibliotheek een indrukwekkende collectie antieke geschriften in het Persisch, Sanskriet en Pakrit. Daarnaast bezit ze ook de één van de twee oudst bekende exemplaren van Dante's Divina Commedia – geschonken door gouverneur Mountstuart Elphinstone. In 1930 bracht Mussolini een niet te weigeren bod van één miljoen pond uit op het manuscript – de Asiatic Society heeft toch geweigerd...

Het grondplan van de town hall bestaat uit een driedelige opbouw: een centrale dubbelhoge ruimte met korintische zuilen op een verhoogd platform met aan beide zijden twee bouwlagen met kleinere kamers rond een centrale trap. In de gevel gebruikt Cowper dorische zuilen en een fronton, zoals in het Parthenon. De scheidende muur achter de kolommen heeft grote, hoge ramen die deels schaduw vangen van het portiek maar nog teveel zon vangen in de namiddag. Cowper plaatste daarom de vreemde houten luifeltjes, *jhilmils*, boven de ramen. Om deze vreemde elementen te laten passen in de klassieke opbouw voorzag hij ze van neo-classieke decoraties: een fijne rij palmettes.

Vandaag herbergt het gebouw nog steeds een bibliotheek, naast een cluster van andere verenigingen, waarbij de ruimtes eerder *'pragmatisch'* ingericht zijn met rekken, ladenkasten, ... zodat de grandeur van de interieurs wat verloren gaat.

The Oval Maidan

1867-1871 – KARMAVEER BHABHA MARG, MUMBAI

SECRETARIAT – UNIVERSITY HALL – TOWER & LIBRARYLAW COURTS – PUBLIC WORKS OFFICESPOST OFFICE & TELEGRAPH OFFICE

Rond de ommuurde stad van de Oost-Indische Compagnie moest verplicht een open ruimte van 800 yards gelaten worden, een strategische keuze voor de verdediging van de wallen in oorlogstijd, een open veld voor militaire kampen en exercitie in vreedstijd. Na de ontbinding van de OIC in 1858 komt dit stuk grond ter beschikking voor ontwikkeling.

In de traditie van de Britse bouwkunst gebruikte men de klassieke Griekse en Romeinse vormen voor de wereldlijke macht. De religieuze en spirituele machten kregen een gotische vormtotaal aangemeten. In het begin van de 19de eeuw verbreekt deze tweedeling. Terwijl de gotische stijl voor villa's eerst een ornamentale opsmuk, een mode-gril leek, gaat John Ruskin (aanhanger van de gothic revival) in 1853 verder: *'The whole mass of the architecture, founded on Greek and Roman models, which have been in the habit of building for the last three centuries is utterly devoid of all life, virtue, honourableness, or power of doing good. It is base, unnatural, unfruitful, and impious. Pagan in its origin, proud and unholy in its revival, paralyzed in its old age, ...'*

Ook kerkenbouw met inspiratie in het classicisme, zoals het bekende Saint Martin-in-the-fields valt in ongenade. Terwijl in Calcutta, de eerste zetel van de Oost-Indische Compagnie, vooral classicistisch gebouwd werd in de eerste helft van de 19de eeuw, volgt Bombay de nieuwe evoluties uit Engeland en gaat voluit voor de neo-gotische stijl. Dank zij de rijkdom, de grote open ruimtes en zijn beschutte ligging in de baai van de Arabische oceaan wordt Bombay en niet Londen het centrum van deze neo-gotische revival.

Het Secretariat, het gebouw voor de administratie van de stad is het eerste dat verschijnt aan de Maidan, de werken starten in 1867 naar een ontwerp van Henry St Clair Wilkins. Twee jaar later begon de bouw van het Public Works Office van dezelfde Wilkins, evenals het vlakbij gelegen universiteitsgebouw van Sir George Gilbert Scott, in Engeland een van de meest succesvolle architecten van de Gothic Revival.

Kort erna, in 1871 volgen het *'high court'* door James August Fuller, het *'telegraph office'* door W. Paris en tot slot het majestueuze *'Victoria Terminus Station'* door Frederick William Stevens. Deze

laatste zal vanaf de jaren '70 van de 19de eeuw de ene na de andere opdracht binnenhalen in Bombay. Naast zijn architecturale talenten had hij vooral het talent om de juiste vrienden te maken binnen het Bombay van die tijd.

Deze uitgesproken voorkeur voor de Gothic Revival zorgde voor een uniek stedelijk landschap met een architecturale homogeniteit. Na verloop van tijd kwam er evenwel kritiek vanuit verschillende hoeken: zowel het esthetische van de overdaad van gotiek als de verspilling van geld temidden de armoede werden op de korrel genomen. Het misprijzen van de gotiek als neo stijl duurt nog tot een eind in de 20ste eeuw, zo vond Aldous Huxley Bombay *'one of the most appalling cities of either hemisphere'* en vond hij het jammer dat de stad zich net had ontwikkeld in *'what was perhaps the darkest period of all architectural history'*.

We mogen niet uit het oog verliezen dat de Indiërs zelf, in die tijd, geen flauw benul hadden van de symboliek achter het classicisme dan wel gotische uiterlijk van de gebouwen. Het was – klassiek of gotisch – architectuur van een koloniale mogendheid, een Brits statement van suprematie, maar wel gedreven door heimwee naar het thuisland.

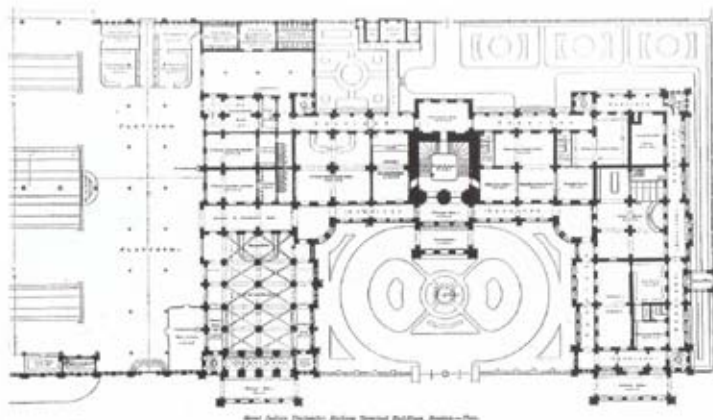
Victoria Terminus

CHHATRAPATI SHIVAJI TERMINUS – 1878-1887 – DADABHAI NAVROJ ROAD – MUMBAI

Het station is ingeplant in de open zone tussen het ommuurde fort van de OIC en Cross Road, de zuidelijke begrenzing van de ‘*native city*’. Na het voltooien van zijn schetsontwerp in 1878 reisde F.W. Stevens gedurende tien maanden door Europa om andere gebouwen te bestuderen, hij had bijzondere interesse in het nog niet voltooide ontwerp van Gilbert Scott voor het parlement van Berlijn, eveneens een neo-gotisch kantoorgebouw met een centrale koepel. Waarschijnlijk kende Stevens Scott al van zijn universiteitsgebouwen aan de Oval Maidan uit 1875.

Het definitieve ontwerp werd een symmetrisch gebouw bestaande uit drie vleugels en een koepel op de middelste vleugel. Geheel in de sfeer van de tijd werd het een neo-gotisch gebouw waarbij in de detaillering veel aandacht was voor de lokale, tropische motieven. De sculpturen en het siersmeedwerk zijn in samenwerking met de Bombay School of Art uitgewerkt. De sporen eindigen loodrecht op de as van het gebouw en sluiten aan bij de noordelijke vleugel, waar de wachtzaal en de ticketverkoop gesitueerd is. De rest van het gebouw was de administratie van de ‘*Great Indian Peninsular Railway Company*’.

De Victoria Terminus is genaamd naar Queen Victoria, keizerin van India, en werd ter gelegenheid van haar gouden jubileum op de troon ingehuldigd in 1887. In 1996 kreeg het station een nieuwe naam: Chhatrapati Shivaji Terminus, naar een beroemde Maratha koning die in de 17de eeuw zogoed als het volledige continent verenigde. Het gebouw is een van de bekendste landmarks in Mumbai. Het is een plechtige ode aan de spoorwegen, de motor achter de welvaart en ontwikkeling van Bombay en India als geheel. Vandaag is het station een druk knooppunt van verschillende metro- en treinverbindingen, zowel voor lange afstand als voor een suburbaan netwerk. Het station is bij het grote publiek bekend als decor voor de slotscene uit de Bollywood kaskraker *'Slumdog Millionaire'*, opgenomen in de vertrekhal in 2008. Later dat jaar, op 26 november 2008 was de hal helaas het decor voor een terroristische aanslag waarbij in het station 58 het leven lieten.

Hoewel queen Victoria keizerin was van India, heeft ze er nooit voet aan wal gezet. De eerste vorst en keizer van India, die het continent bezocht, was king George V, vergezeld door queen Mary, in 1911. De viceroy (onderkoning) organiseerde een groots welkom: op de plaats waar de boot zou aanmeren werd een tijdelijk paviljoen opgetrokken uit wit pleisterwerk op een houten structuur. Dit paviljoen werd drie jaar later vervangen door een triomfboog in Indo-Saracene stijl, een ontwerp van George Wittet, architect-ambtenaar bij de Government of Bombay. De triomfboog refereert naar de 16de eeuwse architectuur uit de Gujarat

regio (ten noorden van Mumbai, met Ahmedabad als hoofdstad). De sokkel is opgetrokken uit gele basalt, de structuur op de verdieping en de koepels zijn in gewapend beton gemaakt. De boog, tegen de achtergrond met het sjeike Taj Mahal Hotel versterkte nog de uitstraling van de stad bij het binnenvaren in de haven.

De boog was opgetrokken ter ere van de aankomst van de eerste Britse koning in India, maar schrijft vooral geschiedenis als plaats waar het laatste Britse regiment het land verliet in 1948. Philip Davies schreef in *'Splendours of the Raj'* over het Britse vertrek: *'To him this remains the spot where almost three hundred years of rule ended, and where the last British troops, like well-mannered guests who knew that the party was over, departed, not with animosity and bitterness, but in warmth and friendship. Never has a nation given up an Empire in such a way.'*

Wittet had een ontwerp gemaakt dat veel ruimer was dan alleen de triomfboog, maar buiten de boog is er niets uitgevoerd. Vandaag staat de boog bijgevolg een beetje geïsoleerd op een groot plein (na de aanslagen van 2008 even streng gecontroleerd als een doorsnee Amerikaanse luchthaven), en sluit de as van de boog niet echt aan op de achterliggende stad. Het blijft evenwel een drukke plaats voor zowel toeristen als locals, die de ferry naar de overkant van de baai nemen.

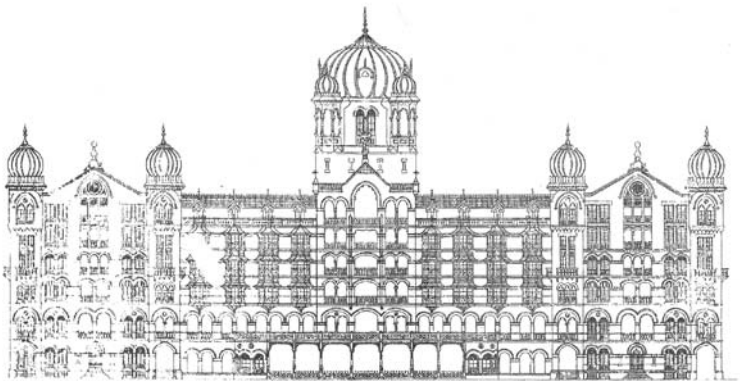
Municipal Corporation Building

1888-1893 – DADABHAI NAVROJ ROAD, MUMBAI

De overdaad en vormen, motieven en kleuren in de Victoria Terminus werd zeer gesmaakt, tegenover het station bouwde Stevens aansluitend het Municipal Corporation Building (1888-1893). De wereldlijke macht krijgt hier religieuze aspiraties aangemeten. De gevel is een compositie van Britse, Venetiaanse, Arabische en Indische elementen: De veelkleurige gotische hoektorentjes worden aan de zijde van het station aangevuld met koepels die doen denken aan de mogul mausolea. De *'tour de force'* is evenwel de grote toren en koepel centraal in de spie. Deze toren had voornamelijk de bedoeling te imponeren. De gracieuze trap die de vijf bouwlagen bedient is afgedekt met een glazen binnenkoepel en neemt slechts de helft van de hoogte in. Tussen de glazen koepel en de stenen buitenkoepel zit een lege ruimte van vijf verdiepingen hoog.

Ondanks de historiserende architectuur was het gebouw op vlak van technieken state-of-the-art voor zijn tijd: er was elektrische verlichting (22 jaar vóór de rest van de stad), er waren hydraulische liften aangedreven door watertanks in de grote koepel (die ook dienst deden als blusinstallatie)...

De zeereis vanuit Europa naar India was lang en gevaarlijk, vele avonturiers raakten niet doorheen de stormen van Kaap De Goede Hoop (het Suezkanaal opende pas in 1867), en verderop lagen de piraten in de Arabische Zee te wachten... Eens deze gevaren getrotseerd kwam men haast euforisch aan in de natuurlijk beschutte haven van Bombay. En wanneer deze avonturier aan land stapte, nam de hebzucht naar de fabelachtige rijkdommen van het Oosten het over: hij bouwde een strak gedirigeerd systeem op basis van racistische vooroordelen, vergat voor het gemak de sociale normen van Europa en promoveerde zichzelf tot koloniale meester.

Volgens de legende zou de rijke Parsi familie Tata de toegang geweigerd zijn tot het statige Watson's Hotel, wat enkel voor blanken toegankelijk was. Hierop zou Jamshetji Nusserwanji Tata beslist hebben om zelf een nog sjieker hotel te bouwen op Apollo Bandar: het Taj Mahal Hotel.

Stilistisch is het een samenraapsel van koloniale grandeur met invloeden uit Zwitserse, Arabische en Gujarat architectuur. De drie vleugels vormen een U, en bestaan uit een lang smal atrium waar de hotelkamers op uitgeven. De toegang was oorspronkelijk aan de zijde van de stad, met een voorplein dat uitgaf op de Colaba Marg. Tijdens latere verbouwingen is de richting omgedraaid, de toegang is nu aan de zeezijde, het voorplein is een binnentuin met zwembad geworden. Ironisch genoeg is het hotel een icoon geworden voor nostalgie naar de koloniale tijd, terwijl het net gebouwd is als reactie op raciale discriminatie.

Net als het Victoria Terminus station was ook het Taj Mahal hotel doelwit van een terroristische aanslag op 26 november 2008. Verschillende explosies, gijzelingen en vuurgevechten richtten een ravage aan.

Prins Of Wales Museum

1905 - UITBREIDING 2008 - MG ROAD, MUMBAI

Het oude museum dateert uit het eerste decennium van de 20ste eeuw. Het heeft een Europese stijl met Indische decoratie zoals hoefijzervorm voor ramen, Islamitische koepels en Victoriaanse torens.

Een soort Indisch eclecticisme Indo- Saraceens. Deze stijl is voor het eerst ontwikkeld door architect John Begg (1866-1937) in het Postgebouw in Bombay en is het daarna over Indië verspreid als de koloniale stijl van de Britten.

George Wittet is de architect. Hij is door John Begg, die als officiële architect voor het Britse bestuur werkte, op reis gestuurd door Indië om een aantal historische gebouwen te bezoeken als inspiratie voor zijn ontwerp. Het gebouw is ontworpen als museum. Vandaag is het beschermd als monument. De naam *'Prins of Wales Museum'* is veranderd naar *'Chatrapati Shivaji Maharaj Sanghalaya Museum'*. Het museum huist historische Indische artefacten en kunstwerken.

UITBREIDING

In de tuin heeft architect Raoul Mehrota RMA architects een ovaalvormig paviljoen gebouwd uit inox. Een ontvangstruimte / bezoekerscentrum. Slanke kolommen ondersteunen een elliptisch gebogen dak dat over de binnenwanden uitsteekt en een overdekt terras vormt. De oude bomen groeien doorheen openingen in het dak. Het gebouw functioneert als ontvangstgebouw. Het heeft een auditorium van 200 zitplaatsen, een cafetaria, een museumshop, toiletten, het ticket office en vestiaire.

Een lichte zwevende glas en metaal structuur als tegenwicht voor het zware basalt en de historische vormen van het museum.

1.2.3

Tardeo

08.	<u>Victoria and Albert Museum</u>
09.	<u>Dhobi Gat - wasserij</u>
10.	<u>Kanchenjunga Apartment Tower</u>
11.	<u>Salvacao Church</u>
12.	<u>Tote On The Turf</u>
13.	<u>The Blue Frog Nightclub</u>
14.	<u>Indigo Deli</u>
15.	<u>Antillia Building</u>

08.	Victoria and Albert Museum	52
09.	Dhobi Gat - wasserij	54
10.	Kanchenjunga Apartment Tower	55
11.	Salvacao Church	58
12.	Tote On The Turf	59
13.	The Blue Frog Nightclub	60
14.	Indigo Deli	62
15.	Antillia Building	63

Victoria and Albert Museum

BHAU DAJI LAD MUSEUM - 1862 - DR AMBEDKAR ROAD, MUMBAI

In de laatste jaren van de OIC was Bombay de belangrijkste handelspost aan de westkust van India geworden. De handel in grondstoffen en afgewerkte producten lag ook aan de basis van dit museum. Het was de bedoeling, in de stijl van de wereldtentoonstellingen, de vooruitgang in wetenschap, technologie en landbouw in het Oosten te tonen. Het museum, het oudste van Mumbai, werd gesticht in 1855 onder de naam *'Central Museum of Natural History, Economy, Geology, Industry and Arts'*. Twee jaar later werd het al gesloten voor publiek en verhuisde de collectie naar de Town Hall (zie Elphinstone Circle).

Men besliste een nieuw gebouw op te richten en samen te werken met de Agro-Horticultural Society of Western India. De naam Victoria and Albert Museum werd gekozen oww de internationale uitstraling en het feit dat Victoria in 1862 in Bombay tot keizerin van India werd uitgeroepen.

De eerste collectie bestond vooral uit toestellen en machines die op de wereldtentoonstelling in Parijs van 1855 gestaan hadden, samen met giften van de lokale industrieën (die intussen wereldwijd exporteerden). Vreemd genoeg bepaalde de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865) het bouwtempo. In het begin van de oorlog schoot de

marktprijs voor katoen als een pijl de hoogte in, waardoor er veel geld in de schatkist van Bombay vloeiende en de aanleg van het museum en de botanische tuin van start konden gaan in 1862. Tegen het einde van de oorlog kelderde de prijs, zodat de afwerking nog tot 1872 op zich liet wachten. Om het slabakkende bezoekersaantal tegen te gaan herdoopte een van de financiers (Dr Bhau Daji Lad) het museum en de tuinen tot *'Hall of wonder'* en *'Garden of Delight'* – met succes. De bezoekers, nieuwsgierig naar de wonderen, kwamen in grote getalen en de stroom aan donaties kwam op gang: het museum was gered.

Het museum is het enige openbare gebouw in neoclassicistische stijl in Mumbai uit die periode (de rest zocht inspiratie in de gothic revival). Ondanks het klassieke voorkomen was de bouwmethode zeer vooruitstrevend in het Bombay van 1862: de open dubbelhoge galerij is opgebouwd uit sterk gedecoreerde gietijzeren kolommen en spanten. Deze kolommen en spanten waren in Birmingham gemaakt en verscheept naar India.

Het gebouw werd in de periode 2003-2007 grondig gerestaureerd, je kan er vandaag de geschiedenis van Bombay/Mumbai bekijken aan de hand van maquettes, plannen en gebruiksvoorwerpen.

Meer dan 10.000 mensen van 200 families uit verschillende regio's van India komen aan de kost in de grootste openluchtwas-serij van het land. De Dhobi-kaste in India en Pakistan is traditioneel voorbestemd, gespecialiseerd en in deze maatschappijstructuur veroordeeld tot het wassen van kleren en linnen. Ze verzamelen de vuile was uit de gehele stad en brengen die naar de wijk Mahalaxmi – Dhobi Ghat.

Dankzij een markering in onuitwisbare inkt vinden de kledingstukken hun weg in het systeem en terug naar de eigenaar.

De Dhobi huurt voor zo'n 5 euro per maand een Ghat: een betonnen wasplaats. De meest ondernemenden stellen anderen te werk. Door de zeer lage kostprijs van de arbeid is de concurrentie met was-erettes mogelijk. Hard werken is de boodschap.

Kanchenjunga Apartment Tower

1970-1983 – PEDDER ROAD – MUMBAI

Toen architect Charles Correa de opdracht kreeg voor het gebouw met 32 luxeappartementen was hij 40 jaar. De tijdloosheid van het ontwerp roept gevoelens op alsof het 50 jaar later is ontstaan. Het gebouw heeft in zich invloeden zowel van de split-level in de Unité d'Habitation van Le Corbusier uit 1958 als van de eigen analyse van klimaat en leefgewoontes in India.

Een vierkant grondplan 21 bij 21 meter, 84 meter hoog: 4 gestapelde kubussen, 32 appartementen, 28 verdiepingen. Het bouwsysteem met een centrale kern met liften en trappen in gewapend beton met glijbekisting waaromheen de overige vloerplaten later werden gebouwd is een typisch westers dat hier voor het eerst is toegepast in Indië.

“India jaren 50 was een totaal andere plaats, het was een nieuw land, er was zoveel hoop. India was stimulerend.”

CHARLES CORREA

Het gebouw staat in down Town, een stadskwartier in Mumbai dat nu zeer geliefd is. Het is een direct antwoord op de huidige cultuur, de exploderende urbanisatie en het Indisch klimaat. Een gebouw is in Mumbai best Oost West georiënteerd om de overheersende verkoelende wind te vangen en geeft ook de mooiste uitzichten maar tegelijk de meeste zon. Correa lost dit schitterend op met zijn tuin-veranda met bomen en planten over twee verdiepingen. Die veranda met een overkraging van meer dan 6 meter georiënteerd weg van de brandende zon en de hevige moessonregen is een moderne interpretatie van de traditionele verandah in de Indische traditionele bungalows.

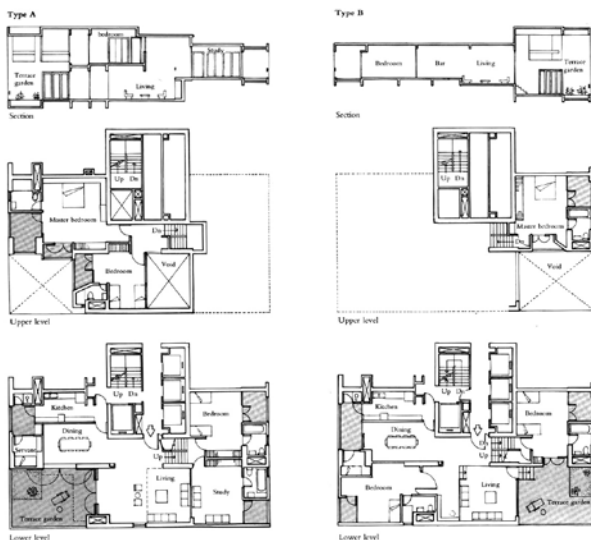
In het gebouw zijn vier verschillende type appartementen, variërend van 3-4 tot 5-6 slaapkamers. Het ingenieuze plan past een split-level toe zoals in de Unité d'Habitation. Correa had een grote bewondering voor Le Corbusier. Over het bezoek in 1955 aan de werf van *'Maison Jaoul'* in Parijs schrijft hij *'Ik was compleet van de kaart.'*

Dit was totaal anders dan hetgeen ik in Amerika was onderwezen als Moderne architectuur. Later, toen ik zijn werk in Chandigarh en Ahmedabad had gezien, leek mij dat de enige manier om te bouwen in India.'

Correa heeft gestudeerd in Michigan USA waar hij vooral is beïnvloed door Walter Salders en Buckminster Fuller. Ook stedenbouwkundige Kevin Lynch, een leerling van Frank Lloyd Wright, boeide Correa ten zeerste en was een stimulans voor de interesse van Correa in 'urban planning'.

Ooit vroeg men Correa of hij dacht als architect iets te kunnen veranderen in zijn land van origine, een ontwikkelingsland. Zijn antwoord *'Nee maar daarom moet je niet stoppen het te proberen. Het voordeel van in een ontwikkelingsland te leven is dat je kritiek kan geven en verandering wil. De moderne architecten van de jaren 1920-30 waren misschien verkeerd in hun ideeën, maar wat zo mooi was aan hen is dat ze tenminste probeerden verandering te brengen.'*

Later in zijn carrière nam Correa steeds meer afstand van het modernisme om te werken uitgaand van de Indische historische authenticiteit met lokale materialen en gewoontes.

Salvacao Church

1974-1977 – GOKHALE ROAD SOUTH, DADAR WEST, MUMBAI

TERUGKEER NAAR ORIGINELE PRINCIPES

Correa's Salvacao kerk is een geheel van overlappende binnen en buitenruimtes. Charles Correa heeft deze kerk gemaakt vanuit de overtuiging dat er drie essentiële periodes zijn in het leven van Christus en dat de eerste kerken ook op die 3 periodes waren gebaseerd: A. het doopsel, B. het openbaar leven en C. de kruisdood. Deze drie periodes veruiterlijken zich volgens hem in: A. De doopvont en biechtstoelen B. De preekstoel en het altaar C. Het tabernakel.

In de eerste Christelijke kerken waren die functies duidelijk gedetermineerd. De latere kerken werden een grote ruimte waarin die onderdelen samen vervat waren. Vorm en geslotenheid van de Christelijke kerken zijn volgens Correa het gevolg van de verschuiving van die kerk naar het koudere Westen. De Islam heeft op dat gebied een veel opener vormgeving, vaak een omsloten ruimte open naar de hemel.

In de Salvacao kerk heeft Correa, wat hij noemt, een Indische versie gemaakt van de Christelijke basiskerk. De vorm is geïnspireerd op traditionele Indische rituele ruimtes. Correa gaat terug naar een planstructuur die eeuwenlang door de kerk is geweigerd omdat het afwijkt van de basisprincipes van de christelijke richtlijnen.

Correa is ook overtuigd dat mensen in een warm klimaat een andere houding hebben tegenover het gebouwde dan in het koelere noorden. Hij zegt daarover *'De grote tempelcomplexen in Zuid India zijn niet alleen schrijven en bouwen, maar hebben ook die grote tussenliggende ruimtes open naar de hemel. Die buitenruimtes maken deel uit van het geheel.'*

Door het geheel van overlappende binnen en buitenruimtes, waarbij die binnenruimtes door middel van grote houten poorten kunnen worden opengemaakt is het mogelijk om elke activiteit zowel binnen als buiten te laten doorgaan afhankelijk van de weersomstandigheden.

Op die wijze stroomt als het ware zowel de ruimtelijkheid als de verkoelende wind doorheen het hele complex. De binnenruimtes zijn afgedekt met schuin gezette afgeknotte piramides in zichtbare ruw beton. Vormelijk doen deze kegels denken aan de kerk van Le Corbusier in Firminy. Door de ventilatieopeningen in de afknotting ontstaat een schouwweffect die de verkoelende luchtstroom versterkt.

Elke afknotting heeft een kunstig brandglasraam die de ruimte met licht beschildert in een mooie dramatische en mysterieuze sfeer. De afbeeldingen in de glasramen zijn fragmenten uit het leven van Christus. Als men de kerk binnenkomt, is de overgang van profaan naar spiritueel sterk voelbaar.

In deze glasramen op grote hoogte verbindt Correa opnieuw West en Oost, westerse gotiek met Indische eigenheid. Het effect van het licht doorheen de hoge ramen is Gotisch maar de uitstraling van de hoge brandglasramen in de top van de *'shikhara'* werkt als een soort amalakha een Indisch goddelijke oog, het punt waar hemel en aarde samenkomen.

Charles Correa is een modernist met een diep historisch gevoel. Een romanticus ook die zijn creativiteit sculpturaal uit.

Tote On The Turf

2007-2009 – MAHALAXMI RACECOURSE, KESHA RAO KHAYDE ROAD, MUMBAI

Restaurant, bar en banketruimtes binnen en buiten de bestaande structuur van vervallen koloniale gebouwen gelegen aan de paardenrenbaan Mahalaxmi van Bombay. Het gebouw deed vroeger dienst als turfkantoor. Serie architects is een associatie van een Engels en een Indisch architect: Chris Lee en Kapil Gupta.

De richtlijn in verband met Monumentenzorg van de overheid in Mumbai was het behoud van de dakvorm voor 3/4 van het gebouwgeheel en het volledig behoud voor het overige kwart. Het boeiende van de site licht niet in de koloniale gebouwen alleen maar ook en vooral in de buitenruimte overdekt met en heerlijk overschaduwde door prachtige regenbomen.

De architecten hebben geprobeerd om binnen buiten als een doorlopend geheel te maken en de langwerpige koloniale gebouwen via een kunstmatige gestileerde boomstructuur een eigen continuüm te geven. Iedere functie: restaurant, wijnbar, banketruimtes, hebben hun eigenheid door een differentiatie van de structuurdensiteit en vorminterpretatie van de takkenstructuur. De loungebar op de verdieping heeft een intrigerende 3 dimensionale facet-vormige houten structuur van decoratieve multiplex in notelaar finer. Akoestisch en geluidswerend. Het motief van de facetstructuur is eveneens een gestileerde bomengroep.

De Blue Frog bar is een geheel van opnamestudio's en een akoestische lounge, met restaurant, bar en podium voor life optredens. Blue Frog wil een akoestische belevenis waarmaken.

Het geheel is een transformatie in een groot industrieel waren-huiscomplex. Volgens Kapil Gupta, een van de twee architecten van Serie architects mist India politieke moed om vernieuwende initiatieven te nemen of een goed stedenbouwkundig beleid te voeren. Daardoor gebeurt er volgens hem zo weinig boeiends in de hedendaagse architectuur in India. Een handvol Indische architecten probeert daar iets aan te doen.

De new-age Indische architecten en interieurontwerpers willen de Indische architectuurgeschiedenis herinterpreteren en samen laten gaan met geglobaliseerde design en moderne technologie. Ze willen de geschiedenis van de 21ste eeuw maken.

Terwijl de toegang naar de bar en de buitenzijde eerder het gevoel geven van een achterafstraatje is het interieur indrukwekkend. Een podium over de volle breedte van de ruimte, een dansvloer en ronde arrangementen/nissen met eetplaatsen, die men 'pods' noemt. De kunststof platen tussen die pods zijn verlicht en veranderen van kleur mee met de muziek. De buitenwand van de ruimte is voorzien van absorberende elementen.

Alle soorten muziek komen aan bod, de ene avond een DJ, de andere een life optreden. Een surround effect en een gevoel van amfi-theater zorgen ervoor dat de muziekervaring volledig is.

Een delicatessenzaak en restaurant geïntegreerd in een groot winkelcomplex: De Palladium Mall in Lower Parel, centrum Mumbai. De architecten hebben het klassieke winkelcomplex architecturaal doorbroken door zowel vormelijk als qua materiaalkeuze een eigen universum te creëren. De open structuur in gelamelleerd hout en koperen verlichtingsarmaturen maken een eigen wereld, een soort luxueus cocon. De vorm is via computer gegenereerd en CNC modellen dienden als basis. De architecten hebben het typische repetitieve karakter van groothandelsprojecten willen doorbreken. Ze willen het gevoel van vloer, wanden, plafond wegnemen via een hybride vormgeving, die afwijkt van de megastructuur van het gebouw waarin het is ingeplugd.

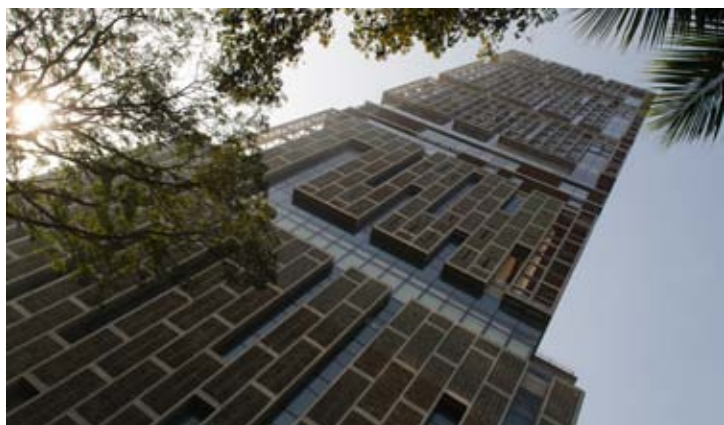

Antilia building, een Single-Family Skyscraper.

The sky is the limit

Het duurste huis van de wereld. Versailles of Buckingham Palace van de 21ste eeuw. Wraakroepend? Aanstootgevend? In een land waar veel mensen met € 2 per dag of € 800 per jaar moeten rondkomen, waar miljoenen kinderen ondervoed zijn, heeft deze privéwoning 500 miljoen euro gekost. De waarde van de gehele eigendom wordt op 1 miljard euro geschat. Het gebouw en zijn navolgers vertolken de ziekelijke evolutie van overdadige consumptie, uitzinnig etaleren van rijkdom en verspilzucht mogelijk in de hedendaagse neo-liberale maatschappij waar de afstand tussen rijk en arm steeds minder als immoreel wordt ervaren. De architecten Perkins & Will pretenderen een groen gebouw te hebben gemaakt met verticale tuinen maar dit uitdagend statement is door zijn schaal en uitdrukkingvorm een *'groene miskleun'*.

Mukesh Ambani, volgens Forbes een van de 10 rijkste mensen van de wereld (27 miljard) is de bouwheer. Het gezin bestaat uit 4 personen: Ambani, zijn echtgenote en twee kinderen. Het gebouw heeft 27 verdiepingen maar door de soms extreme verdiepingshoogtes is de toren vergelijkbaar met een wolkenkrabber van ongeveer 60 bouwlagen.

De 'woning' staat in één van de duurste districten van Mumbai met grondprijzen van en torent spectaculair uit boven zijn omgeving. De totale oppervlakte van de woning bedraagt 37.000 m². Het gebouw heeft 3 landingsplaatsen voor helikopters, 6 verdiepingen parkeerplaatsen, een cinema voor 50 personen, zwembaden, healthclubs, heel wat grote ontvangstruimtes en balzalen en zwevende tuinen op allerlei niveaus. De lobby heeft 9 liften. Men spreekt van 600 man personeel. Door het onvoorstelbaar misprijzend etaleren van hun rijkdom willen deze nieuwe rijken zich profileren als de nieuwe Maharadja's van India.

Tijdens de bouwwerken kwam heel wat kritiek omwille van het exuberant etaleren van rijkdom in een land waar de meeste mensen met een inkomen van 2 dollar per dag moeten overleven. Na voltooiing stond het gebouw lange tijd onbewoond omdat de eigenaars overtuigd waren dat het ongeluk zou brengen. Een Vastu Shastra onderzoek (een soort Hindu vorm van Feng Shui) had een negatieve beoordeling gegeven. De Ambanis zijn vegetariërs en drinken geen alcohol.

Er wordt voor het ogenblik op een halve kilometer ervandaan een tweede gelijkaardige toren de lucht in geslingerd voor de Gautam Singhania familie. De gebouwen hebben buiten hun immorele broederlijkheid blijkbaar ook opvallend veel vormelijke gelijkenissen en hun functie een Single Family skyscraper.

Het Amerikaans architectenbureau Perkins & Will werkte samen met Hirsh Bedner Associates voor dit project. Naar aanleiding van de vele kritiek en verhalen heeft het architectenbureau Perkins & Will gereageerd en bepaalde kritische geruchten tegengesproken als volgt:

'Niet het hele gebouw zal worden gebruikt daar de familie Ambani. Het gebouw is juist ontworpen volgens de Indische Vastu Shastraregels: een vierkant plan en ook in het centrale deel van de toren is een tuinzone, de middenzone is volgens de Vastu Purushu Mandale de plaats waar alle energie samenkomt. Het gebouw heeft vele verticale en horizontale tuinen die de verschillende functies van het gebouw veruiterlijken. Tegelijk zorgen ze voor verkoeling en geven groen aan de omgeving. De groenoppervlakte van het gebouw is 10 maal groter dan het enkel via een groendak kon. Deze bouwwijze wordt de bouwwijze van de toekomst. Een tuinniveau zal de garage en conferentiezone afgescheiden van de woongedeeltes.'

Perkins & Will wonnen de architectuurwedstrijd in 2004 tegen andere kandidaten als Foster & Partners, SITE, Wilkinson Eyer en Ken Yeang.

1.2.4

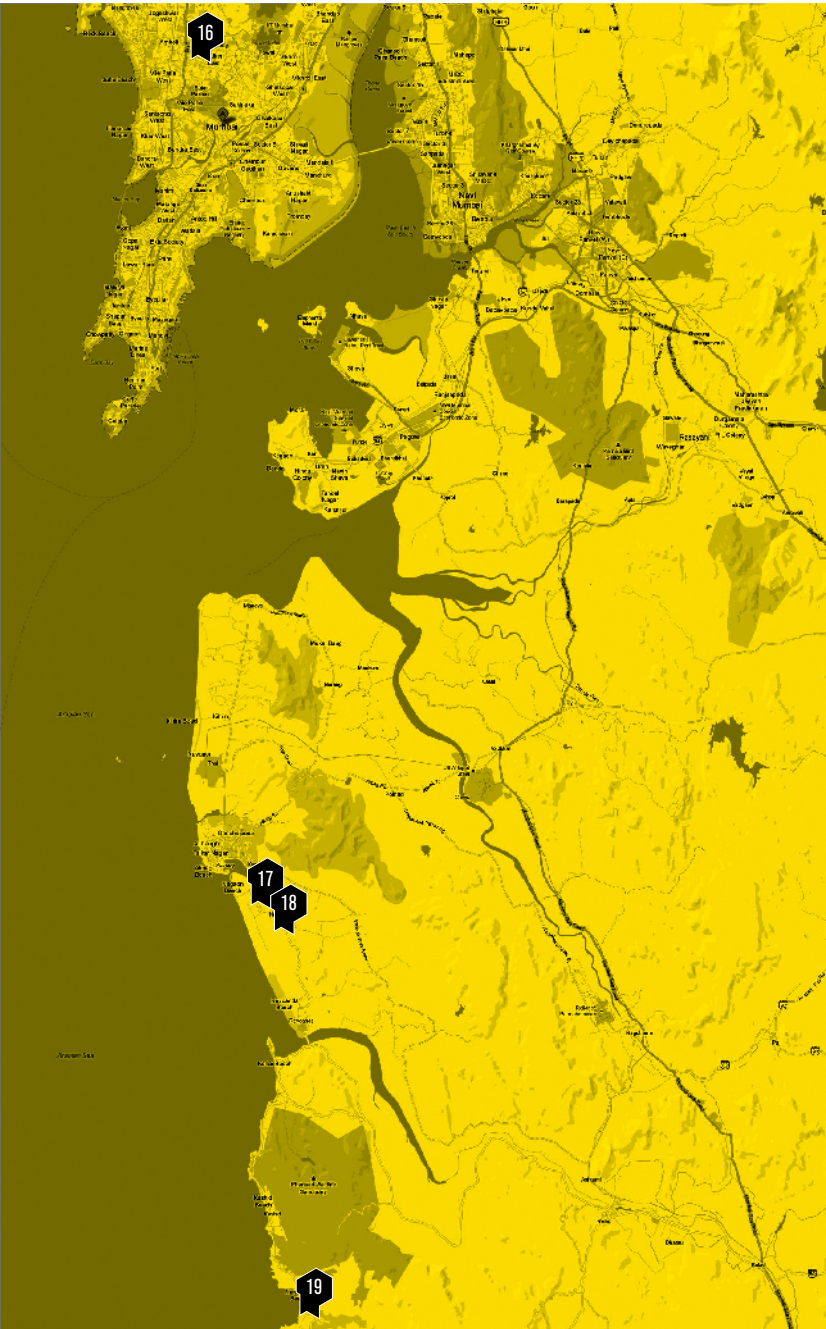
Noordelijk Mumbai (omgeving luchthaven)

16. Tata Consultancy Services Banyan Park

1.2.5

Overzijde water

17. The Studio
18. The Reading Room
19. Palmyra House

16.	Tata Consultancy Services Banyan Park	70
17.	The Studio	71
18.	The Reading Room	72
19.	Palmyra House	74

Tata Consultancy Services Banyan Park

2012 – WESTERN EXPRESS HIGHWAY, MUMBAI

Het geheel van de Banyan Park realisaties voor Tata Consultancy Services is ontworpen met de bedoeling een informatica faciliteit te creëren van wereldklasse zonder de natuurlijke omgeving te vernietigen. Een groene jongens evolutie van de softwaresector. Een soort omarmen van de codes van de natuur. Het gebouw zit in het hart van de natuur, midden de bomen, vogels en vlinders.

De omgeving van het domein is eerder druk, industrieel en hard, wat de realisatie nog opmerkelijker maakt. Een klein bos in de betonnen jungle. Een vlindertuin afdeling en een vleermuiszone maken deel uit van het geheel. Het Banyan Park heeft 1400 bomen over ongeveer 10 ha. Vroeger was het een chemisch bedrijf dat in 1958 in handen kwam van de Tata groep. TCS Tata Consultancy Services was op zoek naar een inplanting voor een werkplaats dicht bij de luchthaven en kocht het terrein in 2002.

Eerst werden alleen de bestaande gebouwen gerestaureerd en kregen een nieuwe functie. Opdracht was steeds om architectuur te maken die samengaat met de omgeving.

Het gebouw van TWBTA, Tod Williams en Billie Tsien Architects, met een oppervlakte van 65.000 m² voor 2.000 werknemers, wil de mogelijkheid scheppen om te communiceren met de omgeving. De eerste fase werd afgewerkt in 2012, de volgende fase is voorzien tegen 2015.

Foto: Williams & Tsien

De expositie *'Work Place Studio Mumbai'* op de Architectuur Biennale in Venetië (Architectuur Biënnale) liet ons een glimp op het ecologisch werk en het concept van de Indiër Bijoy Jain.

Onze eerste kennismaking met Studio Mumbai gaf ons het gevoel dat we een revival van Arts & Crafts beleefden. Bij betere kennismaking bleek dit geenszins het geval. Bijoy Jain en zijn studio Mumbai halen hun inspiratie uit de traditionele kennis en de lokale bouwtechnieken.

Bijoy Jain, geboren in Bombay in 1965, haalt zijn diploma als architect aan de Universiteit van Washington St. Louis, U.S.A. In 1990. Hij werkt een tijd bij Richard Meier in Los Angeles. Bij zijn terugkeer in India na 10 jaar is het land een economische reus geworden. Zijn geboortestad is een superstad van 15 miljoen inwoners. Snelle groei is het leidmotief. Bijoy Jain wordt geconfronteerd ook met de angst van een stad in zijn enorme groei. Hij beslist om tegen de draad in te gaan, tegen een razendsnelle urbanisatie en een ongecontroleerd snel bouwproces. Hij wil de tijd nemen om zijn projecten goed te beheren. Bijoy Jain is ook beïnvloed door de geest van de alternatieve Britse architect Laurie Baker (1917-2007)¹.

Studio Mumbai is geen klassiek architectenbureau. De studio bestaat uit ongeveer 120 medewerkers. Het team dat de concepten ontwikkelt bestaat uit de Amerikaanse architect Samuel Barclay, timmerlieden en metselaars. De voortdurende communicatie tussen de architecten en de ambachtsslui is het belangrijkste aspect van de Studio. Een uitwisseling van kennis door verbeelding, complexiteit en bescheidenheid. De filosofie is het opstellen van een reële dialoog, zowel productief als creatief tussen de verschillende betrokkenen bij de bouw. De van generatie op generatie verworven kennis van arbeiders wordt intens deel bij iedere fase van het ontwerp. De architect beschouwt hen eerder als partners dan uitvoerders. Deze aanpak geeft aan ieder de waardigheid en erkenning die ze verdienen. De werkwijze is gebaseerd op een pragmatische aanpak van architectuur, vertrouwend op de collectieve dialoog.

1. Laurie Baker was Brits en Indisch genaturaliseerd en stond voor een aantal architecturale principes die voornamelijk de ecologische gebruikersvriendelijkheid en de duurzaamheid beogen. Zijn werk is te vinden in Kerala en omgeving, Zuid Indië.

Bijoy Jain en zijn team creëren en bouwen in de laatste 15 jaar huizen die tot in het kleinste detail perfect getekend en beheerst werden. Voor de visualisatie van de ruimtes verkiezen zij maquettes en mock-ups van gedeeltes van het gebouw (in plaats van gedetailleerde tekeningen op schaal zoals de meeste architectenbureaus) die het concept op voorhand ontwikkelen om het eigenlijke model te maken.

Voor de visualisatie van de ruimten wordt eerder gewerkt met maquettes of mock-ups van een gedeelte van het gebouw, dat toont hoe het gebouwd zal worden, in plaats van uitgewerkte tekeningen of een gedetailleerd design. Soms wordt het gebouw op ware grote geconstrueerd op de bouwplaats of in de Studio in een lichte houtconstructie en goedkope canvas.

‘Belangrijk is het goed uitvoeren van de kleine dingen, dag na dag, het is een langzaam proces. Waarom zijn wij gefascineerd door het oude, door het traditionele? Misschien omdat we de capaciteiten verloren hebben om de dingen op andere/eigen manier te doen.’ Het doel is niet alleen de creatie van een nieuw gebouw, maar ook de ziel van de plaats te voelen voor de keuze van de materialen en vorm en dit met respect voor de omliggende natuur.

Als gevolg van de internationale erkenning van de kwaliteit van zijn werk en door de opvallende volwassenheid van zijn ecologische principes, staat Bijoy Jain voor een andere uitdaging: hij wil werken aan grote projecten zonder de condities en werkwijze te veranderen en het behouden van een ecologisch gebruikersvriendelijk bouwproces.

‘Mijn hoofdtimmerman is de belangrijkste persoon in mijn studio,’ geeft hij toe, *‘een persoon die werkt met waardigheid en met oog voor detail. Ik wil mensen van dit genre opleiden. Het creëren van een dergelijke werkplaats die zich kan openen naar de industrie, dat is de beproeving van deze studio.’*

Een grote Indische vijgenboom beschermt dit relatief klein gebouw tegen te felle zonnestralen of harde regen. De uitbreiding is verbonden met het bestaande koloniale huis.

De basisstructuur is opgebouwd uit gerecycleerde teak, verknoopt met het bestaande huis. De dakhelling sluit aan bij het bestaande. Wit linnen, een soort textiel dat in de landbouw wordt gebruikt, gespannen op houten frames vormt hier de buitenhuid. De oude vijgenboom zorgt voor textuur van licht en schaduw. Deze huid werkt als een tentzeil, het creëert een zekere privacy maar laat geluid, licht en lucht door en zorgt voor schaduw binnenin. De uitbreiding ligt aan de Noordwest zijde van het huis. Gelijkvloers is de keuken en een open verandaruimte die verbonden is met de verdieping via een open houten buitentrap. De bovenruimte is een meditatieve lees- en rustruimte.

Bij nacht werkt het gebouw als een soort lantaarn die een zachte glans geeft aan de vijgenboom en het omliggend landschap.

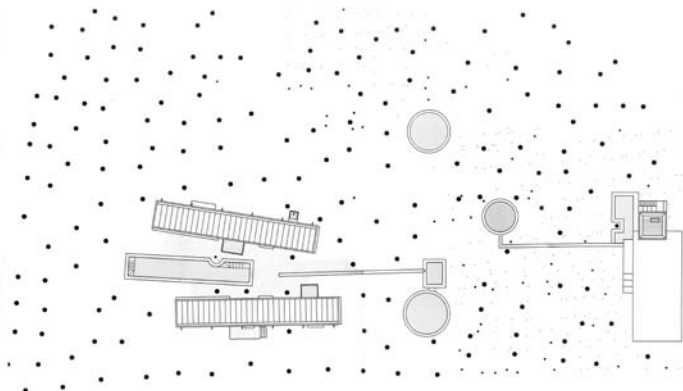

Het Palmyra House is een buitenverblijf voor een eigenaar uit Mumbai, die de drukte van de grootstad wil ontvluchten. Het huis nestelt zich tegenaan de Arabische zee temidden een kokosplantage.

Het huis bestaat uit twee houten volumes, het noord-volume herbergt de woonkamer, studeerruimte en slaapkamer van de eigenaar, in het zuidelijk volume vind je de eetplaats, keuken en gastverblijven. De gebouwen zijn verankerd op een natuursteen platform waardoor het uitkijkt op een netwerk van water en bevoeiingskanalen. Beide volumes knikken lichtjes naar buiten waardoor een tussenruimte ontstaat. In die ruimte tussen de twee vleugels ligt het zwembad met westelijk uitzicht naar het strand en de zee. Het huis zit mooi ingebed in een intens woud van kokospalmbomen.

De structuur van het huis is opgebouwd uit gerecycleerde teak, bijeengevoegd met traditionele verbindingen. De lamellen van de zonneschermen zijn handgemaakt uit lokaal palmhout. Deurbeslag en handgrepen zijn handgemaakt uit koper. Beide volumes hebben een luchtige ventilerende ruimtelijkheid. Modernisme van de tropen op een heel eigen manier. Het gepigmenteerde pleisterwerk binnenin is ingekleurd met de aarde van ter plaatse. De natuursteen van de sokkel is een lokale basaltsteen. Dezelfde steen is gebruikt voor de aquaduct-wanden en het zwembad.

Een ecologisch huis, passieve koeling, natuurlijke ventilatie, watervoorziening via 3 bronnen en een bovengrondse watertank, waardoor het gereinigde water gravitair naar het sanitair gaat. De integratie van het project in de omgeving is overweldigend mooi.

Passage to India

1. India

1.3.	Ahmedabad
1.3.1.	Stedenbouwkundig / Geschiedenis / Restotips
1.3.2.	Westzijde – nieuwe stad
1.3.3.	Oostzijde – oude stad

1.3 Ahmedabad

1.3.1 Stedenbouwkundig / Geschiedenis

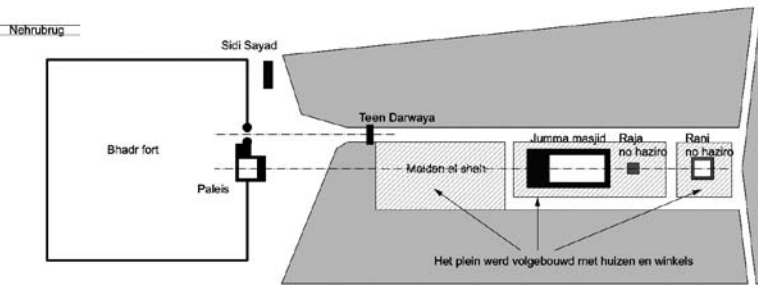
Restotips

Ahmedabad (plaatselijk ook Amdavad genoemd), de hoofdstad van de provincie Gujarat, is een bruisende metropool met een rijke geschiedenis die ook vandaag nog zeer tastbaar is. Van alle steden die we bezoeken vind je hier het breedste spectrum aan bouwstijlen en religies. Aan de oostzijde van de Sabarmati rivier ligt het oude centrum met prachtige moskeeën en tempels, kleurrijke marktjes en hectische straatjes waar mensen, riksja's en een sporadische heilige koe elkaar voor de voeten lopen. Temidden van deze wervelende chaos staat er werk van Le Corbusier en Charles Correa. Het zwaartepunt van de 20ste eeuwse klassiekers vinden we aan de westeroever, in de nieuwe stad.

Ahmedabad werd volgens de legende in, op een donderdag in 1411 om 13u20, gesticht door sultan Ahmed Shah (Muzaffarid dynastie) op de plaats waar hij een haas een hond zag achtervolgen. Een verklaring zoekend voor de uitzonderlijke dapperheid van het dier, richtte hij zicht tot zijn raadgevers. De geleerden verklaarden dat deze unieke plek ook unieke eigenschappen oproept in de bewoners...

Gedurende 162 jaar tot in 1573 was ze de hoofdstad van het sultanaat Gujarat. In werkelijkheid is de stad veel ouder en heette vroeger Karnavati. In het begin was er een klein fort aan de rivier, Bhadra fort. In 1487 werd de stad omringd door een muur van 9 km met 12 poorten en 189 torens. Alhoewel de omwalling in de 19de eeuw nog volledig was, blijven nu nog slechts enkele poorten over, als eilanden op de drukke ringweg rond de oude stad. In 1573 veroverde de Moghol Akbar de grote de stad en deze bleef onderworpen tot de regering van Aurangazeb.

Van de 15de tot 18de eeuw kon je de organisatie van de stad goed vergelijken met een stad als Brugge. Waar corporaties van wevers (moslims) textiel weefden dat doorverkocht werden door kooplui (meestal Hindu of Jain) en waar een soort beursgebouw was waar bankiers en handelaren zaken deden over het hele land.

In 1753 kwam er een volledig einde aan de Moghol heerschappij en kwam de stad in de macht van de Maratha's. Deze waren oorspronkelijk een ridderkaste die uiteindelijk ten koste van de Moghols een groot deel van India konden verenigen. In 1761 werden ze zelf verpletterend verslagen door Afغانen en hun rijk viel terug in kleine staatjes. De Maratha confederatie werd nog altijd geleid door een soort eerste minister. In Ahmedabad viel de samenwerking tussen deze eerste minister (Peshwa) en de plaatselijke Maratha clan (de Gaikwad) erg tegen en de stad verviel langzamerhand in puin. De naam Maratha is bewaard gebleven in de naam van de deelstaat Maharashtra, met als hoofdstad Bombay. Hun rijk viel uiteindelijk beetje bij beetje ten prooi aan het Britse rijk.

In 1818 nam de OIC de Amdavad over, in 1864 werd de spoorverbinding met Mumbai afgewerkt. In deze tweede helft van de 19de eeuw deed de textielindustrie de stad deed

opnieuw opleven (het Manchester van het Oosten). Het waren deze extreem rijke textielfamilies zoals Sarabai en Shodhan die Le Corbusier later naar Ahmedabad haalden.

In 1915 toen Ghandi terug kwam van Zuid Afrika vestigde hij zich in het Ashram aan de rivier.

Net zoals bij ons boerde de textielindustrie in de tweede helft van de 20ste eeuw achteruit. In deze context van armoede en werkloosheid vonden in 2002 zware rellen plaats waarbij 1200 mensen, vooral moslims het leven lieten. Amdavad kruipt nu stilaan uit dit dal en manifesteert zich vandaag als universiteitsstad, centrum voor IT en chemie.

Gujarat is een 'dry state', wat wil zeggen dat er (officieel) geen alcohol te krijgen is – behalve voor toeristen. Hiervoor moet je eerst een permit kopen in een 'wine shop', te vinden bij de grotere hotels. Met deze permit kan je dan bier of wijn kopen, die enkel te nuttigen is op de hotelkamer...

Agashiye

House of MG (boven) — Dr Tankaria Rd House

+91 79 2550 6946

www.houseofmg.com

Zeer uitgebreide Guyarati thali, een must

Green House

House of MG (links), Dr Tankaria Rd House

+91 79 2550 6946

www.houseofmg.com

gezellig terras, zeer lekkere snacks

Food Inn

Rechts van House of MG, Dr Tankaria Rd House

+91 79 2550 9512 — populair familierestaurant

Authentiek Indisch restaurant

Nutan

Hotel Nutan, Opposite Dinbai Towers

+91 79 2550 1542

Populair pureveg Indisch restaurant

Hotel ZK

Relief Rd. +91 79 2550 6121

Indisch

Vishalla

Tegenover, Vasna Tol Naka, ten zuiden van

Ahmedabad

+91 79 2660 2422 — www.vishalla.com

Autorickshaw Rs.90 — heen-en-terug

Traditioneel eten met traditionele muziek en dans

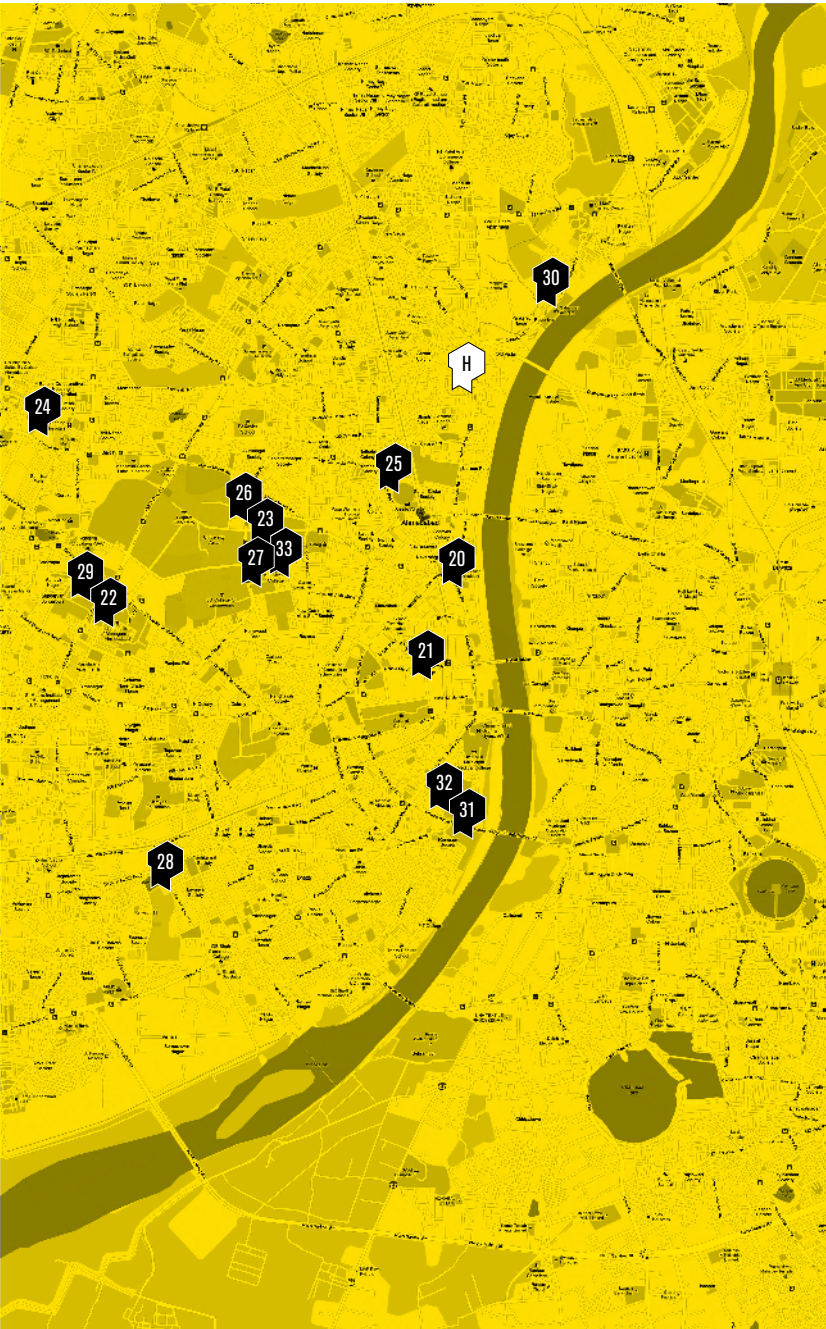

1.3.2

Westzijde - nieuwe stad

20.	<u>Mill Owners' Association Building</u>
21.	<u>Shodhan house</u>
22.	<u>Indian Institute of Management (IIM)</u>
23.	<u>CEPT, Centre for Environmental Planning and Technology</u>
24.	<u>Sangath office</u>
25.	<u>Sardar (Vallabhbhai) Patel Stadium</u>
26.	<u>Kanoria Centre for Arts</u>
27.	<u>Hussain Doshi Gufa</u>
28.	<u>Prathama Bloodbank</u>
29.	<u>Indian Institute of IIM-A extension</u>
30.	<u>Ghandi memorial Sabarmati Ashram</u>
31.	<u>Tagore theatre</u>
32.	<u>Sanskar Kendra museum</u>
33.	<u>Institute of Indology</u>

20.	Mill Owners' Association Building	86
21.	Shodhan house	90
22.	Indian Institute of Management (IIM)	93
23.	CEPT, Centre for Environmental Planning and Technology	98
24.	Sangath office	102
25.	Sardar (Vallabhbhai) Patel Stadium	105
26.	Kanoria Centre for Arts	106
27.	Hussain Doshi Gufa	107
28.	Prathama Bloodbank	108
29.	Indian Institute of IIM-A extension	110
30.	Ghandi memorial Sabarmati Ashram	112
31.	Tagore theatre	115
32.	Sanskar Kendra museum	117
33.	Institute of Indology	120

H. Hotel

Mill Owners' Association Building

1951-1954 – ASHRAM ROAD, AHMEDABAD

JE WEET NIET WAT JE ZIET, WAT JE BELEEFT

De Mill Owners Association was een groep van textiel industriëlen, een rijke Jain kaste in Ahmedabad met een cultureel en sociaal vrij open maatschappijvisie. Onder invloed van het gedachtegoed van Mahatma Gandhi poogden de Mill Owners een goede relatie op te bouwen met de wevers in Ahmedabad. De Mill Owners zijn de opdrachtgevers voor de 4 gebouwen die Le Corbusier in Ahmedabad zal bouwen. De Mill Owners Association building, de woningen Sarabhai en Shodan en het Sanskar Kendra museum. Deze Jain familie is een ideaal cliënteel voor het architecturale werk van Le Corbusier.

HET GEBOUW

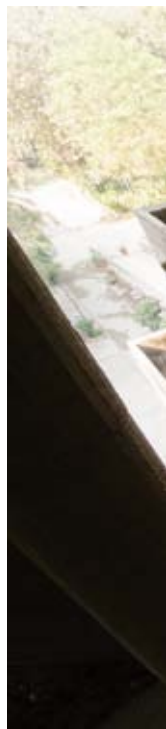
De Association building moest in de eerste plaats een ontmoetingsplaats zijn voor een relatief kleine groep van welstellende families van de hogere kasten; Een privéclub met een zekere symboliek en institutionele rol in de maatschappij. Le Corbusier beschreef het als een klein paleis. Het gebouw is een grote kubus. De Villa Cook uit 1926-28 ligt waarschijnlijk het dichtst bij Mill Owners.

Zoals in zijn villa's in Ahmedabad en Parijs is de grootste luxe van het gebouw de ruimtelijkheid. Mill Owners is een van de meest lege gebouwen van Le Corbusier. Dit is niet direct af te lezen van de buitenzijde of het grondplan, maar eenmaal binnen is die ruimtelijkheid onweerstaanbaar. De wanden, kolommen, trappen creëren een openheid geslotenheid, terwijl de bezoeker naar het uitzicht van de Dabarmati rivier wordt gezogen.

Via een spectaculaire ceremoniële hellingbaan (verwijzing naar de loopplank aan een stoomboot met de bijhorende verwachtingen) komt men het gebouw binnen op de eerste verdieping. Een inkomruimte open over drie verdiepingen waar de wind vrij spel krijgt. Een onderscheid tussen binnen en buiten is er niet. Op dat niveau krijgen we de vergaderlokalen voor de Raad van Bestuur en enkele burelen. Gelijkvloers zijn dienstruimtes voor personeel en een eetzaal voor bedienden.

De tweede verdieping is de lobby, een strakke en hoekige ruimte.

Als contrast is de gebogen conferentieruimte op de derde verdieping met een forum van dubbele hoogte een bijzondere plek in het gebouw. Het gebogen plafond geeft een optische reflectie.

De convexe ruimte reflecteert de ‘Celestory’ eronder. Het concave gedeelte is een zwembad. Een vormelijke verwijzing naar de maan of de koehoorn als mythologisch beeld van Indië.

Lobby en Conferentieruimte als twee ruimtes die mekaar versterken en mekaar ook nodig hebben, die samen horen. Le Corbusier verduidelijkt daarmee de dualiteit van de Association.

Het uitzicht naar de rivier is vanaf elke verdieping belangrijk. Le Corbusier verwijst ernaar:

“De rivier waar mensen kleren wassen en drogen, een kleurrijk spektakel samen met de dieren, koeien, geiten, buffels, apen. Dat panorama was een uitnodiging om die uitzichten vanaf elke verdieping in te kaderen.”

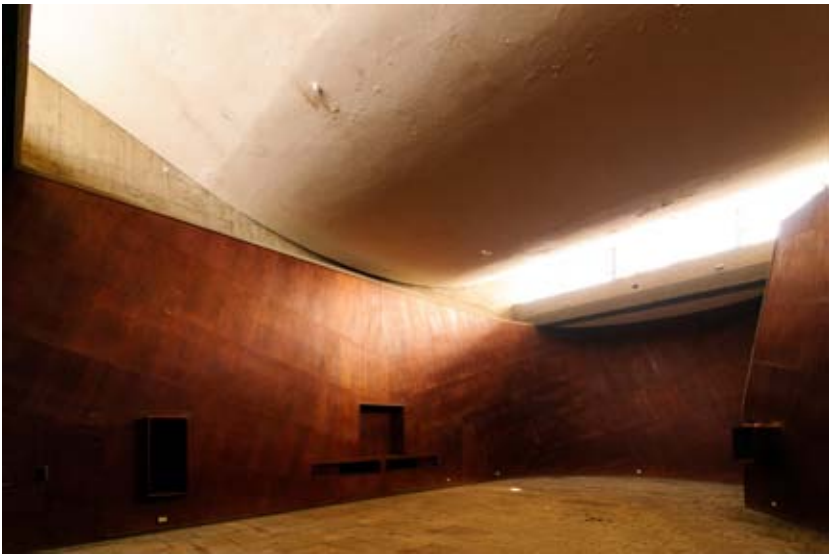
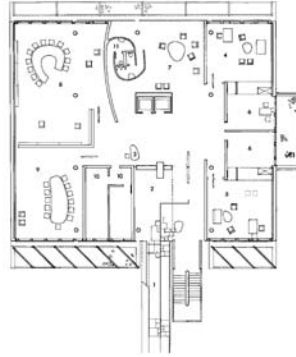
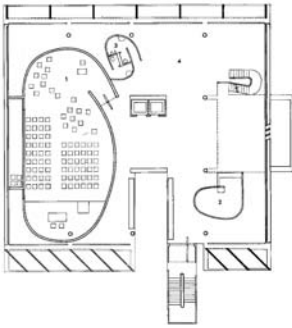
LE CORBUSIER

De betonstructuur aan de buitenzijde wil inkaderen. De Corbusiaanse ‘*façade libre*’ is hier opgevat als een ‘*brise soleil*’ van betonnen panelen (Oost en West façades) die effectief de zon weren maar tegelijk het spectaculaire uitzicht inkaderen. Le Corbusier verwijst in dit verband naar de Villa Rotonda van Palladio. Het uitzicht vanaf de sokkel. De Zuid en Noord façades zijn gesloten en uitgevoerd in ruwe baksteen. Binnenin het gebouw wordt de grijze beton doorbroken door een felgeel vlak of een felrode deur. In de ruimte een hangende trap naar het dakterras, een typisch Le Corbusier element.

Het geheel roept beelden op van Piranesi met zijn spel van licht en schaduw, trappen en doorkijken, deuren en ramen. Emoties overweldigen, nederigheid overmeestert bij een schilderij of beeldhouwwerk, bij een muziekstuk. Hoe is het mogelijk dat iets zo statisch en rigide als architectuur zo een poëtische kracht kan uitstralen. Woorden schieten tekort, dankbaarheid dat je dit mag beleven.

Verschillende van zijn latere werken waaronder het Carpenter Centre for Visual Arts in Harvard USA is zeer schatplichtig aan de ideeën die Corbusier hier heeft ontwikkeld.

“Een villa Savoye voor de tropen”

Terwijl het plan zeer eenvoudig is en evident lijkt heeft het huis een buitengewone plasticiteit in de manier waarop de kamers zijn uitgewerkt. De vorm en afmetingen, de schaduw doorheen de brise-soleil in de achtergevel, de parasol van de dakplaat, de zwevende tuin helpen allemaal in een orkestratie van verkoelende wind en ventilatie. Villa Savoye aangepast aan het tropische India. Le Corbusier zelf verwijst naar de villa Shodhan als naar een update van zijn villa Savoye.

Maar het is ook de architectuurtaal van le Corbusier na 1950 Alles in *‘Béton brut’* met de sporen van de houten bekisting. Enkel de binnen-plafond in metaal plaat zijn vlak en glad. Villa Shodhan is een huis met een bijzondere ontstaansgeschiedenis. De heer Surrotan Hutheesing, secretaris-generaal van de vereniging van spinnerijbezitters (de Millowners) – een rijke Jain – was vrijgezel en wilde een modern huis dat beantwoorde aan zijn hedonistische levensstijl met recepties en party’s. Hij vraagt Le Corbusier, die op dat ogenblik bezig is met andere creaties in Ahmedabad, een ontwerp te maken.

Als de uitvoeringsplannen klaar zijn verkoopt de vrijgezel de plannen aan zijn schoonbroer Shyamubhai Shodhan. Die verzoekt Le Corbusier om onmiddellijk te starten met de bouw van het huis op een totaal nieuwe locatie. De plannen worden zonder veel problemen aangepast aan Shodhan’s gezin met 4 kinderen. Door het feit dat Le Corbusier zijn Indische projecten telkens zeer goed verankerde in de Indische leefwijze en het klimaat was die aanpassing blijkbaar eenvoudig. Flexibiliteit als multifunctionele kwaliteit.

Het huis verwerkt diverse Corbusiaanse thema’s: de pilotis voor de dakplaat/ de hellingbaan / het domino skelet / het plan libre / licht en schaduw. De pilotis hebben wel een andere vorm dan in de oudere werken van Le Corbusier. Ergens las ik dat dit een invloed was van Balkrishna Doshi De in afmetingen variërende ramen en de diepe zonwering geven het huis een spectaculaire vormelijkheid.

De vloertegels op het gelijkvloers zijn uitgevoerd volgens het principe van de Modulor, een systeem van maatvoering dat Le Corbusier ontwikkelde op basis van de menselijke maat en de gulden snede (183 cm als basis is de gemiddelde grote van de mens – 226 cm de maat van een mens met uitgestrekte arm, enz...).

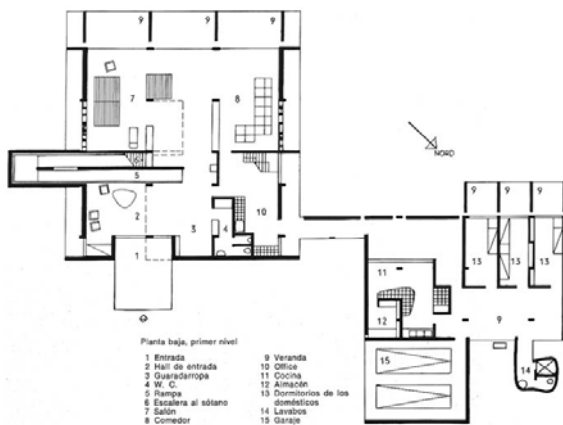
De villa Shodan is de culminatie van een levenslange zoektocht van Le Corbusier in het ontwerpen van de perfecte woning, hier aangepast aan de tropische omstandigheden van Indië.

De periode 1945-50 na de tweede wereldoorlog is voor Le Corbusier duidelijk een periode van reflectie die leidt tot een andere architecturale uitdrukkingsvorm. Verschillende elementen maken dat duidelijk (en zijn ook duidelijk te zien in de villa Shodan:

- Integratie van natuur binnenin het gebouw.
- Invloed van *'De Stijl'* het parasoldak en de verbindingen binnenin de woning.
- Het plan van Shodan doet met zijn centrale hellingbaan denkend aan de villa Savoye, de volumewerking is een verfijnde interpretatie van zijn villa Citrohan.

Villa Shodan verwerkt ook specifieke Indische eigenschappen voor woningen, zoals de inkomhal met dubbele verdiepingshoogte.

Het lot van de drie huizen die Le Corbusier ontwierp voor invloedrijke families in Ahmedabad, de hoofdstad van de Indiase deelstaat Gujerat en een centrum van de textielindustrie, was zeer verschillend. Het huis dat voor Manorama Sarabhai werd gebouwd, weerspiegelt met zijn bakstenen muren en betonnen gewelven de Maisons Jaoul. De voor de burgemeester van de stad, Chinubhai Chimanbhai,

bedoelde villa werd nooit gebouwd. En de plannen voor het derde huis, aanvankelijk een opdracht van Surottam Hutheesing, secretaris-generaal van de vereniging van spinnerijbezitters en een neef van de burgemeester, werden door zijn college Shyamubhai Shodhan gekocht, die het op een andere locatie liet bouwen.

Het aanvankelijke plan, ontworpen voor de hedonische levenswijze van de vrijgezel Hutheesing, die een onderkomen voor ontvangsten en partijen wilde hebben werd zonder veel moeite aangepast aan de behoeften van Shodhans gezin van vier kinderen. De totale afmetingen van het huis en het zonwerende dak herinneren aan mogulbouwsels, met name aan de Diwan-i-Khas in Fatehpur Sikri. Had Le Corbusier net tal van dergelijk paviljoens uit Indase miniaturen vastgelegd?

Het huis verwerkt diverse thema's van Le Corbusier. Het model van het door zichtbare zuilen gedragen dak lijkt op dat van de Ville Baizeau in Cartago, maar de hellende opgang die naar de bovenverdiepingen leidt, herinnert aan de opgang in de Villa Savoye, die hier, volgens Le Corbusier *Oeuvre complète*, 'op de tropische, Indiase manier' wordt gereproduceerd. De L-vormige schikking van de twee bovenverdiepingen herinnert aan het eindplan voor de Villa Meyer van 1926, die ook rond een lege ruimte is aangelegd. Maar de knappe verdeling van het licht en de schaduw door de in omgang variërende ramen en de zonwering geven een spectaculaire visuele wisselwerking van vormen die niet te vinden is in de huizen van de jaren twintig.

Brief aan zijn moeder op het vliegtuig van Bangkok naar Ahmedabad: *'Morgen zit ik vast met mijn Ahmedabad miljonairs (de Sarabhais en Shodans) die, zoals de meeste rijken, harteloos en zonder scrupules door het leven gaan en onbekwaam zijn om iets waardevols te appreciëren.'*

Het Indian Institute of Management werd georganiseerd in 1962 als een business school gerund door de regering van India en de westelijke Indiase deelstaat Gujarat; en dit naar het voorbeeld van de Harvard Business School, wiens campus ook een belangrijke precedent voor Louis Kahn vormde. Kahn werkte aan het project met tussenpozen tot aan zijn dood in 1974 op terugweg van Ahmedabad naar Philadelphia. Belangrijke Indiase architecten, waaronder Anant Raje, zijn verantwoordelijk geweest voor latere toevoegingen aan de campus.

Balkrishna Doshi, die op dat moment doceerde aan het lokale National Institute of Design (NID), was verantwoordelijk voor het uitnodigen van Kahn als hoofdarchitect van het project. De opdracht behelste een complete campus: een schoolgebouw, huisvesting voor studenten, docenten, en bedienden, een technische ruimten, en een markt (plannen die later werden ingetrokken). Het programma voor het schoolgebouw alleen al omvatte zes klaslokalen in de vorm van auditoria, faculteitskantoren, een bibliotheek, een keuken en eetgelegenheden. Tegen april 1969 werd aan de oorspronkelijke vraag een gebouw voor het Executive Development Program toegevoegd. Dit alles zou worden gebouwd op een vlak en stoffig vijfenzestig hectare groot

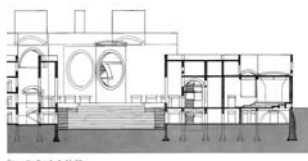
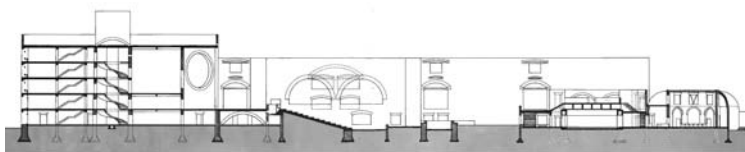

terrein aan de toenmalige rand van de stad, een locatie waarbij elke stedelijke context ontbrak.

In een gesprek aan de Yale University in 1963 verklaarde Kahn het overwicht aan diagonalen in zijn ontwerp voor het instituut. *‘Als je een vierkant hebt, waarin alles normaal voldoet aan de normen van een plein, zal je zien dat er steeds twee kanten niet goed gericht zijn. Door het nemen van de diagonaal ontwikkel je vreemde voorwaarden, maar je antwoordt. Dan kan je deze geometrie veroveren als je wil. En je moet onmeedogenloos rekening houden met oriëntatie als iets dat je aan mensen geeft omdat ze het hard nodig hebben. Dat ligt aan de basis van deze vormen.’*

Het schoolgebouw, waarlangs men het complex binnenkomt, was de laatste belangrijkste component om te bouwen. Kahn werkte aan het ontwerp met tussenpozen zelfs nadat de bouw reeds begon in 1968. In april van het daaropvolgende jaar wilde het Instituut absoluut bouwen en verloor haar geduld met Kahn. Ze schreven dat hij ofwel onmiddellijk naar India moest vliegen om het project te redden of dat het project zou worden overgedragen aan een Indiase architect. Kahn nam het vliegtuig.

In de turbulente periode die daarop volgde, verloor NID zijn rol in het project, waarbij Doshi officieel de verantwoordelijke was. Het was Raje die een kantoor oprichtte op de site en toezicht op de bouw hield. Kahn en Raje bleven elkaar raadplegen, maar Kahn's interesse in het project was duidelijk afgenomen. Raje reisde naar Philadelphia en leende sets van blauwdrukken van andere realisaties van Kahn om

ervoor te zorgen dat de details van het schoolgebouw in overeenstemming zouden zijn met andere Kahn-gebouwen. Toch zijn er aanzienlijke verschillen met de gevels van de leslokalen die Kahn al in 1964 had getekend, en met de gevels van de faculteitskantoren die vlakker waren dan in het voorgestelde ontwerp van Kahn in 1968. Het plan van het voltooide gebouw afgestemd op de nieuwere, meer rechtlijnige gevels, miste de spanning tussen de rechthoekige binnenplaats en de diagonale assen zoals in de vroege versies. Raje werd gedwongen om relatief snel beslissingen te nemen over het ontwerp en de realisatie, niet altijd in harmonie met de filosofie van Kahn. Kahn berustte in de beslissing van Raje om de buitenmuren van het schoolgebouw te versterken met verborgen staal, maar liet wel duidelijk zijn ongenoegen blijken wegens de te sterke afwijking van zijn *'truth-to-material'* filosofie zoals in het oorspronkelijke ontwerp. In een laatste herziening van het oorspronkelijke concept van Kahn werd de westkant van de binnenplaats open gelaten en werden de eetgelegenheden (naar ontwerp van Raje) in een aparte complex ondergebracht.

Het meest succesvolle aspect van het ontwerp zijn de studentenwoningen waarvan de bouw in 1964 begon. Kahn verdeelde ze in achttien units, met kleine variaties binnen de onderste twee van vier bouwlagen. In elke unit groepeerde hij reeksen van vijf kamers met balkons langs twee zijden van een gelijkbenige driehoek met een halfcirkelvormige trap langsheen de derde zijde, en identificeerde hij de ruimtes rondom de trap als plaatsen voor toevallige ontmoetingen die volgens Kahn een cruciale rol speelden. Aan de andere zijde van de trap

organiseerde hij een vierkante zone met badkamers en een tearoom. Kahn herzag de vormgeving van de drie laatste slaapunits. De variant van het prototype breidde het driehoekig hoofdvolume uit om de functies van de afzonderlijke badkamer / tearoom erin op nemen. Zonder de uitstekende kubussen vormden deze eenheden aldus een definitieve begrenzing voor dit deel van het complex.

Een combinatie van functie en het klimaat bepaalde de slaapzone, en een analoog evenwicht tussen klimaat en materiaal beïnvloedde de gevels. Kahn voorzag ventilatie voor het interieur en bescherming tegen het harde Gujarati licht. In de studentenunits en overigens het hele schoolgebouw zijn de binnenruimten beschermd tegen direct licht door balkons, gangen en lounges. De buitenste beschermende muren worden vaak onderbroken door gigantische bogen en ronde openingen.

Kahn wou de faculteitswoningen gescheiden bouwen van de studentenwoningen in de buurt van een meer. Dit werd echter nooit uitgevoerd vanwege de vrees een broedplaats voor muggen te creëren. De bouw begon in 1965. Onderscheiden van hun monumentale burens door hun kleinere schaal en meer genuanceerd detail, werden hun gevels gedeeltelijk geïnspireerd op Maisons Jaoul van Le Corbusier in Parijs. In 1966 begon men tevens aan de meer bescheiden huisvesting voor diensten.

Net als het klimaat speelden de lokale bouwmethoden een beslissende rol in het vormgeven van het gehele IIM project van Kahn. Zijn bouwheren geloofden dat de kosten konden beperkt worden door erop te hameren dat lokale bakstenen zouden worden gebruikt, behalve voor vloerplaten en balken. Deze laatste konden worden opgebouwd uit gewapend beton, een materiaal dat zeer populair was in India voor grootschalige constructies, maar ook duurder. De bouwcommissie wilde ook het gebruik van arbeidsintensieve materialen en methoden bevorderen in een land waar de arbeid goedkoop en staal duur was. Kahn deed de beroemde uitspraak: *'Ik moest van nul af aan leren om metselwerk te gebruiken... Waarom de schoonheid van open metselwerk verbergen? Ik vroeg aan de baksteen wat het wilde en hij zei dat hij een boog wilde zijn, dus ik gaf het een boog.'*

Vrij vertaald naar een tekst van Kathleen James - Chakraborty

CEPT, Centre for Environmental Planning and Technology

1962 – 120 FEET RING ROAD, UNIVERSITY AREA, AHMEDABAD

Het '*Centre for Environmental Planning & Technology*', de architectuurschool is opgericht door B.V.Doshi. Het instituut heeft gedurende de laatste 40 jaar heel wat jonge mensen opgeleid in de architectuur. CEPT was een van de eerste architectuurscholen van India. De campus ligt midden de universitaire zone van de stad en is ontworpen door Doshi zelf. Doshi en zijn tijdgenoten waren overtuigd dat een architectuurstudent moet omringd zijn door schoonheid en kunst, zodat hij op een vanzelfsprekende wijze kan ontwikkelen tot een creatief persoon, gevoelig voor de emotionele, spirituele, culturele en esthetische aspecten. De campusdesign is van die principes uitgegaan met open ruimtes en het geheel in harmonie met de natuur en doorspekt met beeldhouwwerken, installaties en kunstwerken. Zichtbaar metselwerk en ruw beton voor vloerplaten en balken. Door de grove betontextuur is een natuurlijke verwerking ontstaan die de subtiële integratie is zijn omgeving heeft versterkt.

Vier vleugels gegroepeerd rondom een centrale plaats. De gebouwen stralen een eenvoud uit in een idioom van het Moderne architectuur, eenvoudig afgewerkt maar subtiel gedetailleerd en met veel aandacht voor de juiste verhoudingen als een soort les in architectuur.

De gebouwen hebben twee open verdiepingen, lineair geordend aan voor- en achterzijde, waardoor licht en ventilatie ongehinderd kan doordringen in de studio's. Geknikte daklichten boven op de studio's zorgen voor zenitaal licht. De werkplaatsen hebben ook balkons aan de buitenzijde uitkijkend op de omgeving waardoor een semi private atmosfeer ontstaat waar men zich als het ware kan afzonderen in een eenheid met de omgeving.

De toegang tot het complex gaat via een lange axis eindigend in een gesloten wand. Men wordt gedwongen een knik te maken en af te dalen via bakstenen trappenpartij tot de open kern van het gebouw waar in een dwarse as trappen naar de bibliotheek op de verdieping leidt. Aan de rechterzijde liggen de studio's loodrecht op de as van de bibliotheek. Er is een houtbewerkingslokaal en een TV ruimte. De Neembomen¹ die er vanaf het begin zijn aangeplant zorgen voor een voortdurend veranderend patroon van licht en schaduw. De trappartijen zijn een actieve buitenruimte waar studenten de niveauverschillen gebruiken om te lezen, te discussiëren, voorstellingen te geven of gewoon rond te hangen. Geïntegreerde zitplaatsen zijn doorheen de jaren geëvolueerd tot de meest vibrerende ontmoetingsplaatsen van studenten waar ideeën en informatie worden uitgewisseld. Leraren en leerlingen kletsen, drinken een tas thee en communiceren. Deze ruimte reflecteert de echte spirit in een atmosfeer van interactie die Doshi in zijn school wilde ontwikkelen. Een soort Indische interpretatie van het Corbusiaanse ideeën om enerzijds het gebouw los te werken van de grond en anderzijds via *'Le toit jardin'* extra buitenruimte te creëren. In dit warme klimaat is dit gesynthetiseerd in de overdekte en beschaduwde buitenruimte.

De campus en het domein staan ook open voor toevallige bezoekers, externe architecten of architectuurstudenten die om een of andere reden in Ahmedabad zijn beland.

De kracht van de campus ligt in het feit dat de gebouwen helpen de omgeving vorm en functie te geven als een uitbreiding van zichzelf in de natuur. CEPT wordt gezien als een van de sterkste architectuurscholen in India

Het gebouwengeheel van de campus lijkt in zijn eenheid van materiaalkeuze ook beïnvloed door het werk van Louis Kahn, die op datzelfde ogenblik bezig was met de bouw van zijn IIM in Ahmedabad en waar Doshi ook een belangrijke rol vertolkte. Het geheel roept beelden op van de architectuur van Herman Hertzberger.

DOSHI

Tussen de vele jonge architecten die in de jaren 30-40 in Parijs bij Le Corbusier stage liepen was een Indische jongeling die zijn opleiding in India had gekregen op een zeer traditionele wijze. Hij bewaarde sporen van die klassieke training in praktijk eenmaal terug in Ahmedabad. Doorheen de jaren heeft hij vele taken en verantwoordelijkheden op zich genomen: architect, urbanist, traditionalist en leraar. Vandaag blijft hij een van de meest gerespecteerde personen in zijn werkveld.

- * De Neemboom, *Azadirachta indica* of *Antelaea azadirachta*, is een altijd groene, tot 16 meter hoge, boom met langwerpige getande bladeren. Hij behoort tot de Mahonie-achtigen, *Meliaceae*, zijn kleine witte bloemen geuren aangenaam. De positieve eigenschappen van de Neemboom zijn al vele duizenden jaren bekend. Alle delen van de boom vinden al vele eeuwen hun toepassing in de Ayurvedische geneeskunde. Lang voordat de medicinale werking van wilgenschors (aspirine) door de Europese geneeskunde ontdekt werd, vonden Neemextracten ook in de westerse volksgeneeskunde hun toepassing.

EEN SPROOKJESWERELD

‘Sangath is een veruiterlijking van Doshi droom een microkosmos van zijn drijfveren en ideeën. Geïnspireerd door de aarde omarmende vorm van de Indische traditionele huizen, is het ook een gebouw met een krachtig gewelf zoals Le Corbusier in zijn later werk toepaste. In wirwar van in elkaar vloeiende ruimtes als een historische Indische stad. Invloeden van Kahn, Aalto, Gaudi. Een kunstwerk haalt zijn kracht vanuit zijn eigenheid en Sangath heeft die ondefinieerbare kwaliteit van authenticiteit. Lokale arbeiders en voorbijgangers genieten ervan, zetten zich ernaast en genietend van het berglandschap van de gewelven en de overwoekerde waterpotten.’

Vrij naar William Curtis, An Achitecture for India. New York Rizolli 1988, p 118

Na zijn intense periode in de schaduw van Le Corbusier en Louis Kahn start Doshi zijn eigen praktijk. Hij ontwikkelt zijn sterke eigenheid en persoonlijkheid die steeds verder wegglijdt van het voorbeeld van zijn leermeesters. Als hij in 1978 zijn bureau Sangath ontwerpt zegt hij:

“Ik heb in de laatste twee decennia ontdekt dat de gebouwen die ik ontwierp eruit zien als buitenlanders. Ik was opgeleid in het buitenland, leerde van de architecturale grootmeesters, maar ik was opgeleid los van mijn eigenheid.”

Doshi zat in een voortdurende zoektocht naar zijn eigen identiteit terwijl zijn carrière hoge toppen scheerde. Hij was op zoek naar architectuur die in harmonie zou staan met de sociale en economische omstandigheden van die tijd. Architectuur die ook betekenis zou hebben voorbij zijn eigen tijdsbestek en een tijdloosheid zou uitstralen, nederig en anoniem. Zijn Sangath is daarin een belangrijke stap geweest. Het woord Sangath betekent ‘samen vooruitgaan door participatie’.

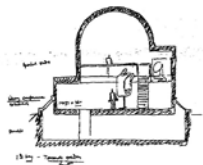
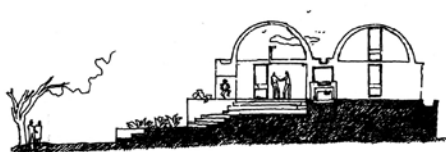

Het architectenbureau heet Vastu-Shilpa een Hindu woord dat betekent *'het kader om structuren op te zetten'*. Vastu-Shilpa gaat veel verder dan het ontwerpen van gebouwen. Het overkoepelt een grote waaier van activiteiten zoals onderzoekswerk, experimenten in arts en crafts, bouwtechnologie, exploratie van artistieke, sociale en humanitaire dimensie van technologie. Daarvoor heeft het gebouw een aantal open multifunctionele ruimtes, buiten en binnen, waarbij een belangrijk aspect van Doshi's filosofie meespelen, namelijk: *'Dat je zoals in een Indiaas dorp moet delen vanuit het besef dat de prioriteiten van andere personen even belangrijk zijn als jouw prioriteiten.'*

Het stapelen van open en gesloten ruimtes voor een variërend gebruik is een van de elementen die van Sangath een traditioneel gebouw maken, samen met de kracht van lokale materialen en lokale werkkrachten en metier. Buiten is een amfitheater gemaakt, ook een traditioneel element, dienstbaar voor lezingen en vergaderingen.

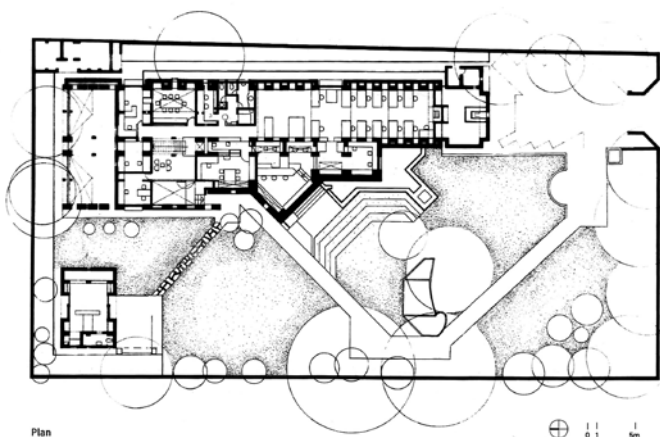
Dominant in het ontwerp zijn de gewelfvorm. Door het gebouw gedeeltelijk ondergronds te maken ontstaat een dynamischer verbinding binnen buiten en blijft het gewelf zijn dominante rol spelen. Door middel van een bewegende bekisting zijn de gewelven gebouwd. Gebakken aarde tegels aan de binnenzijde, gebroken ceramiek als buitenhuid, zoals de banken van Park Guell van Antonio Gaudi. Niet

alleen was het hergebruik van die glastegels visionair ecologisch in die tijd, maar deze traditionele derde wereld afwerking reflecteert de zon en houdt de warmte gedeeltelijk buiten. Een ingenieuze zonnewering.

Koeling is gerealiseerd niet door mechanische airco, maar door het gebruik van traditionele elementen, zoals natuurlijke ventilatie en water screens waarlang de lucht verkoeld de ruimte in wordt geblazen. Hiermee is Sangath een krachtig en originele manifestatie van een eigen Indische architectuur. Balkrishna Doshi sprak in dit verband de profetische woorden in 1980:

'Er is maar een weg in een ontwikkeling die voor de maatschappij als geheel voordelen oplevert en dat is een ontwikkeling in een langzaam tempo met een lange termijn visie. Korte termijn denken dwingt de maatschappij om winsten te maximaliseren en vernietigt de lokale middelen en vaardigheden in het proces. Dit leidt tot daling van de zelfredzaamheid en het verlies van economische en sociale onafhankelijkheid. Daarom is bescherming en conserveren van roerend en onroerend erfgoed erg belangrijk. Ons ontwerp is gebaseerd op de lokale mogelijkheden en de afhankelijkheid van externe, vreemde hulp is geminimaliseerd. Inspraak in plaats van exclusieve monopolies. Terughoudendheid is een deugd en moet de basis zijn van elk ontwerp. Instellingen zijn de ruggengraat van de maatschappij en moeten alle prioriteit krijgen in een ontwikkelingsproces. Gebouwen moeten geavanceerde technologieën vermijden en verminderen, zodat de maatschappij zelfreddend kan blijven.'

Sardar (Vallabhbhai) Patel Stadium

1965 – STADIUM ROAD, NAVRANGPURA, AHMEDABAD

Het Sardar Patel stadium is één van de belangrijkste cricket stadions van India. De Cricket Club of Ahmedabad (CCA) had de grond voor een symbolische prijs gekregen van de provincie Bombay. Sheth Chinubhai Chimanbhai, een industrieel en vroegere burgemeester van Ahmedabad, gaf in de jaren '60 opdracht aan Charles Correa om het stadion te ontwerpen.

Correa had een reputatie een meester te zijn in de moderne progressieve architectuur, en had de Gandhi – Ashram ontworpen aan de Sabarmati rivier, een gebouw dat de geest van Gandhi in zich draagt.

Het stadion heeft een capaciteit van 50.000 supporters. Het dak is ontworpen met een enkele steunzone en een gigantische overkapping. Slechts één vleugel is gebouwd. De golvende zigzag buitenwand loopt als een wonderbaarlijk gevouwen origami betonhuid omheen de tribunes. Door zijn diepte ontstaat een licht- en schaduwspel dat het sculpturale versterkt. Indrukwekkende regenafvoeren voor moesonstortvlagen en kleurrijke ramen bovenaan de vouwrand vormen een soort kroon voor het feestelijke geheel. Een vernuftig staaltje ingenieurswerk. In 1983 werd aan de buitenrand van de stad een nieuw stadion gebouwd, waardoor dit sportjuweel enkel nog voor kleinere wedstrijden wordt gebruikt.

Het gebouw nestelt zich in een bladerrijk geheel van bomen en struiken. Het Kanoria instituut heeft studio's, leslokalen, workshops, een bibliotheek, administratieve gebouwen en verblijfsruimtes. Men oefent er metaalbewerking, steenkappen, gipssculpturen in de beeldenafdeling; lithografie, etsen, zeefdruk, houtsnede en lino in de printafdeling.

Het geheel is een synthese van de architectuur van Balkrishna Doshi en de ingrepen en invullingen van verschillende kunstenaars doorheen de laatste 25-30 jaar. Het centrum is een perfecte rustplaats in een druk stadgedeelte, een kunstige en inspirerende oase. Kunst heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in de vooruitgang en evolutie van een maatschappij.

Urmila Kanoria en haar echtgenoot Kailash Kumar hebben het centrum opgezet in het jaar 1984.

Hussain Doshi Gufa Amdavad ni Gufa

1991 – 120 FEET RING ROAD, UNIVERSITY AREA, AHMEDABAD

Amdavad ni Gufa (gufa = grot in Gujarati) is een ondergrondse kunstgallerij in Ahmedabad, ontworpen door BV Doshi, voor het werk van de Indische kunstenaar Maqbool Fida Hussain. De grot is een symbiose van kunst en architectuur. De overlappende koepels zijn aan de buitenzijde afgewerkt met mozaïek, aan de binnenzijde zijn ze drager voor de muurschilderingen van Hussain.

De structuur als hedendaagse betonschaal refereert sterk naar zowel de oude Indische bouwkunst als de natuur. De koepels doen denken aan zeepbellen, de tegels aan de buitenzijde verwijzen naar de Jain tempel van Girnar, het slangenmotief vindt zijn oorsprong in de Hindu mythologie. De grot, met een grondplan van cirkels en ellipsen, doet denken aan de Buddhistische tempels van Ajanta en Ellora. De muurschilderingen zelf verwijzen naar de paleolitische grotkunst. De kolommen binnen zijn geen strakke draagstructuur maar doen eerder denken aan bomen.

Het concept van de grot kwam van de wens om iets te bouwen dat bestand was tegen de verzengende zomerhitte van Gujarat. De schalen, slechts 2 tot 3cm dik, werden met 3D computertechnieken berekend en geplaatst op een golvende funderingsplaat.

In eerste fase werd de grot gebouwd, later de omgevingswerken met café en kunstgallerij voor tijdelijke tentoonstellingen.

EEN BETONNEN SCULPTUUR ALS UIT GEVOUWEN PAPIER

De spanning tussen het zware beton en de lichte toets van de vormgeving is voelbaar zowel aan de buitenzijde als binnenin. De opdrachtgever, een pionier in het inzamelen, bewaren en ter beschikking stellen van bloed, wil binnen zijn bedrijf en werking de meest innoverende technieken gebruiken en gaf ook de architect de opdracht om een speels gebouw te ontwerpen dat enerzijds die bedrijfsfilosofie uitstraalde maar tegelijk de weerstand wegwerkte die gebouwen in de medische sector oproepen. Het moest een gebouw zijn dat aantrekkelijk oogt, mensen aanlokt en eenmaal binnen men binnen is een sfeer van vooruitstrevende techniek en mensvriendelijke werking uitstraalt.

De bouwheer is een non profit organisatie die zijn eerste bloedinzamelpunt heeft gecreëerd in Ahmedabad. Het vrij kleine terrein waarop het gebouw is gerealiseerd is een gift van de lokale overheid.

Het concept is het resultaat van een stapsgewijze analyse van het programma, met als resultaat een aantal basislijnen die geleid hebben tot de grote open inkomhal. De buitenhuid maakt een indruk van een homogeen geheel maar eenmaal binnen valt dat geheel uiteen in verschillende fragmenten met elk hun eigen aard en functie. De open vide over vier verdiepingen werkt als een etalage van de verschillende functies eigen aan een bloedinzamelpunt: een koelcel, een vergaderruimte, een balkon, een dienstenblok, donorenruimte, etc... De vide werkt ook als een bescherming voor de laboratoria en de bloedstockage tegen de hevige zon.

Het strakke rechtlijnige van de functionele delen van het complex tegenover de vloeiende lijnen van de buitenhuid vormen een mooi contrast dat zich doorheen het geheel doorzet. Dezelfde spanning in de los zwevende trap tegenover de massiviteit van de beton waar het licht langsheen streelt.

Ruimtelijke en economische beperkingen hebben ertoe geleid dat is gekozen voor lokaal gemaakte onderdelen. Deuren, ramen, meubilair zoals de auditorium stoelen of de donorenzetels, handgrepen, etc... alles is low cost lokale productie. De architect heeft zelfs twee wagens ontworpen voor bloedafname in het veld. Deze mobiele Van's kregen de naam *'La Cattiva'*

Conferentietafels, receptiebalies en andere zijn uitgevoerd in ter plaatse gestort en vormgegeven beton. Trappen zijn prefab beton elementen. Verlaagde en akoestische plafond van het auditorium is uitgevoerd in een lichtgewicht beton op basis van vermiculiet. Alle

bekistingshout is gerecupereerd en gebruikt in de structuur van het auditorium. Het regenwater wordt gebruikt in een zuiverende vijver met Koi's en waterlelies.

Matharoo is een architectenbureau waar architectuur en productdesign samenvloeien.

Indian Institute of Management IIM-A extension

2007 – SARGAM MARG, AHMEDABAD

Misschien is het wel een van de moeilijkste opdrachten voor een architect om naast een icoon van de architectuurgeschiedenis een gigantische uitbreiding met grotendeels hetzelfde programma als dat meesterwerk te realiseren. Een tweelingbroer 50 jaar na datum.

Een nationale competitie voor die uitbreiding van het Indian Institute of Management is gewonnen door het bureau HCPDPM van Hashmuk & Bimal Patel.

Beide campussen, het IIM van Kahn en dat van Patel werken onafhankelijk en hebben geen zichtbare link. Ze zijn verbonden via een voetgangerstunnel onder de openbare weg die de projecten scheidt. De nieuwe campus heeft naast leslokalen, gastenverblijven en woningen voor professoren ook een Internationaal Management center, een Centrum voor innovatie en een Post graduaat afdeling. Verder zijn er 9 slaapblokken voor 340 studenten, een hostel, 20 blokken voor gehuwde studenten, 6 VIP suites, seminarrooms, etc.

Door middel van een diagonale planmatige geometrie in de zone van de verblijven refereert de architect naar zijn grote voorbeeld in een poging een zekere continuïteit te scheppen. Nederigheid, bewondering, kramp? In zijn totaliteit echter slaagt Patel erin de kracht & de eigenheid van een nieuwe tijd, 50 jaar later, tot uiting te laten komen.

Net als bij Kahn wordt de circulatie via verhoogde wandelwegen gerealiseerd en vormen zij een ordenend geheel. Glad beton, strak en terughoudend, staal en hout zorgen ervoor dat zijn campus een eigen identiteit krijgt. Waar de baksteen in het IIM van Kahn de vormgeving bepaalt, dicteert hier het beton de vorm. Patel kent uiteraard ook Salk Institute in La Jolla, Californië. Zachte baksteen tegen harde beton.

Een uitspraak van Kahn:

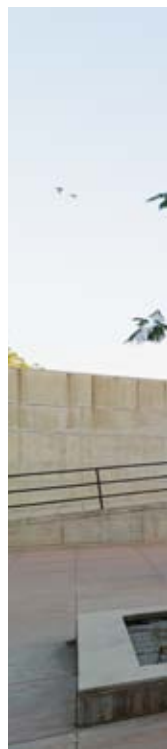
To express is to drive. And when you want to give something presence, you have to consult nature. And there is where design comes in. And if you think of Brick, for instance, and you say to Brick, 'What do you want Brick?'

And Brick says to you: 'I like an Arch.'

And if you say to Brick: 'Look, arches are expensive, and I can use a concrete lentil over you.'

What do you think of that?' 'Brick?'

Brick says: '...I like an Arch'

De speelse metalen sculpturen, die het strakke beton willen verzachten, zijn van de Indische kunstenaar Walter D'Souza. Een vergelijking met Louis Kahn's creatie doet onrecht aan de tweeling. IMM bis is een goede functionele aanvulling waar grote noden worden ingevuld voor een Instituut dat uit zijn voegen is gebarsten.

Misschien slaagt de architect erin een klein beetje dezelfde spirit te behouden in een jongere editie van begin 20ste eeuw. Een uit de kluiten gewassen jongere broer, die weliswaar opkijkt naar zijn oudere zuster, (Kahn's architectuur heeft toch veel vrouwelijkheid?), een beetje een adolescent, maar die tegelijk overtuigd zijn eigen weg gaat. Een beetje terug naar een stoer Die Hard modernisme.

Ghandi memorial Sabarmati Ashram

1958-1963 – ASHRAM ROAD, OLD VADAJ, AHMEDABAD

“De wereld biedt genoeg voor
ieders behoefte, maar niet
voor ieders hebzucht”

MAHATMA GANDHI

Tussen 1917 en 1930 was Ahmedabad het centrum van de vreedzame strijd die Mahatma Gandhi voerde voor de onafhankelijkheid van India. De kracht van de beweging is nog steeds voelbaar op de plek die Gandhi koos in 1917 aan de oever van de Sabarmati rivier. Hij koos een rustige locatie die buiten de stad gelegen was zodat hij kon boeren en spinnen en weven. De historisch zoutmars naar Dandi ongeveer 400 kilometers van de Ashram, is hier gestart op 12 maart 1930 uit protest tegen de ‘*Britse Zoutwet*’, die Indisch zout belaste met de bedoeling om de Indiërs Engels zout te laten kopen. Hij startte zijn tocht met 78 medestanders. De beweging leidde tot 60.000 vrijheidsstrijders in de Engelse gevangenissen. India werd onafhankelijk 15 augustus 1947. Gandhi is vermoord januari 1948.

DE ASHRAM

De verblijfplaats is een museum geworden. Hridaykunj, de woonruimte waar Mahatma Gandhi verbleef is mooi bewaard en ligt aan de rivieroever, samen met een aantal ander gebouwen uit die historische periode. Je vind er authentieke verblijfslokalen, zijn zitplaats, zijn spinnewiel en heel wat andere van zijn sobere gebruiksvoorwerpen.

De gebouwen zijn gemaakt volgens instructie van Gandhi zelf. Zijn architectuur was er een van uiterste eenvoud. Er zijn heel wat intellectuele parallellen met het modernisme in zijn perceptie, maar zonder het formele vocabularium van dat modernisme. Het vertolkt een minimalisme van onthechting en zijn een uitdrukking van zijn spirituele en politieke ideeën. De architectuur van de ashram is een veruiterlijking van zijn leefwijze: eenvoud en ascese: spiritueel minimalisme.

HET MUSEUM

Charles Correa krijgt rond 1958 de opdracht op het domein een museum te bouwen dat in 1963 is geopend door Jawaharlal Nehru. Een groot deel van het archief van Gandhi wordt in het museum bewaard. Inventarisering van de 'non-violence movement': foto's, films, manuscripten en meer dan 30.000 brieven van of aan hem gericht. Gandhi schreef al zijn brieven op de achterzijde van gebruikt papier. Charles Correa gebruikt in zijn ontwerp een vierkant rasterstructuur van 6 bij 6 meter. De ruimtes zijn meanderend en speels geschikt omheen een centrale waterpartij waardoor een soort typologie ontstaat die op een moderne wijze dicht wil aanleunen bij de Indische dorps sfeer. Ontworpen in de beginperiode van de onafhankelijkheid is het een duidelijke ode aan het gedachtegoed van de grote Mahatma Gandhi. Het gebouw is een opvallende reflectie van regionalistische ideeën binnen de modernistische architectuur. Open en gesloten, binnen en buiten vervloeiend als een geheel.

Correa gebruikt in dat kader ook natuurlijke materialen aarden dakpannen, baksteen, hout, stenen vloertegels. Geen glas. Raamopeningen met draaibare houten lamellen voor ventilatie en gefilterde lichtinval.

Planmatig is het gebouw zeer rationeel in zijn rasterpatroon, met een kolomstructuur in dragend metselwerk en betonnen balken die tegelijk ook regenwatergoten zijn. De betonnen fundering is zichtbaar licht zwevend boven het terrein. Vorm en structuur van het museum doen denken aan de architectuur van Louis Kahn, die kort na de realisatie van dit museum in Ahmedabad aan de slag ging.

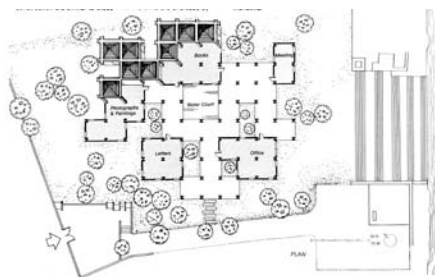
Het museum telt 5 afdelingen: het archief van de brieven, een bureelruimte, een vergaderruimte, boekenafdeling als laatste een foto en schilderijenruimte. De rest is open gesloten met een centrale waterpartij.

A PLACE IN THE SHADE

Correa gaat ervan uit dat in een warm klimaat de mensen een heel andere relatie hebben met de gebouwde omgeving. Belangrijk daarin is de '*chatri*' de overdekte veranda aan het traditioneel Indiase huis. Een plaats in de schaduw. Dit idee komt heel sterk tot uiting in het museum. Het museum wil op die wijze een echt traditioneel gebouw zijn dat zo natuurlijk oogt als de sari bij een Indische vrouw.

De tentoonstelling over het leven van Gandhi meandert mee doorheen de open en gesloten ruimtes en overgangszones waar mensen kunnen rusten, mijmeren en mediteren. Een sfeer van onthechte kalmte van een guru zittend in de schaduw van een banyan boom. Wanneer het gebouw druk bevolkt is hangt een intense sfeer van bewondering en aanbidding voor de grote ziel.

De memorial hall is gelokaliseerd dichtbij de Sabarmati Rivier, dichtbij het National Instituut voor Design en Het Ahmedabad City Museum van Le Corbusier. De naam van de hal verwijst naar Rabindranath Tagore een beroemd Bengaals dichter, romanschrijver, schilder die van grote invloed was op de Indische en Bengaalse cultuur. Hij was een protagonist in de kritiek op de Britse overheersing en een voorvechter van de onafhankelijkheid van zowel India als Bangladesh.

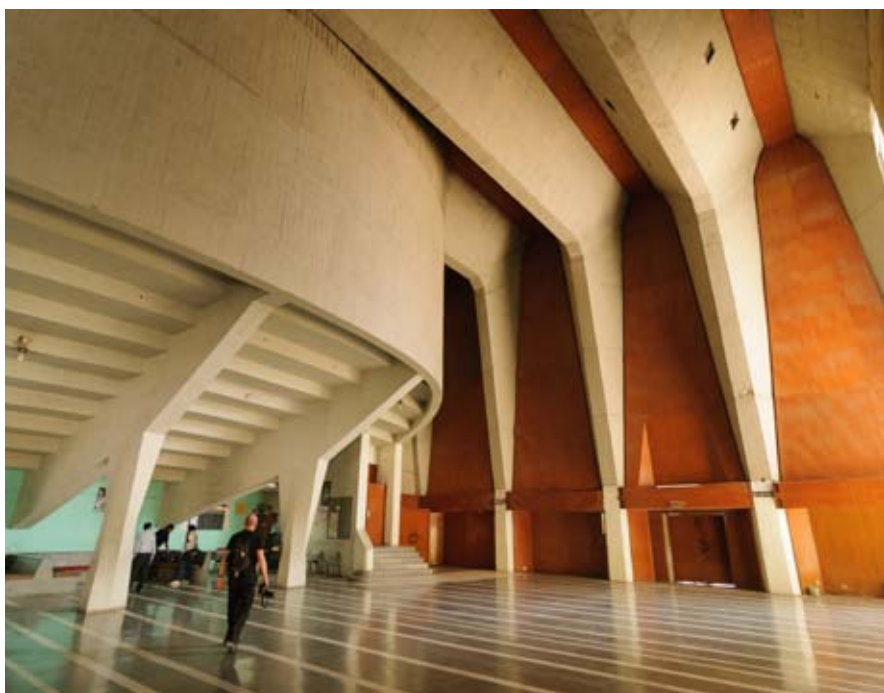
Je kan het gebouw misschien het best omschrijven als een gigantisch harmonium. Een reeks strakke betonnen frames als buitenwand, 17 meter hoog, aan de voet 1,15 m breed uitlopend naar boven tot 2,40m. Een overspanning van 33.50 meter met een plaatdikte van 10 tot 15 cm. Het ontwerp dateert van 1971.

Binnenin heeft men een zaal van 700 plaatsen in een afzonderlijke structuur van sculpturale kolommen en overspanningen die de sfeer en vorm van de lobby bepalen. De binnen buiten verbinding en de manier waarop die doorheen de geplooid buitenhuid breken zijn mooi en scherp afgeijnd. Ook de vormevolutie van de kolommen zijn kunstig. De gelaagdheid van het gebouw is een moderne interpretatie van de traditionele stijl van de Indische architectuur met veelvuldige doorkijken.

De voorgevel van het gebouw oogt vrij gesloten en strak, maar eenmaal binnen in de inkomhall opent zich een spectaculaire ruimte die de verbinding maakt tussen die strakke rechtlijnigheid en het sculpturale van het hoofdgebouw.

India heeft misschien meer dan andere landen geëxperimenteerd met moderne architectuur en utopische idealen. De komst van Le Corbusier voor het ontwerp van Chandigarh samen met de terugkeer van jonge architecten zoals Doshi naar hun geboorteland zijn van grote invloed geweest op dat proces. Omarmd als een uitdrukking van de ontvoogding door de enen, verguisd als een nieuwe uitdrukking van westerse overheersing. Een aantal architecten wilden een brug slaan tussen die moderne stroming en de Indische klimatologische en culturele eigenheid. Balkrishna Doshi was hierin een voorvechter.

HET IDEE

In zijn boek uit 1925: *L'Art décoratif d'aujourd'hui* schreef Le Corbusier uitgebreid over zijn visie op een modern nieuw museum. Hij stelde de vorm van zijn museum voor door middel van tekeningen en schetsen. Zijn eerste idee was een driedimensionaal spiraalvormige ziggurat voor het World museum of the Mundaneum (1929), later een vierkant vlakke spiraal op pilotis voor het Museum voor Moderne kunst voor Parijs (1931) wat leidde tot zijn *Musée à croissance illimitée* in 1939.

Het idee voor een spiraalvormig museum van onbeperkte groei is hier in Ahmedabad voor het eerst toegepast, later ook in het Nationaal museum voor Westerse Kunst in Tokio en het Government museum in Chandigarh. Het museum staat op pilotis, hoogte 3,4 meter met een tussenafstand van 2,5 meter. Het grid van het gebouw is 7 meter bij 7, de buitenafmetingen van het vierkante gebouw is 50 bij 50 m (2.500 m²) en kan in principe worden uitgebreid tot 84 bij 84 meter (7.000 m²) door middel van gestandaardiseerde elementen.

Door de geringe hoogte van de pilotis in verhouding tot de oppervlakte oogt het gebouw relatief vlak, laag en donker, beschermend tegen de zon, beantwoordend aan de voorwaarden van het soms verschoeiend warme klimaat. De afgeronde boord onderaan de gevel verzacht de verbinding met het felle licht en de omgeving.

Een hellingbaan in de centrale open binnenkoer met grote waterpartij leidt naar het museum op de verdieping. Het museum wordt verlicht via het dak, los van de façades. Het museum is eigenlijk een gebouw zonder façades met een toegang van onderuit, van binnenin uit, van in de buik van het gebouw.

Binnen in het museum wordt het spiraalvormige labyrint versterkt door een swastika (of hakenkruis, heilig symbool uit het hindoeïsme, jainisme en ook boeddhisme) dat de bezoeker vanaf de centrale binnenkoer leidt naar de buitenzijde van het gebouw. Elke wandeling eindigt in een monumentaal bas-reliëf en een nooduitgang. Deze spiraalvormige circulatie wil dynamische beweging brengen in het voor de rest vrij statische vierkante gebouw. Door zijn blinde gesloten vorm met een vrij abstracte relatie tot de omgeving is duidelijk leesbaar dat het hier meer om een conceptueel gebouw gaat. Een universeel museum. Weinig contextueel, eerder conceptueel.

Le Corbusier zei daarover: *'Het kan in een aardappelveld of een bietenveld staan. Als de site mooi is des te beter, maar eigenlijk is dat minder belangrijk.'*

Dat is hier in Ahmedabad goed voelbaar.

HET DAK

Het parasoldak – zwevend boven het gebouw – refereert naar de open paviljoenen van de Mogul gebouwen en Indische paleizen.

Het ontwerpidee van het dak wilde ervoor zorgen dat hoge temperaturen binnenin werden vermeden. Op het dak zijn 45 grote waterbassins voorzien – 40 cm diep – gevuld met weelderig groeiende waterplanten. Elk bassin is 50 m². Het water is afgeschermd van de felle zon door die dikke vegetatie. De kleurrijke vegetatie zou zorgen voor een dambord van blauw, rood, groen, wit, geel. Het water van de bassins zou worden gevoed met een poeder dat enorme groei zou ontwikkelen, veel groter dan een normale plantengroei. De oplossing voor het dak van het museum, experimenteel en poëtisch, heeft zijn ontstaansgeschiedenis in een gesprek dat Le Corbusier had in 1930 ten huize van Princesse de Pollignac, met professor Fourné, directeur van het instituut Pasteur in Parijs. De professor zei: *'Meneer Le Corbusier, geef me 4 cm water op deze vloer en met een poeder dat wij hebben ontwikkeld laat ik hier tomaten groeien met vruchten de grote van meloenen.'* Le Corbusier had cynisch gereageerd met *'Dank u wel. Ik heb daar geen behoefte aan.'* 22 jaar later, bij het ontwerp van het museum in Ahmedabad, kwam de herinnering aan dat gesprek. Le Corbusier liet het instituut Pasteur benaderen en dat verleende zijn medewerking aan de creativiteit.

De buitenhuid van het gebouw in rode baksteen en ruw zichtbeton. Het was de bedoeling dat de baksteen gevels zou begroeid zijn met klimplanten / wijnranken. Vandaar de uitstulpingen in de gevel. Ecologische ideeën 60 jaar terug die vandaag gemeengoed zijn geworden.

De binnenzijde van het museum is gepleisterd.

Op het ogenblik dat Le Corbusier bezig was met het ontwerp en de realisatie van dit museum was hij in een periode van het grootste succes in zijn loopbaan: De Unité d'habitation van Marseille was bijna af terwijl die in Nantes in de startblokken stond. Ronchamps was in opbouw, de woning Jaoul in Neuilly was juist klaar en la Tourette was in een ontwerpfase.

VASTU SHILPA

De oorspronkelijke functie van het gebouw was een multifunctioneel museum. Om het gebouw te beschermen heeft Vastu Shilpa Foundation (het bureau van Balkrishna Doshi) het museum omgevormd tot een stadsmuseum waarin de specifieke eigenheden van Ahmedabad in het licht worden gesteld. Kunst en industrie, handwerk en cultuur, geschiedenis en architectuur, privé-collecties en institutioneel werk. In het museum is ook een tentoonstelling over de geschiedenis van de Kites – de vliegers). Kite surfen maakt in Ahmedabad deel uit van het leven.

Vastu shilpa is een oud Indische wetenschap en attitude ten opzichte van bouwen waarbij rekening wordt gehouden met klimaat en ecologie, vergelijkbaar met Feng Shui. Vastu Shilpa Foundation is ook de naam van het bureau gesticht door Balkrishna Doshi in Ahmedabad.

Het Institute of Indology is een van de eerste realisaties van Balkrishna Vithaldas Doshi als onafhankelijke architect, los van het bureau van Le Corbusier. Doshi is op dat ogenblik 30 jaar en zijn ontwerp straalt de invloed van de meester uit. Van 1951-54 werkte hij in het bureau van Corbu in Parijs. Daarna kwam hij terug naar Ahmedabad om de realisaties van Le Corbusier te leiden.

HET GEBOUW

Toch duiden een aantal elementen in zijn ontwerp op het loskomen van en het ontwikkelen van zijn eigen individualiteit. Meest opvallend is het feit dat hij de collectie bewaart in een ondergrondse verdieping van het gebouw dat open is gewerkt naar de buitenlucht om op die wijze de klimatologische omstandigheden te behouden waarin de documenten altijd zijn bewaard. Ook de omlopende overkraging aan het gebouw om een grote schaduwzone te creëren is typologisch Indisch. Men kan het interpreteren als een soort vergroting van de Corbusiaanse brise-soleil zone, waardoor deze toegankelijk en bruikbaar wordt.

De gehele compositie is toch sterk verwant aan de Corbusiaanse architectuurtaal. Een klein broertje van het niet gerealiseerde Gouvernementspaleis in Chandigarh, waaraan Doshi op dat ogenblik intens aan het werken was?

We zien:

- Le beton brut, dat in de Indische weersomstandigheden, warm en vochtig, beangstigend verouderd.
- Een complexe abstracte vormgeving die het gebouw verdeelt in Modulor elementen.
- Een horizontaal gebouw over de volle breedte van het perceel waardoor een lange facade ontstaat (gedeeltelijk ondergronds)
- Trappen en een brug over een waterpartij (de waterpartij is er niet meer) verbinden het gebouw met de omgeving. De trap is een typisch Jain element.
- Het gebouw staat op een verhoogde plint.
- Ventilatie doorheen het gebouw.
- Achter het hoofdgebouw een toegankelijk dak binnenplein.

Het terrein is een driehoekig perceel. De sokkel van het gebouw omsluit als de buitenbladen van een bloem het gebouw boven de droge gracht. Daardoor rust het gebouw comfortabel op een soort podium.

Doshi vermengt zijn eigen cultuur en geschiedenis met een eigentijdse Corbusiaanse vormtaal. Hij gelooft in het leren uit het verleden, niet in het kopiëren.

We laten Doshi zelf aan het woord:

'Ik leerde van Le Corbusier om te observeren en te reageren op klimaat, traditie, functie, structuur, economie, landschap. Uitgebreider leerde ik ook hoe een gebouw te ontwerpen en ruimte en vorm te scheppen. Twee decennia later, ontdekte ik stapsgewijs dat de gebouwen die ik had ontworpen een beetje vreemd en uit de context waren. Ze geven niet de indruk hun wortels in de grond te hebben. Ik ben dus op zoek gegaan naar de eigenheid van mijn volk, tradities en sociale gewoontes, en de filosofie van het leven.' (B.V.Doshi, Contemporary Architects, 1987 p. 236).

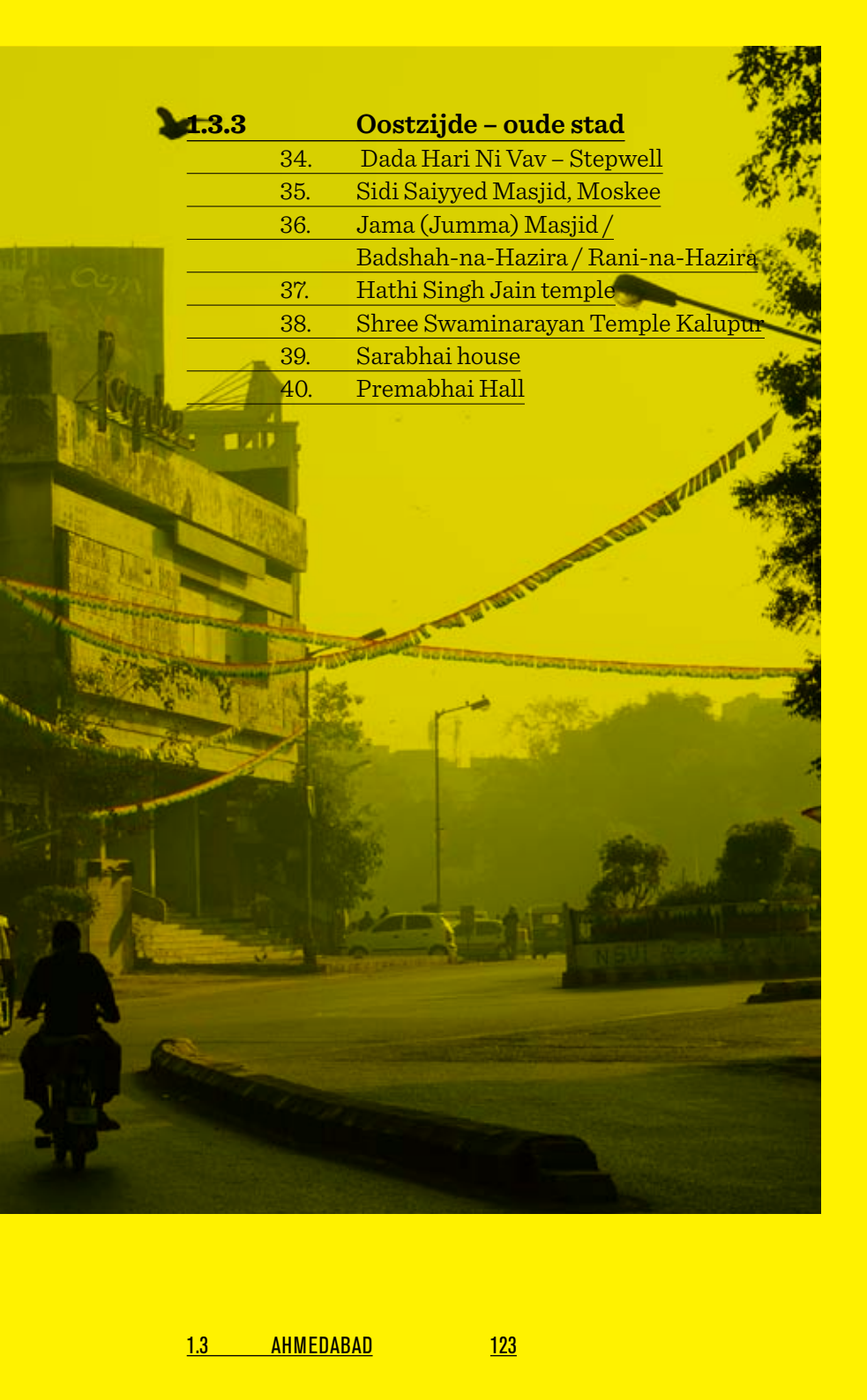
COLLECTIE

Het Lalbhai Dalpathbhai Institute of Indology uit Ahmedabad is in 1956 gestart met het verzamelen en bewaren van kunstvoorwerpen, manuscripten en archeologische objecten uit India.

Het instituut wil:

- De collectie bewaren voor de komende generaties.
- De collectie toegankelijk maken voor studenten en research mogelijkheden aanbieden.
- Publicaties en kritische edities maken van ongepubliceerd werk uit de collectie.

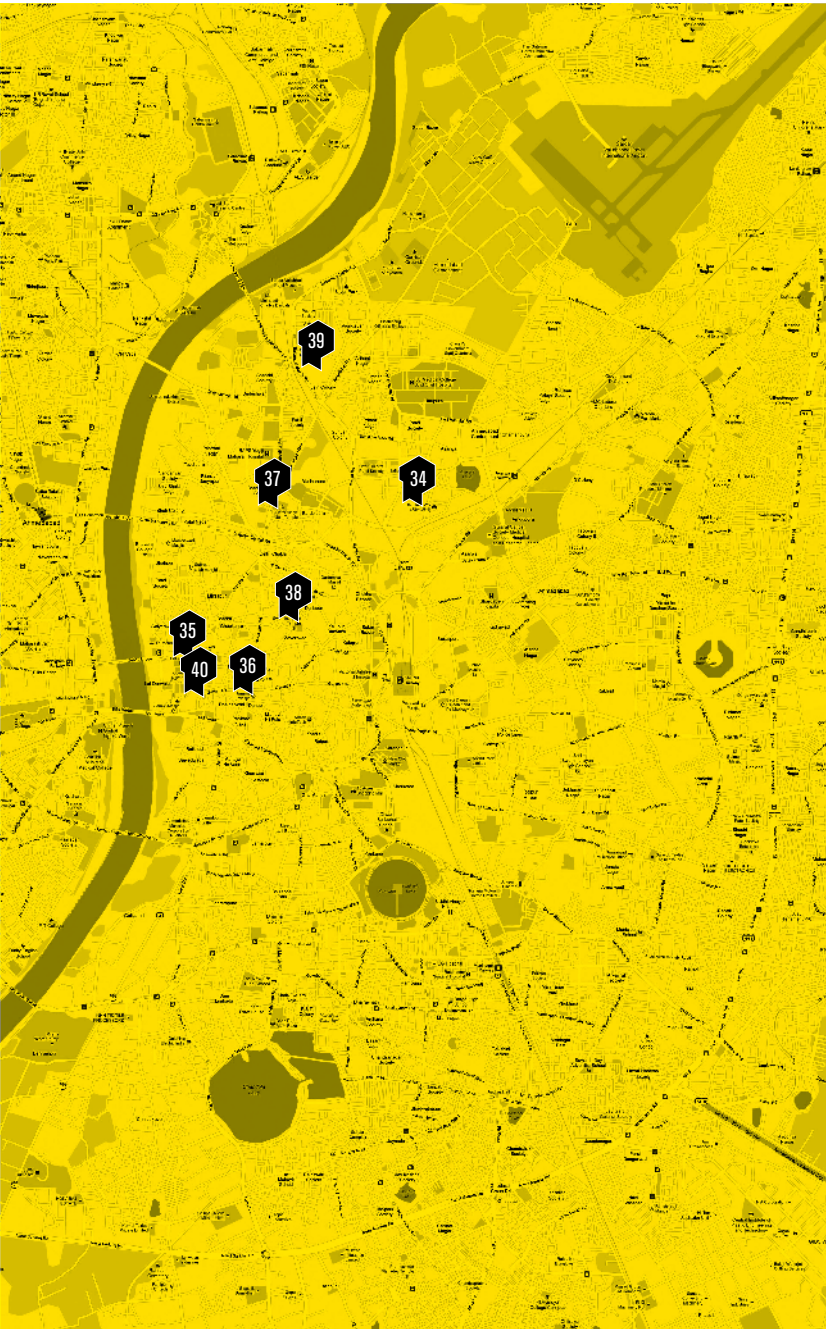

1.3.3

Oostzijde – oude stad

34.	Dada Hari Ni Vav – Stepwell
35.	Sidi Saiyyed Masjid, Moskee
36.	Jama (Jumma) Masjid / Badshah-na-Hazira / Rani-na-Hazira
37.	Hathi Singh Jain temple
38.	Shree Swaminarayan Temple Kalupur
39.	Sarabhai house
40.	Premabhai Hall

34.	Dada Hari Ni Vav – Stepwell	126
35.	Sidi Saiyyed Masjid, Moskee	127
36.	Jama (Jumma) Masjid / Badshah-na-Hazira / Rani-na-Hazira	128
37.	Hathi Singh Jain temple	130
38.	Shree Swaminarayan Temple Kalupur	131
39.	Sarabhai house	133
40.	Premabhai Hall	143

Dada Hari Ni Vav – Stepwell

1499 – NARODA ROAD, HARIPURA, ASARWA, AHMEDABAD

Deze *'step-well'*, gebouwd in 1499 door de harem opzichter van sultan Begada, snijdt vijf bouwlagen diep in de aarde. De trappen dalen tussen sterk versierde kolommen naar twee kleine bronnen die vandaag vaak kurkdroog staan. Beneden is het zalig koel, zelfs op de heetste zomerdagen.

Achter de step-well ligt de Dai Halima moskee (16de eeuw), versierd met prachtige *'jali'* (prachtig gesculpteerde schermen). Binnenin is het mausoleum van Halima, de koninklijke vroedvrouw.

De filigraanvensters aan de westzijde zijn het symbool van de stad geworden met, voor de islamitische kunst, een uitzonderlijke afbeelding van palmbomen. De structuur zelf is rechthoekig, vijf traveeën breed en drie traveeën diep. Aan de voorzijde is de moskee volledig open en op beide hoeken is een aanzet te zien voor minaretten. De moskee getuigt van een Arabische opzet in het grondplan en van enkele Moghol invloeden in het beeldhouwwerk. De bouw startte in 1572 door Sidi Sayad een Ethiopische generaal in dienst van de laatste Sultan van Guyarat. Door de verovering van de stad door Akbar een jaar later werd het gebouw niet voltooid.

Jama Masjid - Badshah-na-Hazira - Rani-na-Hazira

1423 / 1442 – KHADIA, AHMEDABAD

Gebouwd in 1423, onder Ahmed Shah, geldt deze Jama Masjid (vrijdagsmoskee of grote moskee) als een van de mooiste in India. De ervaring wordt alleen maar versterkt door de enorme binnenkoer, een oase van rust in dit drukke stadsdeel.

De grootste moskee, bij westerlingen ook wel vrijdagsmoskee genoemd. Een grote binnenplaats (75 bij 66 meter) wordt aan drie zijden omzoomd door een galerij met in het midden telkens een toegangspoort. De vierde zijde wordt gevormd door het gebedshuis vijf traveeën breed drie traveeën diep. De middelste travee wordt begeleid door twee minaretten die helaas door aardbevingen vernield zijn en niet heropgebouwd (1819 en 1957). Gebouwd in gele zandsteen vertoont het interieur ook enkele niet islamitische thema's zoals de lotusbloem en Jain-vormige pilaren.

De oostgevel die nu gemuteerd is door het verlies van de twee minaretten kan in gedachten gereconstrueerd worden als we de gevel bekijken van de moskee nabij het station, deze van de *'shaking minarets'*.

Aan de oostelijke poort van de binnenkoer is het mausoleum van Ahmed Shah (Badshah-na-Hazira), de stichter van de stad. De bouw ervan werd door Ahmed zelf bevolen, nog voor zijn dood in 1442. Het vierkant grondplan is Palladiaans en bestaat uit een centrale achthoek met op de vier hoeken telkens een vierkante ruimte. Alle kamers zijn overwelfd met een koepel, de centrale met de hoogste koepel. Vier portalen telkens één op elke zijde geven toegang tot de centrale plaats. Hier liggen de sarcofagen van sjah Ahmed zijn zoon en kleinzoon. Elke dag om elf uur kondigde tromgeroffel in het mausoleum het sluiten van de stadspoorten aan, ook vandaag vindt dit ritueel nog plaats.

Nog iets meer naar het oosten, volledig afgescheiden van de mannen liggen de sarcofagen van de vrouwen van Ahmed Shah op een verhoogde binnenplaats, afgezoomd met een zuilengalerij (Rani-na-Hazira). De graven liggen in openlucht en zijn bedekt met veelkleurige gewaden in brokaat. De omliggende marktjes en winkeltjes maken gretig gebruik van de trappen en doorgangen van dit mausoleum.

Buiten de Delhi Gate, ten noorden van de oude stad, ligt de Hathi Singh Jain tempel. De tempel, opgetrokken uit minutieus uitgesneden wit marmer, dateert van 1848 en is gewijd aan Dharamanath, de 15de tirthankar (dit is een menselijke ziel die door doorgedreven boetedoening, gelijkvormigheid en meditatie de zuiverste puurheid bereikt, een uiterste moeilijke queeste, tot nu toe volbracht door slechts 24 zielen). Hathi Singh, naar wie de tempel genaamd is, was een rijke handelaar en opdrachtgever

In het centrum van de stad is er een kleinere Jain tempel, die we bezoeken op onze stadswandeling.

Deze prachtige, veelkleurige tempel is gebouwd in 1822 als eerste tempel van de Swaminarayan Sampraday Hindu sekte en bestaat grotendeels uit Birmees teak hout. De grond om de tempel op te bouwen was een gift van het British Imperial Government aan Swaminarayan (1781-1830), de stichter van de sekte.

Bij testament besliste Swaminarayan de sekte op te splitsen in twee zetels (Gadis), de Nar Narayan Dev Gadi en de Laxmi Narayan Dev Gadi, deze tempel is de administratieve hoofdzetel van de eerste Gadi. De sekte heeft intussen afdelingen over de hele wereld. Er zijn dagelijkse vieringen om acht uur 's morgens waar veel enthousiaste volgelingen deelnemen. Tijdens het lichtfeest (Diwali) zouden tot een miljoen gelovigen de tempel bezoeken.

Het tempelcomplex bestaat uit volgende delen:

HET POORTGEBOUW

Het poortgebouw is een mengeling van Britse en Indische stijlen. Tussen de corynthische halfzuilen beelden kleurige bas-reliefs volkse taferelen uit: worstelende Matathi en Rajastani, Gujarati vrouwen met een kind op de heup, ...

NAR NARAYAN TEMPEL

De tempel in het hart van het complex is volgens strikte regels van de Swaminarayan gebouwd, met ingewikkelde sculpturen in teak hout. Het zijn scènes uit het leven van de goden, geluksbrengers en andere religieuze symbolen. De godenbeelden worden zeven keer per dag aangekleed met sierlijke gewaden, nooit wordt eenzelfde kleed opnieuw gebruikt.

TEMPEL VOOR VROUWEN (WESTZIJDE)

Het herenhuis (Haveli) ten westen van de tempel was vroeger de officiële residentie van de Acharya (spirituele leider) van de Gadi. Vandaag is het de woonst van de Samkhya Yogi, celibataire vrouwen die hun leven volledig wijden aan de tempel. Het huis is binnen versierd met kandelaars, pendels en grote spiegels. Buiten tooien motieven van bloemen en klimplanten de portieken.

HERENHUIS (NOORDZIJDE)

Deze vleugel uit drie bouwlagen, gebouwd in 1871, is eveneens voorzien van de nodige godenbeelden en versierde kolommen. Bijzonder is wel dat twaalf van de kolommen het verhaal vertellen van de opstand tegen de Britten in 1857.

In deze vleugel staat de houten stoel van de Acharya, die vroeger toebehoorde aan Swaminarayan.

HERENHUIS (OOSTZIJDE)

Op de begane grond zijn de afbeeldingen toegewijd aan Nar Narayan Dev, de bovenliggende verdiepingen bevatten een school voor sanskrit en muziek, evenals kamers voor de *'heiligen'*. Op de koer achter dit pand zijn de de priesterleerlingen gehuisvest en ligt het gekoepelde badhuis van Swaminarayan.

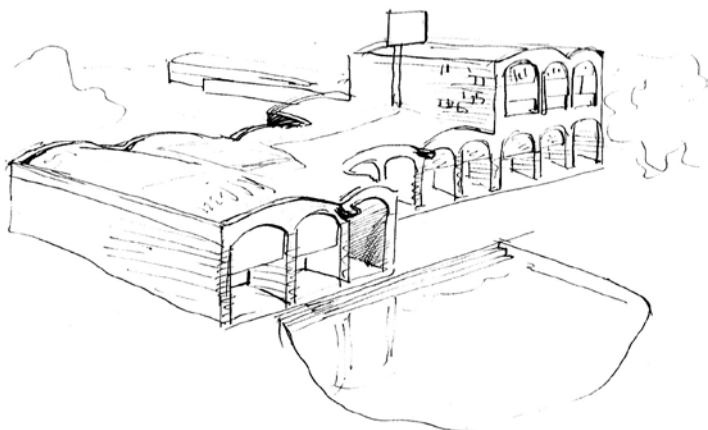
HET BASISIDEE

Le Corbusier heeft zijn *'Vers une architecture'* 1923 twee ontwerpmodellen voor woningen ontwikkeld, de eerste volgens hem eerder mannelijk, kubusvormig type Citrohan, het andere eerder vrouwelijk type Maison Monol. Het oorspronkelijke concept is nooit gebouwd. Het idee was om de wanden in een soort ter plaatse gestorte monoliet structuur (Monol) te maken samengesteld uit dunne platen asbestcement (ciment amiante) een soort verloren bekisting vormend waarbinnen steenpuin, keien, afbraakmateriaal in een dunne cement-mortel zouden worden gegoten. Seriewoningen op een goedkope wijze. Het dak bestond uit traveeën in gebogen gewelven.

In Ahmedabad heeft hij van elk type een illustratie uitgewerkt: het Citrohantype in de villa Shodan, het Monol type in de villa Sarabhai.

AHMEDABAD

Vrij snel na zijn aankomst in Indië wordt Le Corbusier benaderd door de burgemeester van Ahmedabad om naar zijn stad te komen en er een museum te ontwerpen. Ahmedabad was een welvarende stad met een rijke cultuur bestuurd door een familie Jain en het centrum van een bloeiende textielindustrie. Er zijn 4 gebouwen van Le Corbusier gerealiseerd.

VILLA SARABHAI

De weduwe Manorama Sarabhai wilde voor zichzelf en haar zoon Anand een huis laten ontwerpen door Le Corbusier. In dezelfde periode heeft Le Corbusier zijn Maison Jaoul gebouwd in de omgeving van Parijs. Het structurele concept heeft grote verwantschappen. Een aantal parallel liggende traveeën afgedekt met een gebogen gewelf, steunend op een vrij hoge betonbalk om grote overspanningen te kunnen realiseren. De gewelven zijn van het Catalaanse type met aan de binnenzijde terra cotta tegels als afwerking. De draagmuren zijn in baksteen. Waar in het huis Jaoul maximaal twee traveeën intern waren verbonden heeft Le Corbusier in de woning Sarabhai veel meer openingen gelaten zodat de woning als een doorlopend geheel wordt ervaren.

Binnendeuren zijn tot het minimum herleid. De buitendeuren/ramen zijn pivoterende systemen van 3 meter breedte. De buitenramen zijn teruggezet zodat de gewelven buiten doorlopen en op die wijze een soort overdekte veranda/terras ontstaat.

De 10 traveseën zijn georiënteerd naar de overheersende windrichting om de woning maximaal te laten ventileren.

De woning heeft een schitterende daktuin met gras en bloemen en een klein paviljoentje. Een betonnen buitentrap leidt naar het dak. Mevrouw Sarabhai wilde niet dat de gebogen gewelven zichtbaar waren aan de buitenzijde (zoals Maison Jaoul) omwille van het industriële karakter. Bijgevolg heeft Le Corbusier een betonnen brise soleil buitenwand gemaakt die dat verbergt. Het woongedeelte van mevrouw Sarabhai op de verdieping heeft bewust veel privacy en neemt een beetje afstand van de tuin en de openheid van het gelijkvloers. De toen 10 jarige zoon Anand hield van een boekje *'Patapouf et Filifer'* van André Mourois, over dikke en magere mensen waarin de kinderen een bed hadden dat hen 's morgens in het bad katapulteerde doorheen een opening in de vloer. Le Corbusier heeft voor hem een waterglijbaan gemaakt van aan de slaapkamer in het zwembad.

De materialen baksteen, beton, pleisterwerk en de felle kleuren geven het huis een zeer fris vreugdevol gevoel. De vloer is een diep zwarte natuursteen uit Madras, overal gebruikt in de projecten van Ahmedabad en ook in Chandigarh.

Het gebouw zit zo goed ingeplant op het domein en rijkelijk omgeven door weelderige bomen en planten dat het bijna in de omgeving verdwijnt. Le Corbusier noemde het huis zijn regionalistische hypothese. Het ontwerp is van invloed geweest voor zijn gebouwen in Chandigarh. Het gaf hem de kans op zijn ideeën voor een subtropisch modernisme op een kleinere schaal uit te testen dan in Chandigarh. Het huis is nog steeds bewoond door de oorspronkelijke eigenaars.

Het gebouw is ontworpen als een theater voor de Gujarat Vidya Sabha, een nationale instelling voor kunst, literatuur en theater.

Vragen over de betekenis en rol van een theater in de stad en de nieuwe relatie die het gebouw aangaat met de omgeving zijn uitgangspunten die hier hebben gespeeld. Waarom bouwen we een theater? Wat moet een theater betekenen voor de gemeenschap?

Voor sommigen is het theater de plek om te luisteren naar muziek of toneel, voor anderen is het eenvoudig een ontmoetingsplaats, voor sommigen een bedevaartsoord, een nieuwe tempel waar allerlei levensvormen ontstaan. Een goed theater moet de meest actieve en creatieve van de stad samenbrengen en kunstenaars de kans geven een nieuw beeld van het leven te creëren. Het gebouw staat op een druk marktplein dat grenst aan de poorten van de oude stad.

Balkrishna Doshi maakt een monumentaal gebouw dat zich qua schaal en architectuur wil meten met het Tagore Theater (ook van Doshi) en het Museum van Le Corbusier gelegen in dezelfde omgeving aan de andere zijde van de rivier. Niet contextueel maar context bepalend. Een hard volume in gewapend beton, waarbij de getrapte circulatie omheen de theaterzaal de vormgeving van de zijgevels aan de buitenzijde bepaalt. Een gigantische dakoversteek is zeer bepalend aan de voorzijde. Een soort platform dat uitkijkt over de omgeving en het *'stedelijke theater'*.

Doshi werkte hier samen met ir Mahendra Raj (zie biografie voor meer info).

1.3.4

Buiten de stad

41.

House with balls

HET HUIS MET BALLEN: MASSIEVE ELEGANTIE

Het huis is geweven omheen vier glinsterende waterreservoirs. De woning van een kweker en verkoper van tropische vissen zou kunnen worden gezien als een verwaand etaleren van rijkdom. Het is evenwel uitgevoerd tegen een extreem laag budget in een zeer sober materiaal, namelijk ambachtelijk ter plaatse gestort beton. In zijn materiële soberheid en ruwheid verwijst het bouwwerk naar de universele kwaliteit van de grootmeester Le Corbusier, die ook sterk artisanaal werk afleverde. Ruwe beton in het felle licht. Het huis is een weekendverblijf en observatorium voor een Indische professor.

Om uitgebreide funderingen te vermijden is een gedeelte van het huis licht verzonken in de site. Zwevende betonwanden zijn de ankerpunten van slaapkamers, badkamers en een conciërgewoning. De woonkamer is een lang volume dat wordt geflankeerd door 4 verkoelende watertanks, elk 9.000 liter waarin goudvissen een sensuele tropische atmosfeer brengen in het hart van het huis.

De slaapkamer kijkt uit over het zwembad. De ruimte vloeit verder doorheen een grote woonkamer met de glazen watertanks aan de ene zijde en aan de andere de tuin. Horizontale openingen zijn uit de betonwand gesneden, geen beglazing maar regelbare gegalvaniseerde stalen luiken waarmee licht en ventilatie kunnen gewijzigd het karakter/de sfeer van de ruimte wordt aangepast.

Net zoals in de landbouw bestaat het bewegingsmechanisme van die luiken uit een goedkoop tegengewicht, betonnen ballen als buitenmaatse kerstballen. De verticale beweging van de ballen boven een bed van waterlelies geeft het gevoel van een gigantisch ietwat rommelig telraam. Het huis is niet alleen budgetair sober maar ook ecologisch doordacht. Een biogasinstallatie op basis van koeiemest en een opslagtank van 50.000 liter voor regenwater.

long section through living room

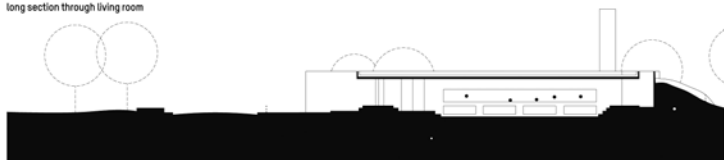
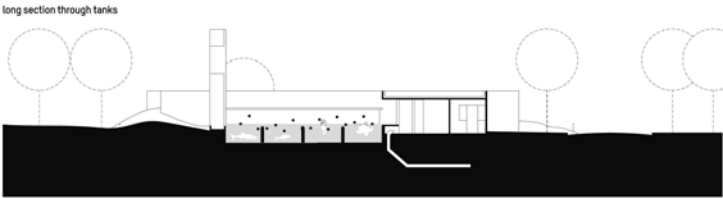
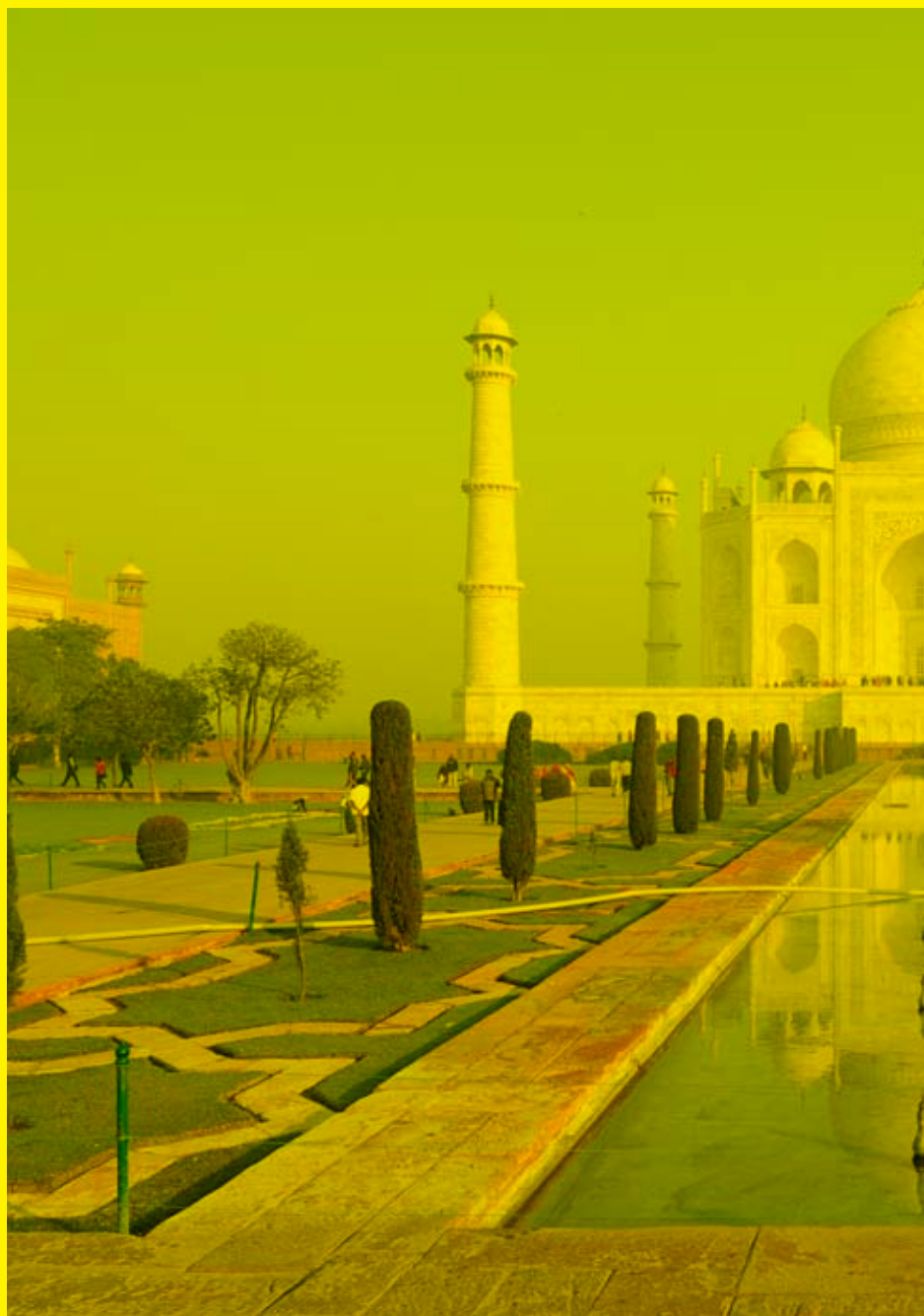

Foto: Matharoo

1.4. Agra en omgeving

1.4.1 Agra

42. Taj Mahal

43. Akbar mausoleum Sikandra

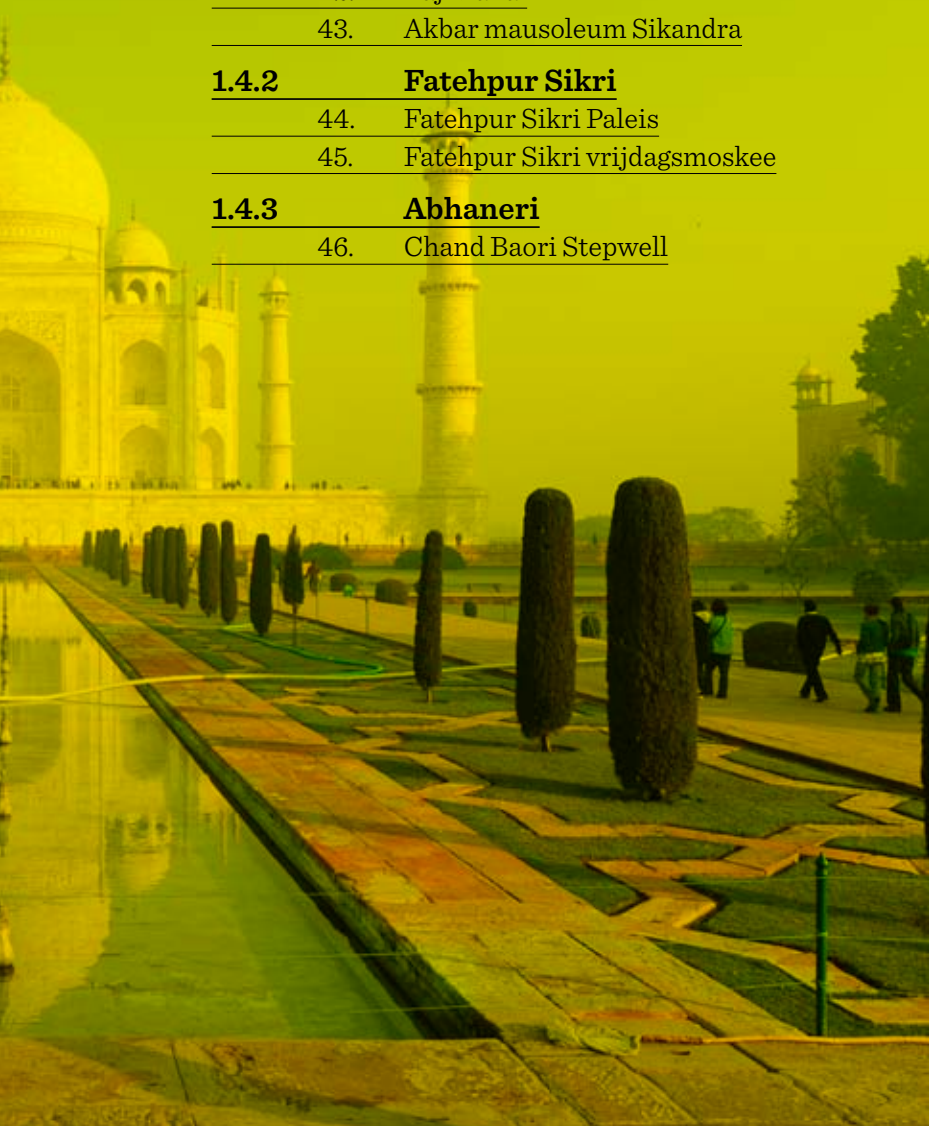
1.4.2 Fatehpur Sikri

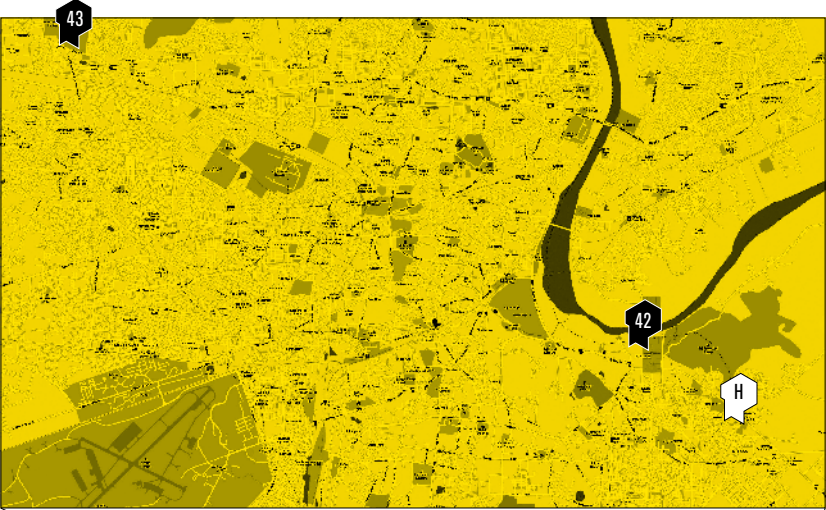
44. Fatehpur Sikri Paleis

45. Fatehpur Sikri vrijdagmoskee

1.4.3 Abhaneri

46. Chand Baori Stepwell

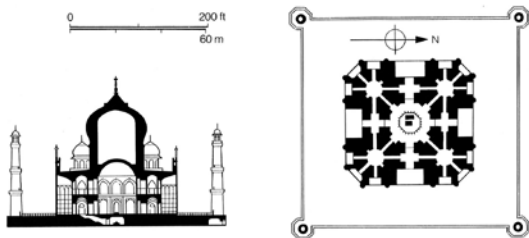

42.	Taj Mahal	146
43.	Akbar mausoleum Sikandra	149
44.	Fatehpur Sikri Paleis	150
45.	Fatehpur Sikri vrijdagmoskee	156
46.	Chand Baori Stepwell	159

H Hotel

Het plein is rechthoekig met eerst een vierkante tuin en daarachter een rechthoekig plateau. Dit grondplan is zeker één van de grootste charmes van het complex. Er is een voortuin voor we de monumentale zuidpoort binnenkomen. Door het langwerpig grondplan van de tuin zien we op het einde het monument schitteren, weerspiegeld door het waterbassin.

Het eigenlijk mausoleum, ook vierkant van vorm wordt geflankeerd door twee zij vleugels, waarvan één een moskee is. Buiten de tombe is alles gebouwd in rode zandsteen en witte marmer. Wat de Taj Mahal zeker ook bijzonder maakt is het feit dat enkel het mausoleum en het plateau waar op het rust volledig in witte marmer gemaakt is. Het plateau is veel lager dan de vorige grafmonumenten en is toegankelijk met buitentrappen.

De graftombe is naar grondplan bijna een kopie van Humayun's graf. Ook hier is de koepel niet zichtbaar van uit het interieur. Het was niet de bedoeling dat sjah Jahan hier begraven zou worden, daarvoor was een andere plaats gereserveerd. Zijn opvolger, Aurangzeb besliste daar anders over. Toen Jahan ziek werd, greep die de macht en zette Jahan gevangen in het rode fort van Agra. Hij vond het niet meer de moeite om de graftombe van zijn voorganger te bouwen en plaatste zijn sarcofaag in het Taj.

De *'hemelse'* tuin heeft een zelfde grondplan als dat van Humayun in Delhi, dus vierkant met vier monumentale inkomportalen en een mausoleum met vierkant grondplan gebouwd op de vier assen van het vierkant. De monumentale inkomportalen naar de tuin zijn begeleid van telkens vier minaretten. Architecturaal gezien is het gebouw erg verschillend van het vorige.

Ook hier een benedenverdieping met ogief-vormig nissen maar met op de vier zijden een centrale monumentale inkomportaal. Die leiden naar de centrale ruimte die bekroond is met een koepel.

Rond deze centrale ruimte zijn er drie terrassen gebouwd die telkens kleiner zijn en versierd worden met kiosken. Het was de bedoeling een centrale koepel te bouwen maar die is niet voltooid.

Het plateau heeft dus vier inkomportalen telkens bekroond met een kiosk en op elke hoek een kiosk. Het eerst terras telt 16 enkele kiosken 4 dubbele kiosken en vier drievoudige kiosken. Terras twee heeft vier enkele en vier dubbele kiosken en het hoogste open terras heeft vier enkele kiosken. Het algemeen beeld toont hier een duidelijk evenwicht van Indische en Perzische elementen.

Ondanks zijn vele vrouwen had Akbar de Grote toen hij halverwege de twintig was nog steeds geen levende erfgenaam. Hij raadpleegde heilige mannen en toen hij hoorde dat er een soefi of moslimmysticus, sjeik Salim Chishti, in het stadje Sikri 35 kilometer ten westen van Agra woonde, ging hij bij hem op bezoek. Sjeik Salim Chishti troostte Akbar met de voorspelling dat hij drie zonen zou hebben. Kort daarna werd Akbars eerste vrouw, de dochter van de Rajpoetradja van Amber, zwanger.

Akbar stuurde haar naar de sjeik omdat hij meende dat dit een gunstige invloed op haar zwangerschap zou hebben. Op 30 augustus 1569 schonk zij in Sikri het leven aan een zoon die door Akbar '*Salim*'

werd genoemd, naar de mysticus. Salim wordt later bekend onder de naam Jahangir. Binnen de volgende drie jaren volgden er nog twee zonen, Murad en Danuyal, geboren uit verschillende moeders, de een in Sikri, de ander in een ander heiligdom van Chishti.

Om zijn raadgever te eren en om zo veel mogelijk te profiteren van het geluk dat immers vanuit Sikri tot hem was gekomen, besloot Akbar zijn residentie te verplaatsen van Agra naar een nieuwe stad die hij daar, bij Sikri, wilde bouwen.

Later zou hij de naam '*Sikri*' verfraaien met het voorvoegsel '*Fatehpur*', wat '*stad van de victorie/overwinning*' betekent, ter herinnering aan het succes van zijn militaire campagnes in Gujarat.

Het complex en de moskee staan op de top van een heuvelrug, de oriëntatie is van zuidwest naar noordoost. De stad ligt aan de zuidoost zijde. Het geheel van de stad en het complex (5 km² groot) was voor driekwart ommuurd en voorzien van 9 poorten. Aan de noordwest zijde lag een meer. Een deel van de muur is nog bewaard en de bezoeker komt binnen via de Agra-poort. In de bloeitijd van het complex was de weg tussen Agra en Fatehpur Sikri een winkelstraat, een markt.

Die bloeitijd was zeer kort want in 1585, veertien jaar na de bouw verliet Akbar en zijn gevolg de stad en kwam nooit terug. Waarom dat is gebeurd blijft een mysterie. Een theorie is dat het gebrek aan zuiver water de oorzaak is maar enerzijds heb je toch de bekwaamheid van de ingenieurs van Akbar die een dergelijke stad niet gaan bouwen zonder zekerheid op goed water, anderzijds ligt het complex aan een meer. De ware oorzaak is vermoedelijk militair.

HET PALEIS

Het paleis is magistrale opeenvolging van aaneengeschaalde rechthoekige binnentuinen/pleinen. Drie belangrijke delen zijn de '*zenana*' of vrouwenverblijven, de '*mardana*' of mannenkwartieren en de publieke zones.

DIWAN I AM – 1 & 2

Als men van het oosten komt heeft men eerst een publieke zone. De Diwan-i-Am of publiekshal. Dat is een plaats voor audiënties. Normaal is dat een hal met kolommen uitkijkend op een binnenkoer. Hier is die patio zeer ruim en heeft een zeer bescheiden paviljoen, waar alleen de heerser kwam.

MARDANA

Via een deur achter in dit paviljoen komt men in het tweede deel, de mardana, een ruim plein met verschillende gebouwen. De vloertegels en gebouwen zijn uit rode zandsteen. Naast de uniformiteit in kleur valt ook onmiddellijk de uitzonderlijkheid van de architectuur in het oog. Ze zijn totaal afwijkend van de meeste Islamitische gebouwen in India. De meeste vroege Islam architectuur in India volgt zijn eigen Moslim traditie en incorporeert Hindu elementen die door lokale werklui waren ingebracht. Hier zijn de rollen omgekeerd. We hebben enkele Islam motieven als een soort exotische details verwerkt in een stijl die in grote lijnen als Hindu mag bestempeld. In het Diwan-i-Am paviljoen is het geometrisch patroon van de jalis het enige Islamitisch element. Uiteraard kan men architectuur niet terugbrengen tot enkele details. Het geheel blijft Mogul. De schikking van de gebouwen op het plein volgt formele hoewel hier niet altijd symmetrische Islam normen.

DIWAN I KHAS – 3

Aan de Noordzijde van dit ruime plein staat het *‘Diwan-i-Khas’* een vrijstaand paviljoen. Het is misschien wel de meest vreemde en mysterieuze structuur van het hele complex. Aan de buitenzijde lijkt het twee verdiepingen te hebben, met aan elke hoek van het dak een “chattri” hoektorentje. Binnenin is er slechts één ruimte met een centrale kolom en rijkelijk versierde korbelen die een klein platform dragen, verbonden met de hoeken van het gebouw door loopbruggen. Een normale Diwan-i-Khas is een plaats voor privé audiënties waar de heerser centraal zit. Hier kan hij maar een deel van zijn audiëntie waarnemen. Waarom dit hier op die wijze is opgevat is een raadsel.

Het patroon van het gebouw verwijst naar Hindu Mandala's. De kolom staat dan in het centrum van de wereld en de persoon die centraal op die kolom plaatsneemt uit hiermee zijn uitzonderlijke macht. Het gebouw heeft misschien meer een symbolische en rituele rol dan een praktische. Akbar was in de periode dat hij Fatehpur Sikri bouwde bezig met vergelijkend onderzoek naar godsdiensten, wat leidde tot zijn eigen godsdienst de *‘Din Ilahi’* die extreme spirituele autoriteit bij zichzelf legde.

ANKH MICHAULI – 4

Ten westen van dit gebouw ligt het Ankh Michauli. Volgens sommigen een speelruimte waar Akbar blindemannetje speelde met de dames. Volgens anderen een schatkamer maar met zijn vele deuren niet echt geschikt. Volgens anderen multifunctioneel. Drie opeenvolgende zalen van gelijke afmetingen (ongeveer 5 bij 7 meter) zijn zo geplaatst dat er een kleine open binnenkoer ontstaat. Een omlopende plint verbindt het geheel. Een opvallend element is de omlopende gang rondom elk van de drie ruimtes waardoor het geheel ook intern verbonden.

PARCHISI – 6

Centraal in het plein zie je in het vloerpatroon een kruisvormig Parchisi speelbord.

TURKS SULTANA HUIS – 7

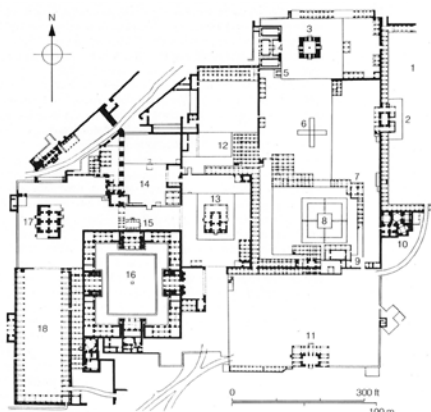
Overdekte wandelpaden omheen de vijver verbinden andere paviljoenen met ondermeer het Turks Sultana huis met zijn verfijnde decoratie. Het dak van de veranda rondom is in natuursteen gesneden dakpan imitatie. De kolommen en wanden zijn versierd met bloem- en geometrische motieven. Ook binnenin is de decoratie subliem.

ANUP TALAO – 8

Verder zuid op het plein staan een aantal gebouwen gegroepeerd rondom een vijver, waaronder het Anup Talao. Ook hier vind je het idee terug van het centrale punt met vier loopbruggen. Nog verder zuidwaarts wordt het plein afgesloten door een soort klooster dat de slaapkamer verbergt.

ZENANA PANCH MAHAL – 12

Tegen de westzijde staat het vijf verdiepingen hoge Panch Mahal, waarbij elk dak van het ene niveau als terras functioneert voor het volgende. Het geheel eindigt in een koepel. Een mooi architecturaal spel van horizontaal en verticaal. De kolommen zijn Hindu in hun vorm: deels achthoekig en deels rond. Alhoewel het gebouw vrij open oogt was het oorspronkelijk voorzien van afschermingen. Het was bedoeld om de hofdames uitzicht te geven zonder gezien te worden en vormt de scheiding tussen Mardana en Zenana

SUNAHRA MAKAN – 13

Ten zuidwesten van het Panch Mahal vind je het losstaande Sunahra Makan, het gouden huis of Maryam's huis. Het gebouw dankt zijn naam aan de vele muur- en plafondschilderingen met ondermeer goudkleuren.

HAWAL MAHAL – 15

Tegenaan de Noordzijde van de vrouwenverblijfplaats staat een klein gebouwtje; het Hawal Mahal of windpaleis waar vrouwen konden genieten van een verkoelende bries in het warme klimaat. Ertegenover was een kleine formele tuin.

JODHA BAI PALACE –16

Dit was de verblijfplaats van de belangrijkste vrouwen van de heerser. Aan de buitenzijde oogt het een vrij gesloten gebouw met vier hoektorens van waaruit de vrouwen konden zien zonder gezien te worden. Een geheel met veel privacy, met gemeenschappelijke ruimtes en privé vertrekken. Planmatig en organisatorisch is het paleis veel meer Hindu dan Islam en schatplichtig aan de traditionele bouwwijze van Rajput paleizen in Rajastan.

BIRBAL HUIS –17

Het is het verblijf van Raja Birbal, een invloedrijk figuur en vriend van Akbar. Een gebouw met een bijzonder plan: op de begane grond zijn er vier vierkante kamers in een vierkante formatie, twee daarvan hebben op de verdieping opnieuw kamers, de twee andere zijn terrassen. Door de diagonale opstelling is altijd wel ergens schaduw te vinden. De grote dakoversteken met decoratie komen van de traditionele Hindu tempels.

Fatehpur Sikri vrijdagmoskee

1571 – STATE HIGHWAY 45, FATEHPUR SIKRI

De vrijdagmoskee van Fatehpur Sikri ligt los van het paleis. Ook hier zijn in de organisatie en versiering van de moskee elementen te herkennen van een synthese van de islamitische, hindoeïstische en Jain bouwtradities.

Zowel de Fatehpur Sikri moskee en paleisachtige complexen maken gebruik van een modulemaat, waarbij hoogte tot breedte ratio's zijn gebaseerd op de wortels van twee en drie.

Het geheel bevat de vrijdagmoskee zelf, met daarin de gebedshal, het graf van Salim Chisti, en het graf van Nawab Islam Khan.

De belangrijkste keizerlijke ingang van de moskee complex, genaamd de Badshahi Darwaza ('Emperor's Gate') bevindt zich langs de oostelijke rand, recht tegenover de gebedsruimte, en was waarschijnlijk de toegang voor de paleisbewoners. Later is een meer imposante monumentale toegangspoort toegevoegd aan de zuidelijke kant van de binnenplaats, de Buland Darwaza ('Lofty Gate'). Deze poort heeft aan de buitenzijde een driezijdige trap om de twaalf meter niveauverschil ten opzichte van de toegangsweg te overbruggen. Een hoge centrale verzonken boog in een rechthoekig frame. De poort is bekroond met een borstwering met chatris (koepelvormige paviljoentjes). De gevelbekleding is rode en gele zandsteen, terwijl de rest van de moskee voornamelijk uit rode zandsteen bestaat.

Naast de poort tegenaan de ommuring van de moskee vind je een grote achthoekig stepwell. Elke zijde van de put is ongeveer 10 meter. De moskee is een rechthoekige binnenplaats van 133 bij 109 meter. Het witte marmeren graf van Sjeik Salim Chisti is zeer nadrukkelijk aanwezig op de binnenplaats. Het graf ligt op een marmeren sokkel met trap naar de portico. Rondom zijn zeer verfijnde marmeren jalis. In de plint zijn motieven ingelegd uit zwarte en gele marmer. Binnenin staat de marmeren grafsteen, met groene stof bekleed. Houten afdak is met paarlemoer ingelegd. Voor het graf ligt een rituele wasplaats.

Naast het Chisti graf ligt de graftombe van Nawab Islam Shah. Het is groter dan dat van Salim Chisti maar minder dominant door zijn bekleding in rode zandsteen zoals de rest van het complex. Het bevat een aantal graven. De graven van de vrouwen van de familie van de sjeik zijn te vinden achter de moskee.

De noordelijke, zuidelijke, oostelijke en zijkanten van de binnenplaats hebben ruime arcades 11,66 meter diep. Aan de westelijke kant van de binnenplaats ligt de bidplaats, 88 bij 20 meter.

Het interieur van de gebedsruimte is verdeeld in drie traveeën, de centrale baai is vierkant, meet 12,5 meter per zijde en wordt bekroond door een koepel die de westelijke muur domineert. Deze koepel is versierd met ingelegde natuursteen en geglazuurde tegels en wordt aan beide zijden geflankeerd door kleinere koepels.

Met uitzondering van de marmeren tombe van Salim Chisti is het complex volledig in rode zandsteen uitgevoerd met een aantal gele zandsteen accenten. Deze stijl en decoratie hebben veel te danken aan architectuur in Gujarat. Het is veelzeggend dat Akbar een zekere autonomie gaf aan hun lokale ambachtslieden in de bouw en versiering van de moskee.

Het grote belang van waterbronnen in het droge woestijnklimaat van Rajasthan en Gujarat is duidelijk te lezen in de prachtig uitgewerkte step-wells (vav in Gujarat, baori in Rajasthan). Deze unieke constructies zijn enkel te vinden in noord-west India. De oude Hindu geschriften eren hen die waterputten bouwen, de Indische gewoonte om van het dagdagelijkse en functionele iets kunstig te maken leidde uiteindelijk tot deze schitterende resultaten. Ze werden eerst gebouwd door de Hindu, later ook door de Mughals.

Hoewel het voor de adel als religieuze verplichting gezien werd om waterputten te bouwen, zijn het ook statussymbolen. Ze drukken de macht en de rijkdom van de opdrachtgevers uit.

Deze baori (stepwell) is een van de oudste en diepste in India. Hij werd gebouwd in opdracht van koning Chanda uit de Nikumbha dynastie, die heerste over het oude Abhanagari tijdens de 8ste en 9de eeuw na christus. In het vierkante grondplan zijn drie van de vier zijden uitgewerkt met treden, de noordzijde bestaat uit een opeenstapeling van galerijen en balkons. In deze overdekte ruimtes zocht men beschutting tegen de zon.

Er zijn 3500 treden die tot 19,5 m diep reiken. Deze stepwell was het decor voor scènes uit *'The Fall'* (2006) en *'Batman - The Dark Knight Rises'* (2012).

Passage to India

REIS DOORHEEN EEN DEEL VAN HET INDIASE SUBCONTINENT

1. India

1.5. Delhi

1.5.1. Stedenbouwkundig / Geschiedenis / Restotips

1.5.2. Old Delhi

1.5.3. New Delhi

1.5.4. South Delhi

1.5   Delhi

1.5.1   Stedenbouwkundig / Geschiedenis

Restotips

14,8 milj. inwoners – 10.000 inw/km²

De huidige hoofdstad van India telt 14,8 miljoen inwoners. Delhi was niet altijd de hoofdstad maar speelde door zijn strategische ligging aan de Yamuna rivier en de handelsroute tussen centraal Azië en Zuid-Oost Azië een strategische rol in de geschiedenis van het continent.

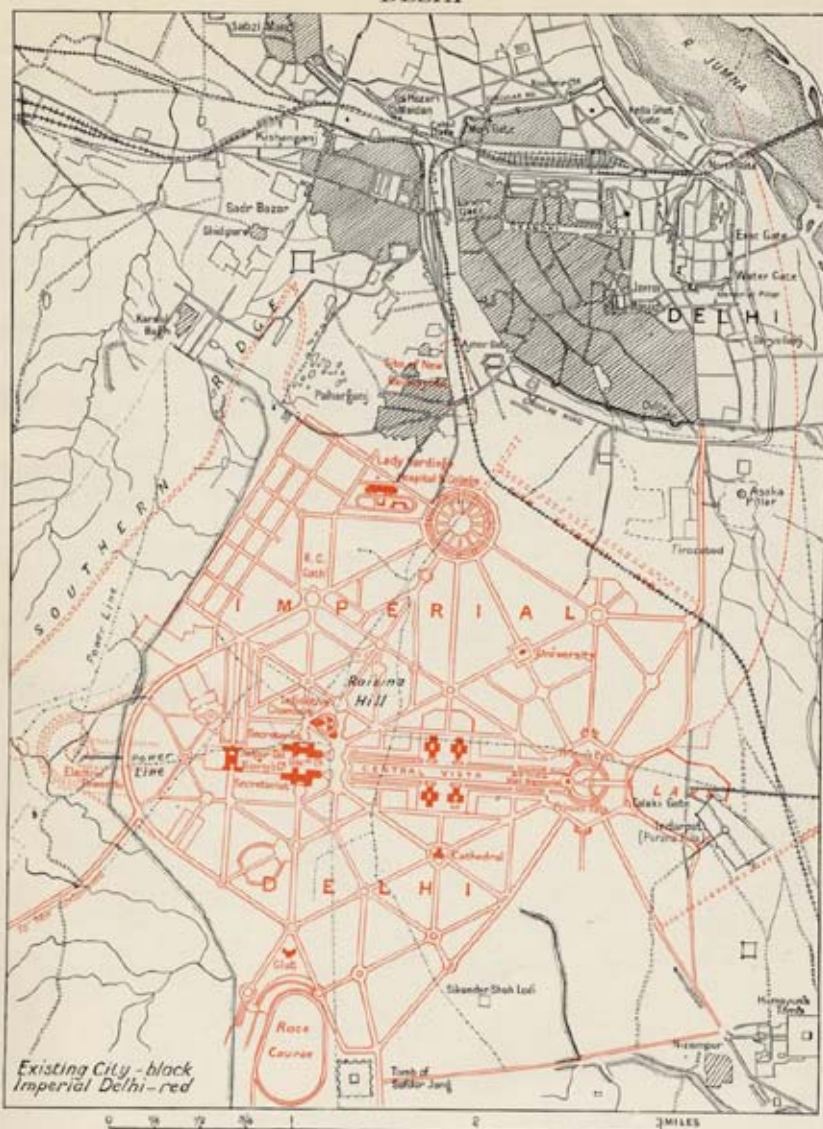
Sommigen plaatsen de legendarische stad Indraprastha, die voorkomt in 3000 jaar oude verhalen van Mahabharata, op deze plek. Historisch onderzoek toont aan dat de site niet langer dan 2500 jaar bewoond is.

In die 2500 jaar werden niet minder dan acht steden gesticht: de eerste vier hadden hun centrum in het zuiden van de huidige stad (in de buurt van waar nu de Qutb Minar staat), de vijfde en de zesde nederzetting lagen in het huidige New Delhi. De steden van Turkse, Afgaanse en Mogol heersers werden stuk voor stuk weer verlaten.

Old Delhi zoals we het vandaag kennen is de zevende stad en werd gesticht in de 17de eeuw door de Mogul keizer Shah Jahan, vandaar de naam Shajahanabad. Deze Shah bouwde het Rode Fort tussen 1638 en 1648 maar slaagde er niet in om de volledige administratie van zijn rijk van Agra naar Shahjahanabad te brengen gezien hij gevangen gezet werd door zijn eigen zoon Aurangzeb. Na de dood van Aurangzeb raakt de Mogul heerschappij in verval door verschillende burgeroorlogen.

De achtste en laatste 'stad' is New Delhi en werd begin 20ste eeuw op de kaart gezet door de Britten. In 1912 besliste de kolonisator zijn hoofdstad te verhuizen van

DELHI

Colcutta naar Delhi. In Delhi zou een grandioze hoofdstad komen, symbool voor de politieke macht en de overheersing van de Britten op het Indische continent. De nieuwe hoofdstad moest een schitterende stad vol monumenten zijn, die ontzag inboezemen bij de lokale bevolging en de algehele superioriteit van de Britten uitstralen.

Een team van architecten en planners met oa Edward Lutyens en Herbert Baker kreeg de opdracht om een stadsuitbreiding te ontwerpen met niet alleen de overheidsgebouwen en ministeries, maar ook woningen voor de volledige ambtenarij en een nieuw treinstation.

Lutyens kiest in eerste instantie voor een rechthoekig grid, zoals New York, maar bedenkt zich na aandringen van Lord Hardinge of Penshurst. Het rechthoekig grondplan met de lange straten zou de stofstormen alleen maar aanwakkeren. Er zijn windbrekers nodig, ronde punten met hagen en bomen, ... zodat de inspiratie niet langer gezocht werd in het grondplan van New York maar in dat van Parijs en Washington.

Lutyens ontwerpt een systeem van klassieke zichtassen en brede lanen, afgeboord met bomen ten zuidwesten van het oude Delhi. Onderbroken door de eerste wereldoorlog verrijzen de gebouwen hoofdzakelijk tussen 1920 en 1930. Het station en de marktzone worden tussen de oude stad Shahjahanabad en 'Imperial Delhi' geplaatst.

Ook aansluitend bij de oude stad werd financieel, commercieel en zakencentrum voorzien: Connaught Place. Gezien Lutyens en Baker omstreeks 1917 te druk bezig zijn met de openbare gebouwen ontwerpt Robert Tor Russell, hoofdarchitect bij het Public Works Department een reeks gebouwen in twee concentrische cirkels, geïnspireerd door de Royal Crescent in Bath. De ringen zijn onderbroken door zeven radiale straten. De officiële benaming is vandaag niet langer Connaught Place maar Rajiv Chowk, naar de Indische premier Rajiv Ghandi).

United Coffee House

Connaught Place 15 E-block,
Victoriaanse 'brasserie' sfeer, populair bij toeristen

Legends of India

Connaught Place 55 N-block,
Indische snacks en Muglai keuken

Véda

Connaught Place, 27 H-block
+91 11 4151 3535
Mughlai keuken, er is ook een lounge

Chor Bizarre

Hotel Broadway, 4/15 Asaf Ali Rd
+91 11 2327 3821
Atmosherisch restaurant
Kashmiri specialiteiten (zoet/pikant, lamsvlees)

Lodhi - the Garden restaurant

Tegenover Mausam Bhawan, Lodhi road
+91 11 2649 4531
Sfeervol tuinrestaurant, Mediterraanse keuken

Indian Accent

Manor Hotel, 77 Friends Colony (West)
+91 11 2692 5151, www.indianaccent.com
Sterrenrestaurant, Europese prijzen

1.5.2   **Old Delhi**

47.   Red Fort

1.5.3   **New Delhi**

48.   Humayun's Tomb

49.   Jantar Mantar

50.   Lutyens' Delhi

51.   India International Center

52.   Hall of Nations

53.   Belgian Embassy Delhi

54.   Life Insurance Corporation

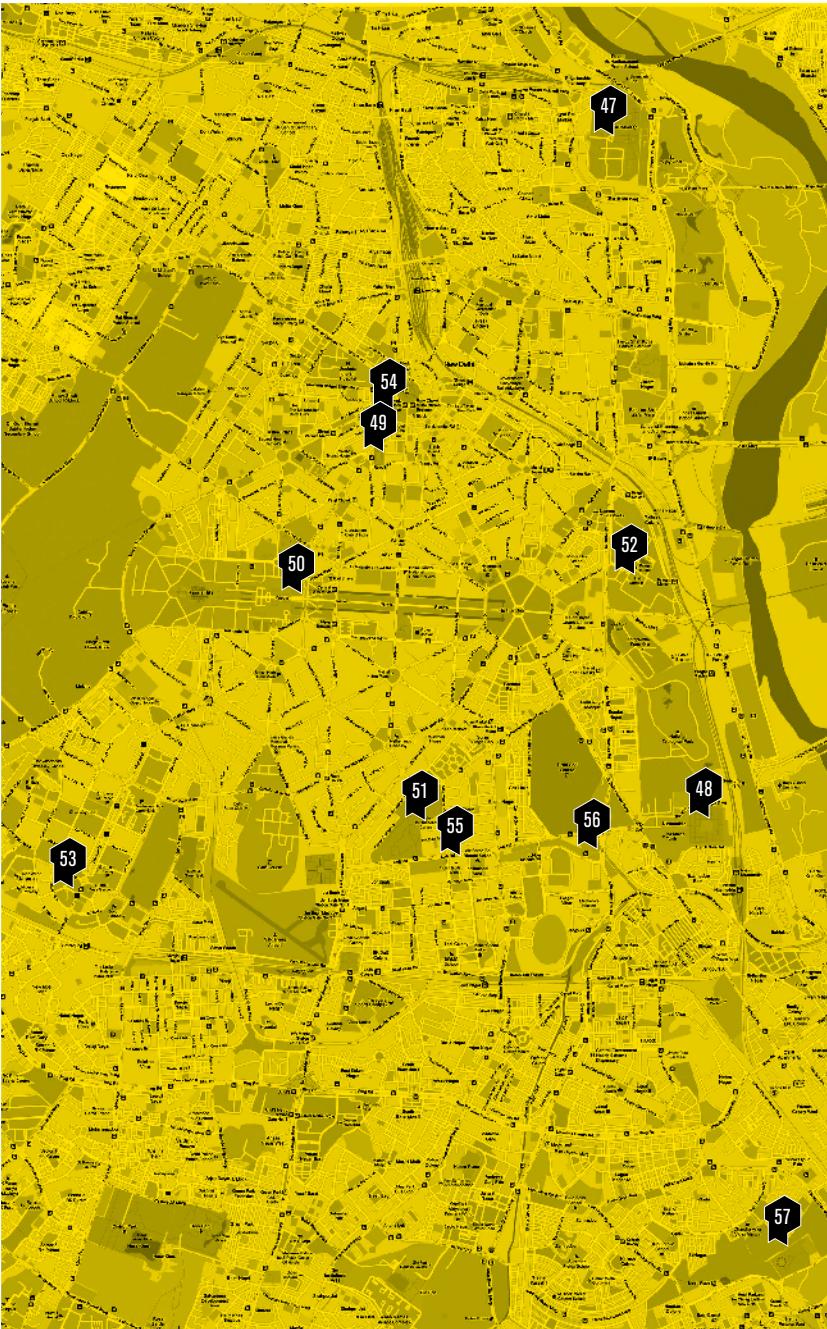
55.   India Habitat Centre

56.   Aman Hotel

1.5.4   **South Delhi**

57.   Lotus Tempel

47.	Red Fort	170
48.	Humayun's Tomb	171
49.	Jantar Mantar	172
50.	Lutyens' Delhi	174
51.	India International Center	177
52.	Hall of Nations	178
53.	Belgian Embassy Delhi	180
54.	Life Insurance Corporation	182
55.	India Habitat Centre	183
56.	Aman Hotel	184
57.	Lotus Tempel	186

Het eerste fort, het kleinste, gelegen op een eiland tussen twee armen van de Yamuna rivier werd gebouwd in 1546. Het was een klein fort, waarschijnlijk zonder paleis opgericht door Salim Shah die de eerste Moghol Humayun tijdelijk kon verslaan (1540).

Uiteindelijk grijpen de Moghols de volledige macht en verplaatsen het centrum van het rijk naar Agra. In 1638 beslist sjah Jahan om terug te keren naar deze plek en vlak bij het oude fort een groot nieuw fort annex paleis te bouwen. Het oude kleine fort blijft de garnizoensplaats en het nieuwe grote fort wordt het paleis. Zes poorten, waarvan enkele rechtstreeks toegang geven tot de rivier, en 22 torens maken samen met de muren een indrukwekkend geheel. Ondanks de onregelmatige vorm, gebouwd rond een heuvel, is het paleis volledig symmetrisch. De aanleg wordt reeds voorbereid in de stad Delhi door een wijde west-oost as die de stad in twee splitst.

Eenmaal door deze as gelopen kom je aan de Delhipoort. Daarachter is er een straat in het verlengde van de voornoemde as met aan beide zijden een winkelgalerij (Chhatta bazaar) en een tweede toegangspoort. Dan komt de typische aanleg van een Mogholpaleis zoals Fatehpur, met een voorhof voor de lagere bezoekers (naqqar khana). Deze wordt doorkruist door een noord-zuidas. Verder een tweede voorhof voor de hogere bezoekers en uiteindelijk het paleis dat volledig ten oosten grenst aan de rivier. De volledige oostzijde van het fort is open en kijkt met tuinen en paviljoenen uit op de rivier.

Het grote probleem voor de conservatie ligt in de aanwezigheid van verschillende kazernes op de gronden en een groot aantal gebouwen door de Britten gebouwd die het geheel onleesbaar maken.

Foto: Bruno Vanbesien

Het grafmonument staat in het midden van de vierkante tuin van het complex. Buiten deze tuin zijn nog verschillende andere mausolea opgenomen. De vierkante tuin is op zich ook verdeeld in vier vierkanten. Monumentale poortgebouwen op de vier zijden geven toegang tot de grote tuin.

Van het gebouw is geweten dat een Perzische architect er de auteur van is nl. Mirak Ghiyath. Het monument valt in twee delen uiteen. De onderste verdieping met aan elke zijde 17 ogiefvormige nissen vormt een groot vierkant plateau. Daarop staat het eigenlijke mausoleum in rode zandsteen en witte marmer. Die telt twee verdiepingen met daarop een centrale koepel.

De centrale kamer is een achthoek en op de vier hoeken van het gebouw is er opnieuw een kleinere achthoekige kamer gebouwd. Tussen de vijf volumes bevindt er zich een gang die ruitvormig staat op het vierkante grondplan. De gang verbindt de vier monumentale inkomnissen (zie ook naar de gelijkenissen en verschillen met de Taj Mahal). De eigenlijke koepel is niet zichtbaar in het interieur, dit in tegenstelling tot de echte Perzische architectuur. Boven de vier kleinere kamers zijn zogenaamde kiosken (chatri's) gebouwd. Deze structuren zijn typisch Indisch. Etymologisch verwijst het woord naar een soort baldakijn of parasol.

Na de dood van Aurangzeb had het Moghol rijk te maken met aanvallen vanuit alle hoeken, zowel buiten als binnen India, vooral van de Maratha's. De Moghols kregen één bondgenoot in de vorm van de maharadja van Jaipur. Jaipur, in het naburig Rajasthan gelegen, was onafhankelijk gebleven van het Mogholbestuur. In het begin van de 18de eeuw had de nieuwe, zeer erudiete maharadja Sawai Jai Singh II, het gevoel dat de tijd rijp was om een alliantie te maken met de laatste Moghols. De familie Singh, zelf van het hindu geloof, hadden de overtuiging dat zij afstammelingen waren van de god Rama, nakomeling van Surya, de zonnegod. Op deze manier had de zonnemaharadja Sawai Singh veel belangstelling voor astronomie.

In tegenstelling tot wat we zouden verwachten was deze kennis rechtstreeks afkomstig van het westen, voornamelijk Spanje en Portugal. De theorieën van Newton bijvoorbeeld waren onbekend voor hem.

Astronomie was van groot politiek belang want er zouden geen beslissingen genomen worden zonder dat de stand van zon en planeten nauwkeurig onderzocht werden. De toekomst van belangrijke gebeurtenissen lag immers gebonden aan het hemelgesternte. Nu bleek dat hindu en moslim tabellen van elkaar verschilden. Daarom besliste Singh om een vijftal astronomische laboratoria te bouwen waarvan dus één net buiten Delhi.

Eerst dacht hij aan koperen instrumenten, maar naar het voorbeeld van het 15de eeuwse observatorium in Samarkant bouwde hij de instrumenten in baksteen op een grote schaal. Het woord Jantar betekent instrument.

Volgende instrumenten beschrijven we heel kort:

- Samrat Yantra: voornaamste instrument, eigenlijk een reuze zonnewijzer
- Jai Prakash Yantra (klein): twee halve sferen waarbij men de loop van de zon kan volgen over een volledig jaar.
- Jai Prakash Yantra (groot): in de kleine Prakash Yantra kan enkel de beweging van de zon vastgesteld worden, in het grote instrument kan men achter de plaat staan en kan men dus ook de beweging van planeten en sterren volgen. Daarvoor waren er twee instrumenten nodig waarvan de platen elkaar overlappen.
- Unnatasha Yantra: een eenvoudiger instrument om het azimut te berekenen
- Rama Yantra: hier kan men nauwkeuriger het azimut berekenen
- Rashi Valaya Yantra: identiek aan de Samrat Yantra maar nu om elk sterrenbeeld te observeren

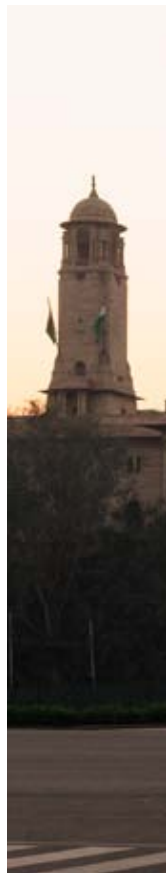
Ten zuiden van Connaught Place ligt de Kings Way, de monumentale hoofdas lopende van een nieuw kunstmatig meer in het oosten tot aan het paleis voor de onderkoning (Viceroy's House) in het westen. Langs deze as ontwierp Baker de twee secretariat buildings en de ministeries. Lutyens nam de India Gate (All India War Memorial), de King George Canopy en het Viceroy's House voor zijn rekening. Dit paleis met 340 kamers staat boven op de heuvel en heeft een tuin van 1,3 km², eveneens ontworpen door Lutyens. Het is geïnspireerd op een palladiaans ontwerp, waarbij in de materiaalkeuze en de detaillering sterk gerefereerd wordt naar de historische Indische architectuur. Lutyens bouwt in de Indische rode zandsteen en verwerkt veel stijlkenmerken van de Mogol architectuur. Ook in de tuinaanleg is de invloed van de Mogol tempeltuinen duidelijk aanwezig.

Zijn zoektocht naar de perfecte synthese van klassieke Britse architectuur en Indische tradities verliep evenwel niet van een leien dakje. Pas na een dik jaar komt er lijn in het ontwerp. Hij schrijft einde 1913 naar zijn vrouw Emily: *'Getting on with Government House and beginning to see my way. It is the mass of internal planning, etc. that takes so much in puzzling it out'* en even later als grapje *'Chattris are stupid useless things'* (Chattris zijn de typische kleine koepeltjes op vier slanke zuilen, vaak gebruikt in de Mogol architectuur). Het resultaat van de sythese krijgt de naam *'Delhi Order'*, deze vormtaal zal door vele collega's gebruikt worden in de aanleg van New Delhi.

De helling van het lagere deel van de as naar het paleis was voorzien met een verhouding van 1/25, in realiteit bleek de helling steiler (1/22) zodat de geplande zichtlijnen op de monumentale paleisgevel niet meer klopten. Tot groot ongenoegen van Lutyens is het paleis voor een groot stuk verborgen achter de heuvel. Hij zal bij de planningscommissie bepleiten om het terreinprofiel aan te passen,... tevergeefs. Het zou wel het zicht op het Viceroy's house wel verbeteren, maar tegelijk het plein tussen de secretariat buildings van Baker in twee snijden.

In de naburige straten zijn de vrijstaande woningen voor ambtenaren ingeplant. De 2800 hectare grote wijk is nu bekend als LBZ (Lutyens' Bungalow Zone), hoewel Lutyens zelf slechts 4 woningen voor zijn rekening nam. Het leeuwendeel was van de hand van Baker en andere medewerkers.

In 2002 werd de LBZ op de lijst van 100 meest bedreigde monumenten (World Monuments Fund) geplaatst, in 2004 was er zelfs sprake van een volledige sloop van de site. Onder Britse druk werd

een plan opgemaakt waarbij minstens een deel van de woningen zou gerestaureerd worden, wat leidde tot een akkoord tussen de Indische overheid en de Lutyens Foundation in 2009. In december 2012 bleek uit een survey dat intussen al 487 woningen ernstige stabiliteitsproblemen hebben, de andere worden lustig gewijzigd en verbouwd zonder enige controle.

De Indische overheid lijkt niet erg happig op het behoud van de woningen: volgens de Indiërs ze zijn een blijvende herinnering aan het imperiale juk, de onderhoudskosten zouden onbetaalbaar zijn en vooral het niet te verantwoorden grondgebruik in een stad waar miljoenen opeengepakt leven staan doortastende maatregelen in de weg. En laten we vooral de echte realiteit niet vergeten, de grondwaarde op die plaats is een veelvoud van de gebouwde (economische) waarde...

India International Center

1958-1962 – MAX MUELLER MARG, LODI ESTATE, NEW DELHI

EEN GROENE OASE IN EEN HECTISCHE STAD

IIC is een niet gouvernementele organisatie. Een ontmoetingsplaats van staatslieden, diplomaten, intellectuelen, wetenschappers, schrijvers, etc. met de bedoeling nieuwe ideeën uit te wisselen en internationale samenwerkingen op te zetten. De liberaal humanistische ingesteldheid is af te lezen uit de programmatie van lezingen, seminars en het culturele veld waarin het center zich beweegt.

Het gebouw is van de hand van Joseph Allen Stein. Een compositie van subtiel in elkaar verweven gebouwen, gegroepeerd rondom twee binnenpleinen. Het geheel straalt een rustige beschermde tropische atmosfeer uit, waar de gebruikers kunnen wandelen, zitten in de schaduw, lezen of een thee drinken genietend van de mooie bomen en fonteinen, bloemperken en waterpartijen. Komend uit de drukte van het Indische straatleven kom je in een andere wereld.

Het complex ligt in het hart van New Delhi en paalt aan de *'Lodi gardens'*, een prachtig park met belangrijke historische gebouwen. Het gebouw bestaat uit drie vleugels die de drie functionele aspecten van het centrum reflecteren. De noordelijke gebogen vleugel zijn de gastenverblijven, de westelijke vleugel bevat de eetruimtes en de derde zuidelijke vleugel huist de bibliotheek, het auditorium en de administratieve delen. De verschillende delen zijn verbonden met overdekte verbindingspaden. De grote ramen van de eetzaal en het conferentiecentrum op de verdieping kijken uit over de Lodi tuin en zijn historische gebouwen.

Stein heeft de traditionele tuintraditie van Noord India, met zijn verfijnde Indische eigenheid, geïntegreerd in en verweven met zijn modern materiaalgebruik van zichtbare beton, grote oversteken. Het gebruik van streekeigen producten zoals ruwe breuksteen of Blue Kota leisteen voor vloeren wordt gecombineerd met zonnescermen- het Indische *'Jalis'* - in blauwe ceramische tegels in een typisch Islamitische vormgeving. Eenvoud en strakheid gecombineerd met subtiel detaillering geven het centrum een mooie sereniteit. Ondanks het institutionele karakter van de instelling ademt het gebouw een informele sfeer.

Het gebouw is ontworpen met de bedoeling het focuspunt te zijn van de expositieterrein. Het ontwerp is het resultaat van een aantal elementen zoals een zeer beperkte bouwperiode (het gebouw en het expositieterrein moesten gebruiksklaar zijn binnen een termijn van een jaar) en de beschikbaarheid van materialen en werkrachten. Het wil vooral een symbolische en technologische reflectie maken van de Indiase mogelijkheden 25 jaar na de onafhankelijkheid. Het concept voorzag oorspronkelijk in een opbouw uit geprefabriceerd ruimtevakwerk, en structuren, knooppunten en onderdelen waren besteld in USA, Canada en Europa, maar tengevolge van gebrek aan aangepaste kranen voor een dergelijke constructie, is men overgegaan in het uitvoeren van de constructie in ter plaatse gestort beton. 35.000 werklieden werkten 24 uur op 24 om de constructie op tijd klaar te krijgen.

De diepte van de structuur functioneert als een zonnewering, een traditionele jali, en is een geometrisch patroon van openingen dat ervoor zorgt dat de zonnestralen niet direct binnenkomen, maar toch voldoende licht doorlaten en een goede ventilatie.

Het hoofdvolume heeft een overspanning van 78 meter en een hoogte variërend van 3 tot 27 meter. Daarin ontstaat expositieruimte zowel voor boektentoonstelling als voor kleine vliegtuigen.

Ingenieur van het project was Mahendra Raj. Geboren in 1924, studies in Lahore en Minnesota en Columbia, New York. Alle belangrijke architecten uit India zoals Le Corbusier, Kahn, Doshi, Correa, Kavinde, Stein en Rewal werkten met Raj.

‘Het genie van India is de synthese’

Deze woorden van Jawaharlal Nehru over India zijn misschien hier op hun plaats. Opeenvolgende invloeden werden geïntegreerd om tot een betoverend land te komen met een complexe levenswijze. Hier lijkt elke actie een rite, elke kunst een symbool voor een religieus idee, elke cultus een uitdrukking van het leven en elk leven lijkt deel uit te maken van de grote cyclus van de eeuwigheid. Een mozaïek van rassen, religies en tradities dat blijft fascineren. Een afwisseling van ongelooflijke charme, van geweld en wrede armoede: een mysterie in het volle licht.

De ambassade van België in New Delhi werd geboren uit de verbeelding van de Indiase schilder- beeldhouwer- architect Satish Gurjal. De ambassade wordt beschouwd als behorend tot de mooiste architecturale realisaties van de 20ste eeuw. Het is bekroond door het Internationaal Forum van Architecten, en behoort tot het Unesco architecturaal werelderfgoed.

In het midden van een enorm terrein in de diplomatieke wijk van de hoofdstad, staat deze burcht als een droom ontstaan uit het potlood van een artiest: een beeldhouwwerk blootgesteld aan de volle zon en een wonderbaarlijke architecturale ervaring. De dikte van de muren, de bolle koepels waarover de regen van de moessons stroomt, de taludhoogte van de daken, alles geeft het een eerder defensief militair uitzicht, een burcht. Door het feit dat het gebouw half begraven ligt krijg je binnenin voor een natuurlijke verkoeling in het harde klimaat. De binnenruimte baadt in een zacht licht als in een klein paleis. Contextuele architectuur. Niet alleen een architect, maar vooral een beeldhouwer aan het werk. Gurjal zegt van zichzelf dat hij de *‘kunstenaar-schepper’* is van dit gebouw. Als men vanaf de ingang de indrukwekkende massa van het bouwwerk gadeslaat, het klimmende aspect, het stapelen van volumes voelt men de beeldende kracht van het geheel. De tuin die het huis omringt, is zo gemodelleerd dat gebouw en omgeving in elkaar zijn geboetseerd.

Functioneel wil het geheel ook de kalmte en rust garanderen van de bewoners. Geen enkel privé-deel van het complex, dat zowel de residentie van de ambassadeur omvat als de kantoren van de kanselarij, is zichtbaar vanop de brede lanen omheen het terrein. Geluid wordt geweerd en privacy gegarandeerd. Van buiten uit straalt het geheel een

mysterieuze mystiek uit, een soort heiligdom. Het gebouw is volledig in rode baksteen: het is het meest gebruikte bouw materiaal in India.

Satish Gujral vindt zijn inspiratie in de stupa van Sanchi en de ronde koepels uit de Mogul architectuur, de mausolea en moskeeën uit het noorden van India. De binnenkant van de koepels van het gebouw hebben we een verassende achthoekige vorm.

Het curriculum van Gujral begint in Bombay waar hij artistieke studies volgt. In 1952 trekt hij door Mexico waar hij de muurkunst ontdekt van meesters zoals David Alfaro Siqueiros, auteur van links revolutionaire fresco's in Cuba, Mexico en Chili. Bij de terugkeer naar India wordt Satish Gujral erkend door zijn gelijken als een specialist op het gebied van muurfresco's. Toch concentreert hij zich geleidelijk aan meer op beeldhouwkunst en architectuur. Satish Gujral is trots dat hij erin slaagde is te evolueren binnen de expressie van zijn artistieke gevoeligheid, maar ook dat hij werd erkend door zijn medearchitecten als een van hen. Het blijft zijn talenten als schilder en frescoschilder dat hem in zijn eigen land even bekend maakt als Picasso in Europa.

Life Insurance Corporation LIC

1975-1986 – INDIA CHOWK, CONNAUGHT PLACE, NEW DELHI

Dit complex ligt aan de buitenrand van Connaught Circle, tussen Parliament Street en Janpath, de vroegere Queensway. Het vormt een overgangsgebouw tussen de Victoriaanse colonnades van Lutyens en de nieuwe generatie hoogbouwprojecten aan de Zuidzijde.

Vandaar dat in het ontwerp een soort Proscenium door middel van een enorme glaswand, 12 verdiepingen hoog is gecreëerd, waarin men enerzijds Connaught Place weerspiegeld ziet en tegelijk erdoorheen een glimp kan opvangen van de achterliggende hoogbouw.

Oorspronkelijk was het de bedoeling van de architecten om doorheen deze portico een wandelweg te voorzien die dwars doorheen het gebouw liep. Op die wijze wilden zij een verbinding maken tussen een busstopplaats aan de achterzijde en Connaught Circle. De wandelaars zouden in de weerspiegeling van de glaswanden een caleidoscopisch beeld krijgen van de bomen op de Circle.

Een gigantische pergola vakwerkstructuur van 98 meter lang verbindt het hele complex op dakniveau. Van het idee van de architecten van een open doorwaadbaar gebouw is in werkelijkheid niets terug te vinden.

Het India Habitat complex bestaat uit gebouwen van 6 tot 7 verdiepingen hoog, geordend rond een aantal Plaza's en binnentuin. Kantoorruimtes en auditoria, conferentiezalen en bibliotheek, tentoonstellingsruimte en museum met de ondersteunende en administratieve ruimtes. Een betonskeletstructuur met opvullingmetselwerk.

Dit werk uit de latere periode van Joseph Allen Stein en zijn bureau Stein Mani Chowfla, Architects Consultants ademt een andere sfeer dan zijn creaties uit de jaren '60. Een eerder robuust geheel, strak functioneel, waar de lieflijkheid is vervangen door stoerheid.

Het bureau van Stein kiest in samenwerking met de opdrachtgever hier voor een stedenbouwkundige aanpak eerder dan een architecturale. Een complex waarbij het buitengebied en de opeenvolgende patio's belangrijke elementen zijn in het concept van het geheel. De

overdekte verkoelende binnenpleinen zijn multifunctioneel en kunnen zowel tentoonstellingsruimte zijn als ontmoetingsplaats. Het ontwerp wil zowel binnen als buitenruimte gemeenschappelijk maken en zelfs gedeeltes toegankelijk maken.

Een indrukwekkende zonnewering boven de patio's als een strak geordende verzameling Indische kites / vliegers zorgt voor de nodige verkoeling en wonderlijke licht en schaduwspelingen.

MODERNISTISCH VAKMANSCHAP IN TROPISCH AZIË

Het project is gelegen dichtbij het centrum van New Delhi aan een druk verkeersknooppunt. De Aman groep heeft een reputatie als een belangrijke speler in de wereld van de Resort Hotels. Dit hotel is hun eerste project in een dichtbevolkt verstedelijkt gebied. Vraag was dus om de exclusiviteit van het Resort gevoel te combineren met de vereisten van een stadshotel.

Het gebouw is een compositie van binnentuinen, water, kolommen en schermen. Alle belangrijke ruimtes in het hotel liggen rondom een lang grasveld met reflecterende vijvers en volgroeide bomen.

De architectuurtaal gaat op een eenvoudige en directe manier uit van het idee van de kolom die onlosmakelijk verbonden is met de Mughal architectuur als bindend element. Deze kolommen zijn binnen en buiten bekleed met Indische zandsteen. Daartussen bijna zwevend de '*jalīs*' of '*jaalīs*' de typische zonnewering elementen die gefilterd zonlicht binnenin geven en privacy aan de gebruikers. Indische architectuur in een hedendaagse vormgeving. Tijdens de dag een geanimeerd schaduwspel, 's nachts lijkt het geheel een lantaarn.

KERRY HILL (*1943)

Kerry Hill is een Australisch architect die van hotelontwerpen zijn handelsmerk heeft gemaakt en heel wat prachtige Resorts heeft gemaakt in Bali, Taiwan, Buthan en Singapore. Hij heeft bureau's in Singapore en Fremantle Australia.

Zijn architectuur kan worden benoemd als regionaal verankerd modernisme. Hij is overtuigd dat intuïtie en formele vaardigheid belangrijk zijn en dat de culturele eigenheid van de plaats een drijfveer is voor nieuwe ideeën in plaats van een hindernis die je moet nemen.

Richard Hassell en Wong Mun Summ van WOHA architecten Singapore hebben elkaar leren kennen als medewerkers op het bureau van Kerry Hill. De kwaliteit van de opleiding die ze daar kregen is nog steeds voelbaar in hun creaties. Van Kerry Hill verscheen in 2009 een A+U

Deze tempel is duidelijk geïnspireerd op de lotusbloem, ze bestaat uit 27 vrijstaande marmeren *'bloembladjes'* gerangschikt in clusters van drie zodat ze negen kanten vormen. De negen deuren van de Lotus Tempel komen uit op een centrale hal iets meer dan 34 m hoog (volledige gebouw is 70 m diameter). De vloer is gemaakt van wit marmer van de Penteli-berg in Griekenland, precies dezelfde waar vele oude monumenten en andere Bahá'í gebedshuizen mee zijn gebouwd. Het gebouw is exact symmetrisch en wordt omringd door negen vijvers, alles samen beslaat het domein 10,5 hectare.

Het Bahaigeloof is een monotheïstische religie, gesticht in de 19de eeuw in Iran. Alle Bahá'í gebedshuizen, dus ook de Lotus Tempel, hebben bepaalde architectonische elementen, waarvan sommige zijn gespecificeerd in de Bahá'í geschriften. Alle tempels moeten een negenzijdige vorm hebben. Terwijl alle huidige Bahá'í Huizen van Aanbidding een koepel hebben mag dit niet essentieel beschouwd worden. Er mogen geen foto's, beelden of afbeeldingen worden weergegeven, noch mogen er preekstoelen of altaren worden opgenomen als een architectonisch element. Er mogen binnenin geen muziekinstrumenten worden bespeeld. Als bezoeker wordt je er ook op geattendeerd om stil te zijn (en geen foto's te nemen). Jaarlijks bezoeken 4,6 miljoen mensen de tempel.

Passage to India

REIS DOORHEEN EEN DEEL VAN HET INDIASE SUBCONTINENT

1. India

1.6. Chandigarh

1.6.1. Stedenbouwkundig / Geschiedenis
door Luc Deleu

1.6.2. Chandigarh stad

1.6.3. Capitool en lake precinct

1.6 Chandigarh

1.6.1 Stedenbouwkundig / Geschiedenis

In feite kan men maar één stedenbouwkundig project in een leven maken, men kan een stad niet iedere keer opnieuw uitvinden. Le Corbusier heeft wel verschillende stedenbouwkundige plannen gemaakt, maar ze waren slechts onderdeel van één stedenbouwkundig project: de nieuwe stad. Men kan zeggen dat 'Ville contemporaine' (1922) het voorontwerp is van Chandigarh (1951), zijn laatste stadsplan. Alhoewel Chandigarh er totaal anders uit ziet, toch is 'Ville contemporaine' er het vertrekpunt van. Chandigarh is in feite 'De hedendaagse stad' aangepast aan de echte wereld.

Voor een stedenbouwkundig plan voor Bogota (1950) vindt Le Corbusier een nieuw stedelijk systeem. Hij heeft vermoedelijk gemerkt dat zijn theoretisch model, vanuit een Europees economisch ontwikkeld land bedacht, niet onmiddellijk toepasbaar is in een economisch minder ontwikkeld land zoals in Zuid-Amerika. Daar is het individuele informele initiatief belangrijk en zowat het enige middel waarmee men kan proberen te ontsnappen aan de armoede. In een land zonder sociale zekerheid, om maar iets te zeggen, is het privé initiatief en het informeel kunnen ondernemen van levensbelang. De sleutel van het nieuwe stadssysteem is de sector, een soort dorp¹ waarbinnen privé initiatief gemakkelijk is. Een sector meet ongeveer 800 × 1200 meter, met andere woorden, 6 vierkanten van 400 × 400 meter (het basisgrid van 'Ville contemporaine'), 6 × 16 ha. of 96 ha. Rond de sectoren is het verkeer hiërarchisch georganiseerd, waardoor de sectoren helemaal naar zichzelf gekeerd zijn.

1. Le Corbusier spreekt van een "unité autonome d'urbanisme". *Oeuvre Complète*, Volume 5, p. 42-45
Verlag für Architektur (Artemis), Zürich, 8e édition, 1985

In Chandigarh (begonnen in 1950) zal hij dat systeem ook toepassen, soms zelfs met een muur tussen de sector en de verkeersweg. Het voetgangersverkeer is gescheiden van het mechanisch verkeer, ditmaal niet door een dure, verticale scheiding, maar door een rasterverschuiving. Doordat Le Corbusier zo speels met verschillende layers omgaat, lost hij de scheiding hiermee gelijkvloers op. Er zijn aldus maar 4 conflictpunten tussen het mechanisch- en het voetgangersgrid, die dan nog op een ander punt liggen dan de conflictpunten van het autoverkeer (de rotondes). In feite dus twee grids van 1200×800 meter die hij 600×400 meter over elkaar geschoven heeft. Een sector is bijna een vierkante kilometer, ongeveer 96 ha., dus een zeer groot terrein. Eén sector is in feite een dorp waarbinnen alle dagdagelijkse dingen te vinden zijn en waar de zelfwerkzaamheid van de stedeling zich kan ontplooiën zoals in een dorp. Elke sector krijgt met het verder schrijden van de tijd zoals elk dorp zijn karakter. Chandigarh is een stadsmodel dat een conglomeraat van een aantal sectoren of dorpen is.

In 1950 wordt Le Corbusier door de regering van Punjab gevraagd of hij samen met Maxwell Fry en Jane Drew (CIAM leden) en Pierre Jeanneret geïnteresseerd zou zijn om de bouw van een nieuwe hoofdstad voor Punjab in Indië te ontwerpen, met verschillende opdrachten de stedenbouwkundige opties; de plattegronden van de stad; de layout van de verschillende zones; de architecturale vormgeving van de belangrijkste gebouwen; het type woningen vastleggen en het bestuur adviseren.

Sinds 1922 is Corbu met stedenbouw bezig en toch heeft hij nog niets kunnen realiseren op dat vlak, tenzij wat reducties van reducties. Als hij dan op 63-jarige leeftijd toch nog hoop krijgt op een stedenbouwkundige realisatie zou een minder sterk figuur totaal uit de bol gaan. De maturiteit van Le Corbusier komt in Chandigarh tot

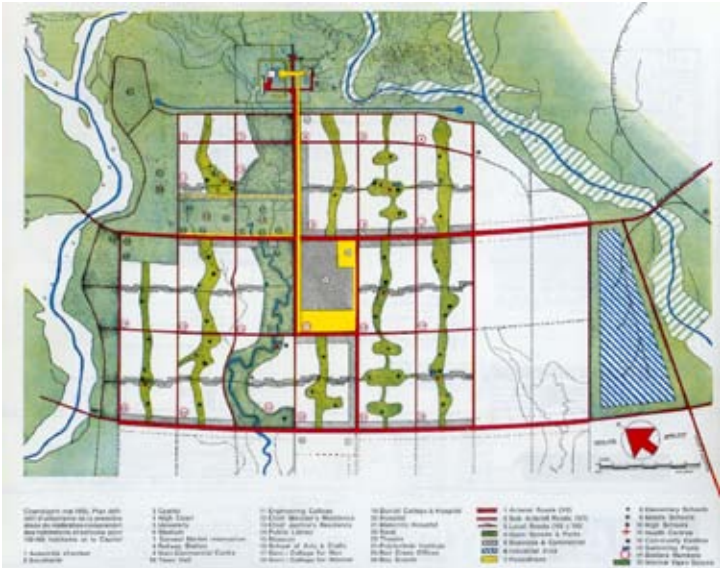
uiting doordat hij zich als ontwerper meestendeels teruggetrokken heeft uit ingrepen in het dagelijkse en individuele leven. Tijdens zijn eerste bezoek aan Indië (1951) heeft hij daar een heel andere maatschappij gezien dan de onze en hij was daar danig van dooreengeschild, hij schreef zelfs dat hij alles opnieuw moest herdenken voor Indië.

Chandigarh is een politiek-administratieve hoofdstad, noodzakelijk geworden na het uit elkaar vallen van Indië, en Punjab, dat zijn hoofdstad Lahore, nu de Pakistaanse hoofdstad, verloor. Chandigarh moet de administratieve hoofdstad van zowel Punjab als Haryana worden. Chandigarh was gedacht als een stad voor 500.000 inwoners, met een eerste fase voor 150.000 inwoners. Nu (1995) wonen er officieel al 750.000 inwoners. Nehru, als goed staatsman, geeft Le Corbusier hier ook de opdracht om, onder leiding van Jeanneret een tekenbureau in Indië op te zetten en daar mensen op te leiden tot architect. De Engelsen immers, als goede kolonialisten, hadden de Indische bouwcultuur vernietigd doordat zij in Indië met Engelse architecten bouwden.

Tijdens zijn eerste bezoek merkt Le Corbusier dat Chandigarh aan de voet van de Himalaya tussen twee rivieren ligt, die 10 maanden per jaar droog staan (het water loopt te vlug voorbij). Daarom zal hij een rivier laten afdammen en een kunstmatig meer maken om de stad continu te kunnen bevoeien, en misschien daardoor ook is de architectuur van het Capitool op het water afgestemd met vijvers en spuwvers.

Reeds in het eerste plan van Chandigarh past Corbu al zijn stedenbouwkundige ervaring, en meer in het bijzonder, het sectorsysteem ontwikkeld voor Bogota, toe. Het plan is zeer simpel: boven aan de top bevindt zich het capitool, dan zijn er 5 kleine sectoren van 400×800 m. en dan nog 17 sectoren van 800×1200 m. (alle sectoren zijn licht vervormd, soms aangepast aan de site met gebogen

horizontale wegen). Langs de rivier in het westen is Leisure Valley, de onspanningsvallei, georganiseerd. Sector 17 is het hart, het commerciële centrum van de stad en is geacht in het centrum autovrij te zijn.

Het wegstelsel is georganiseerd volgens de theorie van de zeven V's (eveneens ontwikkeld voor Bogota). De V1, de nationale weg, loopt van Delhi via Chandigarh naar Amritsar en Lahore. De V2, het stedelijk tracé van groot belang, loopt van noord-west naar zuid-oost, van het station tot de grote vertikale as is hij afgeboord met verkooppuimtes afgestemd op gans de stad en op het hinterland. Een tweede V2 vertrekt vanaf het Capitool vertikaal naar beneden, eerst langs de musea en de academie, passeert het zakencentrum (sector 17), buigt eronder af naar links en gaat dan een sector verder naar beneden, waar nog in fase 2 een V2 voorzien wordt.

Elke sector bevat een andere bevolgingsklasse (hoe hoger hoe rijker) met bovenaan grote percelen naar kleine (van 5.000 naar 20.000 inwoners per sector). Elke sector is omringd door een V3, enkel voor snelverkeer, geen enkele woning geeft erop uit, er zijn enkel vier ingangen naar de sectoren. De V4 is de horizontale winkelstraat (de hoofdstraat van de sector) waarlangs alle activiteiten, commerciële en ambachtelijke, nodig in een sector, zich bevinden en waar de auto's voetstaps rijden. De V4 is de horizontale verbinding van sector naar sector, waarvan de V5 vertrekt om de rest van de sector te ontsluiten via de V6 tot aan elke deur. De V7 is voor de jeugd en loopt van boven naar beneden door een brede band groen, hier grenzen de sportinfrastructuren en de scholen aan, het is de verticale verbinding van sector naar sector. De V4 en de V7 is een verschoven grid t.o.v. de V3, V2 of V1.

Waar het debat vandaag in stedenbouw gaat over fragmentatie, geloofde het Modernisme in de maakbaarheid van de stad en de wereld. De stad zou onmaakbaar en enkel maar fragmentair op te lossen zijn (De stad zou een collage van fragmenten zijn, die tot stand komen door allerlei krachten, waarvan de architecten of de stedenbouwkundigen te zwak zijn om ze te beheersen). De stedenbouw van Le Corbusier daarentegen zou dus utopisch zijn.

Ik ben mij voor Chandigarh beginnen te interesseren, en ben er ondertussen al vier keer geweest, toen ik over Chandigarh las in 'Oeuvre complète': 'Rome is niet op één dag gebouwd'² wat voor mij de sleutel tot Chandigarh was. Meestal is de kritiek over Chandigarh negatief. Chandigarh wordt meestal afgeschilderd als voorbeeld van de moderne stad, als maakbaar gedacht maar die niet functioneert, door een westerling ontworpen die niet wist hoe Indiërs leefden en die daar precies altijd met oogkleppen

2. Oeuvre Complète, Volume 6, p. 50, Verlag für Architektur, Artimes, Zürich, 7e édition, 1985

rondliep³. En het strafste is dat men altijd vanuit een latent imperialistisch idee de wegeninfrastructuur veel te groot vindt, alsof die Indiërs maar met de fiets moeten blijven rijden en geen auto nodig hebben! Uiteraard gaan de Indiërs op termijn ook meer met de auto rijden. De wegen zouden te groot zijn en de stad zou een hoopje chaos zijn. Chandigarh zou totaal aan de controle van Le Corbusier ontsnapt zijn. Chandigarh, als maakbaar gedacht, zou zichzelf chaotisch realiseren. Maar Chandigarh is een echt hedendaags stadsconcept dat niet over de maakbaarheid gaat, daar is Corbu al voorbij, maar wel over de stad die fragmentair tot stand komt. Ontwikkelingskaarten van Chandigarh bewijzen dit men begint overal een beetje tegelijkertijd te bouwen (zo gewild door Le Corbusier omdat de sectoren zich volgens klassen ontwikkelden).

Voor Le Corbusier was stedenbouw prioriteiten leggen en hij wou helemaal niet opleggen hoe iedereen moest wonen, dat had hij al bewezen met Algiers. De grootsheid van Le Corbusier is juist dat hij, als hij op 63-jarige leeftijd de opdracht krijgt, weet zich daarmee niet te moeten bemoeien. Hij heeft er geen enkel huis ontworpen, tenzij een type voor de laagste bediende op een 110 m² groot terrein, hem zo toegewezen⁴. De prioriteiten lagen voor hem elders het verkeerssysteem, het hart, Leisure Valley en het Capitool, waar hij de administratie van een administratieve hoofdstad gemonumentaliseerd heeft. Hij beseft dat Chandigarh en Rome niet op één dag gebouwd zijn en dat een stad monumenten nodig heeft als objecten waar rond een stad zich kristalliseert. Hij ontwerpt een sublieme infrastructuur die nog alle kanten uit kan. De scheiding van het verkeer door de verschuiving van grids is toch wel knap en het verschil tussen V1, V2 en V3 rond de sectoren

3 In de Lonely Planet Travel Survival Kit, p. 173, staat: "Indians are very proud of it and Chandigarh's residents feel that it is a good place to live (...) Chandigarh is a truly dreadful piece of town

4 Oeuvre Complete, Volume 5, p. 158-159, Verlag für Architektur, Artemis, Zürich, 8e édition, 1985 planning.", Lonely Planet Publications, Victoria, Australia, 4th edition, 1990

is subtiel en functioneel. Het mechanisch verkeer kan vloeiend door de stad rijden langs ronde punten en heeft weinig conflictpunten. Het traag verkeer is gescheiden van het snelverkeer. Hij geeft de stad een hart (sector 17) en Leisure Valley is een immense ontspanningszone. Het Capitool tot slot is gevrijwaard (op het capitol en voorbij het capitol mag niet gebouwd worden, dat is van Corbu en van hem alleen).

In de sectoren is er in die zin ook een structuur, zelfs vrij burgerlijk, met de elitaire sectoren bovenaan en de armere sectoren beneden. Elke sector heeft zoals elk dorp zijn eigen karakter en eigen programmatische invulling (van handen lezen tot air conditioning). Critici verwijten hem dat dit nutteloos verkeer opwekt. Omgekeerd kan men zeggen dat Corbu, door dorpen te concentreren en aan elkaar te plakken, het verkeer beperkt.

Vandaag lijkt men het sectorensysteem eindeloos uit te breiden en er zijn al een paar dorpen opgeslorpt. Doordat Chandigarh sterk als aantrekkingspool fungeert, ook voor daklozen, al was het maar omdat ze er bomen vinden om onder te wonen, werden meerdere shanty towns geïntegreerd.

Het capitol met het secretariaatsgebouw, het parlamentsgebouw, het gerechtshof, het monument van de open hand en het niet-gebouwde (omdat Nehru het niet vond passen in een democratie) paleis van de gouverneur (met een echte Indische Mogul garden) is een enorm plein, waarop een compositie van grachten, heuvels, een brug over de V2, vijvers en de toren der schaduwen.

Zoals Mies bouwt Le Corbusier verder op vorig werk, zowel in zijn architectonische als in zijn stedenbouwkundige projecten ('maison dom-ino' met het 'plan libre' in allerlei vormen). De Modulor zal hem bij het ontwerp van Chandigarh behulpzaam zijn.

Het Capitool kan met een beetje verbeelding gelezen worden als een antropomorf robotje met de verhoudingen van de Modulator-man, die er wonderwel op past. Zijn neus is het parlement zelf, zijn navel is de toren der schaduwen, een voet is het gerechtshof, en hij houdt in zijn hand het secretariaatsgebouw. Dit toont nogmaals hoe simpel Corbu tot een compositie komt. Hier is ook weer een 'onzegbare' ruimtelijkheid gecreëerd. Doordat de onderlinge afstanden der gebouwen, de volumes en de zonnebrekers in de gevels gebaseerd zijn op de Modulator vervloeien de gebouwen in één sculpturaal conglomeraat dat zich steeds in een andere schaal laat ervaren⁵. De kunstmatige heuvel en 'La tour des ombres', vloeien helemaal in elkaar met het parlamentsgebouw en het secretariaatsgebouw. Het lijkt bijna één groot slagschip. Volumes behandeld volgens de Modulator, staan volgens de Modulator in coulissen achter elkaar en vormen één sculpturaal scherm aan het einde van het plein dat daardoor een bevreemdende schaalloosheid krijgt. De gebouwen komen verrassend Indisch over doordat ze bekroond zijn met een soort hoorns, geïnspireerd op de koe- of buffelhoorns of op het Indisch schrift, zoals de arabesken op Fort Empereur geïnspireerd waren op het Arabisch schrift.

5 cfr ook de briefjes van 10 Zwitserse Frank.

Het gerechtshof (1952-1956) is een magische doos, vol complexe spellen, een vertikaal concaaf geplooid gevel (in de Barok waren gevels horizontaal concaaf geplooid en zo reminiscenties heeft naar de horizontale symmetrie-as in de gevel van Garches). De uitholling is des te pregnanter doordat ze met 'brises-soleil' verwezenlijkt is, die weer het gebouw een architectonische vertaling geven los van het interieur. Ze geven het gebouw een andere schaal naast de schaal van programmatische verdeling van het interieur. De zonneprekers zijn hier zeer geraffineerd vorm gegeven door een spel dat doet denken aan de zigzag-studies. Het gebouw heeft een indrukwekkend schelpdak boven een dakterras. De rechtszalen zijn betonnen zalen, elk uitgerust met een door Le Corbusier ontworpen akoestisch Kashmiri wandtapijt, wat een eenvoud!

Le Palais de l'Assemblée (1952-57). Het belangrijkste symbool van de jonge democratie krijgt zijn eigen uitdrukking. Le Corbusier vervangt hier de eeuwenoude koepel, waar men vroeger een belangrijk gebouw uitdrukking mee gaf, door een hyperboloïde, een simpele koeltoren, schuin afgesneden, met enkele volumes en lichtkanonnen bovenop. Hierin is het parlement van Punjab gevestigd. Het parlement van Haryana zit onder een piramide, die het dak doorboort.

Het parlamentsgebouw heeft dezelfde hoekoplossing als deze van de zuidkop van Marseille. Deze hoek zonder verstek is hier nog plastischer en consequenter gebruikt, zoals ook in het klooster van **Sainte Marie-La-Tourette** (1959-60) te Eveux-sur-l'Arbresle, waar de getrapte doorsnede van het klooster monumentaal en sculpturaal aanwezig is in de hoeken van de drie gevels.

Het gebouw bestaat uit grosso modo een gang met kantoren rondom rond, een overdekte binnenruimte (kolommenzaal) waar twee autonome volumes in staan, de parlamentszaal van Haryana en van Punjab. Essentieel

is het gebouw nog altijd ‘maison domino’, in ruw gegoten brute beton, maar de architectuur is zo overweldigend dat die brute beton een kwaliteit wordt en sterk bijdraagt tot de monumentaliteit van het gebouw. De aankleding gebeurt hier ook met door Corbu ontworpen Kashmiri tapijten. De kolommenzaal, met een zeer complexe lichtinval, is een indrukwekkende ruimte.

De gevel van het administratief gebouw met meer dan 200 m. lengte is verre van eentonig door enkele slimme interventies in het midden rond het bureau van de gouverneur eventjes druk doen, en het lengteperspectief breken met uitgebouwde hellende vlakken, waardoor men de gevel gefragmenteerd ziet. Het uitzonderlijke zonnebrekers-motief voor de kantoren van de gouverneur is zeer mathematisch en geometrisch opgelost. Aan het bureau van de gouverneur heeft hij de gevel ook een Indische uitdrukking gegeven, afgeleid van hetzelfde hoornmotief. Merk hier op hoe simpel Corbu tot complexiteit komt, door herhaling en verwisseling van elementen.

Het dak van het secretariaatsgebouw is, nog meer dan dat van Marseille, een sculpturale ontmoetingsplaats.

Zoals elke stad een symbool of monument heeft, voorziet Corbu het **Monument van de open hand** (posthuum uitgevoerd), een eerder abstract symbool omdat Corbu elke persoonsverheerlijking weigert in Chandigarh. Is het een hand of een vredesduif? Het is ondertussen ook een symbool geworden, tot op munstukken in Indië toe. Het monumentale teken staat in een architectonisch emplacement. Zoals hij in Marseille een openlucht lichttheater suggereerde, suggereert hij hier ook eerder een spreekgestoelte met een scène en een hellend vlak als voor een koor of een choreografie, in een put met twee gradins. Bij één van mijn bezoeken speelden jongelui er squash.

Het paleis van de gouverneur (1952-56), niet gebouwd, lijkt wel Villa Savoye op een sokkel met boven op het dak weer de typische hoorn waarbij Corbu onder een schets schrijft 'jardin et kiosque pour les réceptions nocturnes'. Met welk een vrijheid gebruikt hij hier de zonnebrekers! Ze komen soms totaal los van het gebouw, als een losse luifel.

Het capitol is een streng architectonisch emplacement en staat in het juiste contrast met de vrijheid die Corbu gecreëerd heeft voor elke Indiër in de stad.

Luc Deleu

--- **Restotips Chandigarh**

Copper Chimney

Madhya Marg - Sector 26 — +91 172 508 7373
Klassiek interieur

Shangri-La plus

Sector 35 — +91 172 260 8082 — Chinees restaurant

Nandos

SCO 339-340 - Sector 35B — +91 172 405 2501
Portugees

Punjab Grill

Sector 17 — +91 172 402 9444 — Indisch

Buzzczar Maya Hotel

SCO 325-328 Himalaya Marg, Sector 35B
+91 172 468 8700 — Indisch en Europees

Bhoj

Sector 22B
Sober thalirestaurant (geen à la carte)

Curry's

The Piccadily hotel, Himalaya Marg, Sector 22B
+91 172 270 7571 — naast café
Multicuisine, naast Pomodoro, een Italiaans
restaurant (gemengde reviews)

Orchid House

Sector 34A — +91 172 262 4991
Fancy Thais restaurant

1.6.2

Chandigarh stad

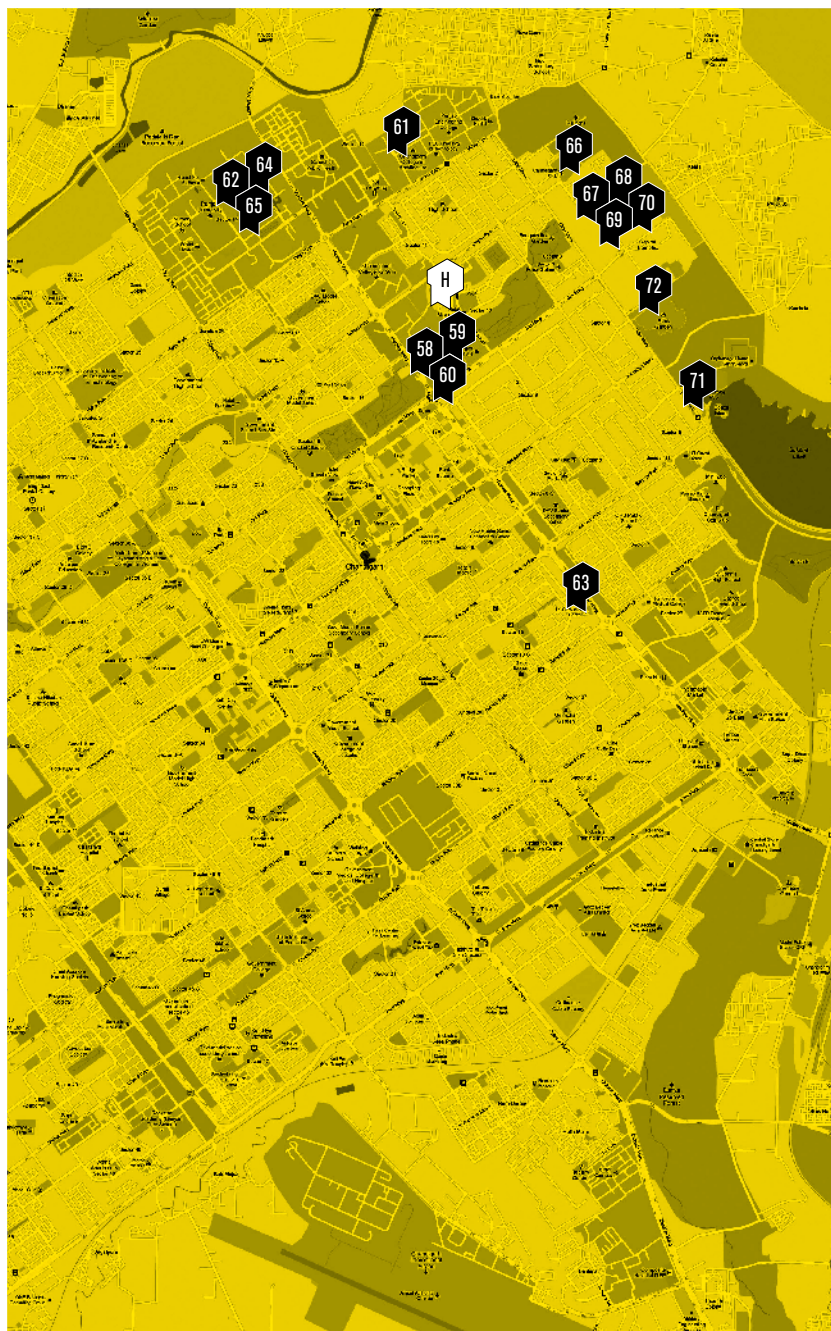
58.	<u>Government museum and art gallery</u>
59.	<u>Chandigarh arts museum</u>
60.	<u>Government college of art –</u>
61.	<u>Government college of architecture</u>
62.	<u>Student facilities campus I</u>
63.	<u>Le Corbusier Centre</u>
64.	<u>Ghandi Bhavan</u>
65.	<u>Fine arts museum</u>

1.6.3

Capitool en lake precinct

66.	<u>Secretariat building</u>
67.	<u>Vidhan Sabha – Assembly</u>
68.	<u>Tower of shadows</u>
69.	<u>Punjab & Haryana High Court</u>
70.	<u>Open hand</u>
71.	<u>Lake pavilion + open hand</u>
72.	<u>Rock Garden</u>

58.	Government museum and art gallery	206
59.	Chandigarh arts museum	208
60.	Government college of art –	210
61.	Government college of architecture	210
62.	Student facilities campus I	213
63.	Le Corbusier Centre	214
64.	Ghandi Bhavan	215
65.	Fine arts museum	216
66.	Secretariat building	218
67.	Vidhan Sabha – Assembly	220
68.	Tower of shadows	222
69.	Punjab & Haryana High Court	223
70.	Open hand	225
71.	Lake pavilion + open hand	226
72.	Rock Garden	227

H   Hotel

Government museum and art gallery

1952-1968 – JAN MARG, SECTOR 10, CHANDIGARH

Le Corbusier tekende dit museum uitgaande van zijn basis-model voor een Museum van onbeperkte groei met name het principe om de tentoonstellingsruimtes spiraalvormig omheen een centrale binnenkoer te schikken. Gelijkaardige musea zijn gerealiseerd in Tokyo en het Sansa Kendra in Ahmedabad. Het museum is geopend op 6 mei 1968.

Het gebouw wil architecturale harmonie creëren in zijn interieur door het gebruik van kleur en door zijn structuur waarbij de verschillende ruimtes ineen vloeien, waardoor verre en hoge doorkijken ontstaan. Het gebouw is een uniek voorbeeld van hoe kunstgalerijen architecturale monumenten kunnen zijn.

De basisstructuur van het museum is een vierkant raster van kolommen met balken. Het gebouw is 50 bij 50 meter. Het hoofdgebouw heeft 3 niveaus. Niveau 1 is de inkomhall-receptie, de foyer en opslag van reserve, labo voor bescherming conservering, een tijdelijke exporuimte, een auditorium voor 200 personen aan de Westzijde.

Op niveau 2 liggen de belangrijkste exporuimtes. Op niveau 3 hebben we burelen, onderzoeksruimtes en een bibliotheek. Circulatie gebeurt door middel van een hellingbaan centraal in het gebouw.

Kenmerkend voor het museum is het indrukwekkend gebruik van indirect licht. Noordoost en Zuidwestlicht dwarrelt binnen in het gebouw via filterende daklichten. Dit wordt nog versterkt en getemperd door boven lichtstroken over de gehele lengte van het gebouw. Hierdoor ontstaat een diffuse lichtinval die zorgt voor een perfecte verlichting van de kunstwerken.

De wandeling doorheen het gebouw van het grondniveau naar de bovenste verdieping en van diffuus naar intenser licht wordt versterkt door verschillende architecturale elementen zoals de hellingbaan, de gemoduleerde kolommen, de diagonale structuur in het dak en het strategisch schilderwerk met intens kleurgebruik op de binnenwanden, zwart, wit, rood en geel.

Een mooi architecturaal element aan de buitenzijde is de gigantische betonnen watergoot ter hoogte van het dak. In de tuin van het museum staan ook een aantal moderne kunstwerken.

DE KUNST IN HET MUSEUM

Het museum heeft een zeer rijke collectie van 17e tot 19e eeuwse Gandharan beeldhouwwerken en Pahari en Rajasthani miniatuuren. De kunstwerken waren voor de scheiding van Pakistan en India in 1947 een deel van de collectie in het Centrale museum in Lahore, in het huidige Pakistan. Op 10 april 1948 is een verdeling gebeurd van deze kunstwerken. 60% bleef in Pakistan, 40% kwam naar India. Die 40% van de collectie die in India belande heeft nogal wat omzwervingen gemaakt voordat het uiteindelijk hier in Chandigarh zijn rust heeft gevonden. Het gebouw moet samen worden gelezen met de Art Gallery, nu een architectuur museum met tekeningen en meubilair van de hand van Le Corbusier en zijn medewerkers. De campus van het museum is vrij uitgestrekt aan de zijde gericht naar het Government College of Arts.

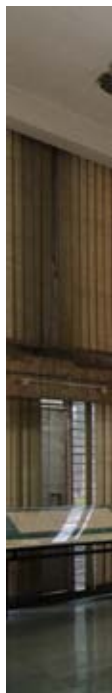
Het Chandigarh Arts museum en zijn ontwerp is relatief weinig gekend of gepubliceerd. De meeste overzichtswerken over de carrière van Le Corbusier maken zeer summier, en meestal in een adem samen met het Governments museum, melding van het bestaan, maar het ontwerp en de realisatie zijn weinig geanalyseerd en van commentaar voorzien.

Het Chandigarh arts museum, op vandaag een architectuur-museum lijkt bij een eerste oogopslag een betonversie van het Heidi Weber Museum in Zurich en dat is het ook. Het Chandigarh arts museum is blijkbaar gerealiseerd als een betonnen klone van het Zurich museum. Het Heidi Weber Museum is het laatste zo niet een van de laatste ontwerpen van Le Corbusier. De vraag van Heidi Weber dateert van 1960 en zijn eerste ontwerp was ook in gewapend beton. Later in 1962 verandert Le Corbusier het concept van beton in staal.

Het gebouw hier is gerealiseerd in 1990 onder leiding van S.D.SHARMA (medewerker van Le Corbusier in Chandigarh). Het concept van dit gebouw is ontstaan uit een inplantingstekening uit 1952 van Le Corbusier op de site waar hij twee vierkanten als grondplan definieert, en een vlugge schets van de gevel van het gebouw in een schetsboek. Duidelijk inspiratie en ontwikkeling van het museumidee dat aan de grondslag ligt van het Heidi Weber Museum.

Het gebouw en het betonnen dak zijn van mekaar losgewerkt. Het dak krijgt daardoor de functie van een soort luifel, een zonnescherm voor het eigenlijke dakterras. Het dak van het museum wordt een schaduwwijke overdekte buitenruimte. Le Corbusier begreep als geen een de eigenheid en noodzaak van het Indiase klimaat en creëert hier op een eigentijdse wijze hetgeen door Charles Correa als de essentie van de Indische architectuur wordt genoemd: *'A place in the shade'*.

De hellingbaan, die de verschillende verdiepingen van het gebouw verbindt, bevindt zich buiten de bescherming van de luifel en wordt hierdoor een krachtig sculpturaal element in de compositie. Deze hellingbaan is gesloten van gelijkvloers naar 1ste verdieping en open van verdieping naar het dak.

Government college of art — Government college of architecture

1950-1965 — JAN MARG, SECTOR 10, CHANDIGARH — VIDYA PATH, SECTOR 11,
CHANDIGARH

Het '*College of Architecture*' is samen met het '*College of Arts*' ontworpen door Le Corbusier (in samenwerking met Aditya Prakash) die deze gebouwen als een deel van het geheel van zijn masterplan en concept beschouwde. Hij maakte de gebouwen sober en in rode baksteen, zodat ze niet teveel aandacht zouden afleiden van het Magnus opus van het Capitool.

De twee colleges hebben een gelijkaardig concept en lay-out. De architectuurschool ligt in sector 10, de kunstschool in sector 12.

De studio's en klaslokalen zijn geschikt rondom een aantal atria, een typologie die in India vaak is terug te vinden en roepen beelden op van jeugdwerk van Le Corbusier, zoals zijn kunstschool in La Chaux-de-Fonds uit 1910 en de schetsen van het klooster in Ema. Le Corbusier vond de celstructuur het perfecte model in een gemeenschapsgebouw en heeft die vaak gebruikt, zoals bijvoorbeeld in La Tourette.

De ontwerp had van in het basisconcept de mogelijkheid om te worden uitgebreid en dat is ook gebeurd. Er zijn modules, atria en studio's bijgebouwd. In dat opzicht zijn het de enige Corbusiaanse gebouwen die effectief zijn uitgebreid zoals Le Corbusier het in veel van zijn late werk bedoelde. Uitbreidbaarheid en onbeperkte groei.

Zoals in het niet gerealiseerde ontwerp voor zijn eigen studio uit 1929 zijn de ruimtes sober en vrij laag- baksteen en zichtbaar beton- maar met prachtige dramatische interieurs door middel van de diep doorbuigende dakbalken. De gebouwen zijn expliciet Noord-Zuid georiënteerd zodat het Noorderlicht perfect binnenstroomt. De gesloten zijgevels volgen de vorm van de achterliggende studio's. Een diepe veranda aan de zuidzijde voorzien van een brise-soleil uit baksteen fungeert als inkomstrook

Beide scholen zijn ingeplant in een groene omgeving. De kunst- school heeft een mooiere setting samen met het City museum ende Art Gallery met een heuvel en verzonken ruimtes, de architectuurschool is een meer conventionele campus op een eerder vlak terrein, naast de Punjab ingenieursschool.

Het belangrijkste landschapselement zijn de atria met waterpar- tijen onder de sculpturale regenafvoeren. De atria zijn zichtbaar vanaf de verandastrook. Van alle atria is die van de beeldhouwers in de kunst- school de aantrekkelijkste. Een buitenwerkplaats die workshops in de Indische straten oproept.

Alhoewel Pierre Jeanneret (terwijl Le Corbusier toekeek) betrokken was bij het totale concept en masterplan van de Campus is het gebouw ontworpen en gebouwd nadat Jeanneret Chandigarh in 1965 had verlaten. Het ontwerp is van de hand van Shri B.P. Mathur, architect van de Punjab universiteit. B.P. Mathur was medewerker van Jeanneret in heel wat andere gebouwen op de site zoals het Gandhi Bawan of het Fine Arts Museum.

Het gebouw is in gebruik genomen in 1975. Het centrum is gebouwd vanuit het idee om studenten een plaats te geven waar ze zich konden ontspannen. Het drie verdiepingen tellende rond gebouw staat er krachtig en indrukwekkend. Het gebouw huist een Indisch koffiehuis, ontspanningsruimtes, eettentjes en restaurant, vergaderlokalen voor de studentenvereniging en bureau van de studentendecaan. Het centrum wordt intens gebruikt, niet alleen door studenten. Het is een van de favoriete hangouts voor studenten van Chandigarh omwille van de open omgeving, goede kwaliteit eten voor een studentenprijs.

Er is een cafetaria op de bovenste verdieping met een panoramisch uitzicht over de omgeving. Een hellingbaan slingert zich half buiten half binnen omheen het gebouw in een dynamische beweging.

Het Le Corbusier center is een van de eerste gebouwen die zijn gerealiseerd in Chandigarh samen met de bureaus voor de ingenieurs en een aantal residenties voor het personeel. Het gebouw was de werkplaats van Le Corbusier en zijn architecturaal team en bleef het Departement voor Urbanisatie tot 1965. Omwille van zijn oorspronkelijke functie en belangrijk gebouw. Hier is het ontwerp van de hele stad ontstaan en uitgewerkt.

De structuur van het gebouw is boeiend omwille van het feit dat hierin de technologische, formele en esthetische geest van moderne architectuur uit die tijd is terug te vinden. Het gebouw was ontworpen vanuit de specifieke vraag van Pandit Nehru om een stad en gebouwen te ontwerpen die vrij waren van het gewicht, de last van het verleden.

In 2008 is het gebouw open gegaan als een Le Corbusier Center waar het werk van Le Corbusier wordt getoond, bewaard en waar research wordt gedaan.

Volgens Vidya Nand Singh is bureau van Le Corbusier in het gebouw door hemzelf is ontworpen. Meubilair, boeken, kasten, en zelfs de vloer zijn nog origineel zoals in de jaren 1950. 6 kamers tonen architecturaal werk, 3 aansluitende kamers doen dienst als receptie, bibliotheek en informatieruimte. De open veranda wordt gebruikt voor tijdelijke tentoonstellingen.

Het gebouw is ontworpen om de temperatuur in de zomer beneden de 35° te houden en in de winter boven de 10°C. Het gebouw heeft geen kunstlicht of airconditioning nodig. Het centrum wordt gesteund door het Centre Le Corbusier uit Zurich, de Foundation uit Parijs, de Canadian Centre for Architecture uit Montreal en het Museum of Architecture uit Chicago.

Het masterplan voor de Punjab universiteit was ontworpen door J.K. Chowdhury, maar is door Pierre Jeanneret gereorganiseerd. Hij heeft ook de meeste gebouwen op de campus ontworpen.

Het Gandhi Bhavan is een oriëntatie gebouw op de campus. Het gebouw is bedoeld als een studiecentrum van de filosofie van Gandhi. Het is een hommage van Pierre Jeanneret aan de vader van de Indische natie. Het gebouw heeft een gestileerde lotusvorm schijnbaar drijvend op een mooi vormgegeven vijver. De drie delen van het gebouw strekken hun vleugels dynamisch naar de hemel. Weinig raamopeningen. Het natuurlijk licht komt het gebouw binnen via een centrale lichtkern.

Geïnspireerd door de witte graftombe van Salim Chisti in Fatehpur Sikri gebruikt Jeanneret voor de buitenwanden een betonagregaat op basis van witte marmer. De overige gebouwen in de omgeving zijn in rode terracotta.

Prachtig licht en schaduwspel op de buitenwanden. Indrukwekkende centraal pivoterende inkomdeur met een inscriptie Truth is God. De 3 vleugels van het gebouw bevatten een auditorium, een seminariezaal en de bibliotheek. De centrale inkomhal fungeert als expositieruimte. Een muurschildering van Jeanneret werkt als begroeting van de bezoeker.

Het Fine Arts museumgebouw is de tegenpool van het Gandhi Bavan, strak, sober en lineair in een soort Miesiaanse eenvoud. Door zijn schaal en zuiverheid staat het sterk in het geheel van Chandigarh.

Het museum is een gesloten geheel met een sublieme bekleding in terracotta. Bovenaan loopt een glazen lint, die het dak losmaakt van de sokkel en zorgt voor een gelijkmatig diffuus licht binnenin. Het grondplan is opgebouwd uit vierkanten in een speels patroon omheen patio's.

Binnenin heerst een sterk voelbare Corbusiaanse invloed. Plastisch beton, sober refererend naar de beginjaren van Corbu met witte volumes, passerelle en fenêtre en longueur. Een dakvorm die uitloopt van uit de kolommen in een lichte piramidale vorm.

Het gebouw zou oorspronkelijk de rijke collectie van archeologische artefacten bevatten van het AIHC&A (de Ancient Indian History, Culture and Archaeology). Vandaag hangt er jong werk van de belangrijkste Indische kunstenaars en is als het ware een annex van het Fine Arts Museum in sector 10. De Punjab universiteit, opgericht in 1882 in Lahore Pakistan, is een van de oudste van India. Bij de opsplitsing India – Pakistan in 1947 verloor de universiteit met Lahore zijn Campus en is pas in 1956 in Chandigarh terecht gekomen. De hele campus is ontworpen door Pierre Jeanneret onder leiding van Le Corbusier. De Campus ligt in de sectoren 14 en 25 en heeft een duidelijke zonering Noord-oost de leslokalen met de bibliotheek, het Fine Arts Museum en de Gandhi Bhawan. Centraal de sportterreinen, gezondheidscentrum en winkelzone. Studentenverblijven en residentie zone richting zuidoost in sector 25.

Secretariat building

1953 – SECTOR 1, CHANDIGARH

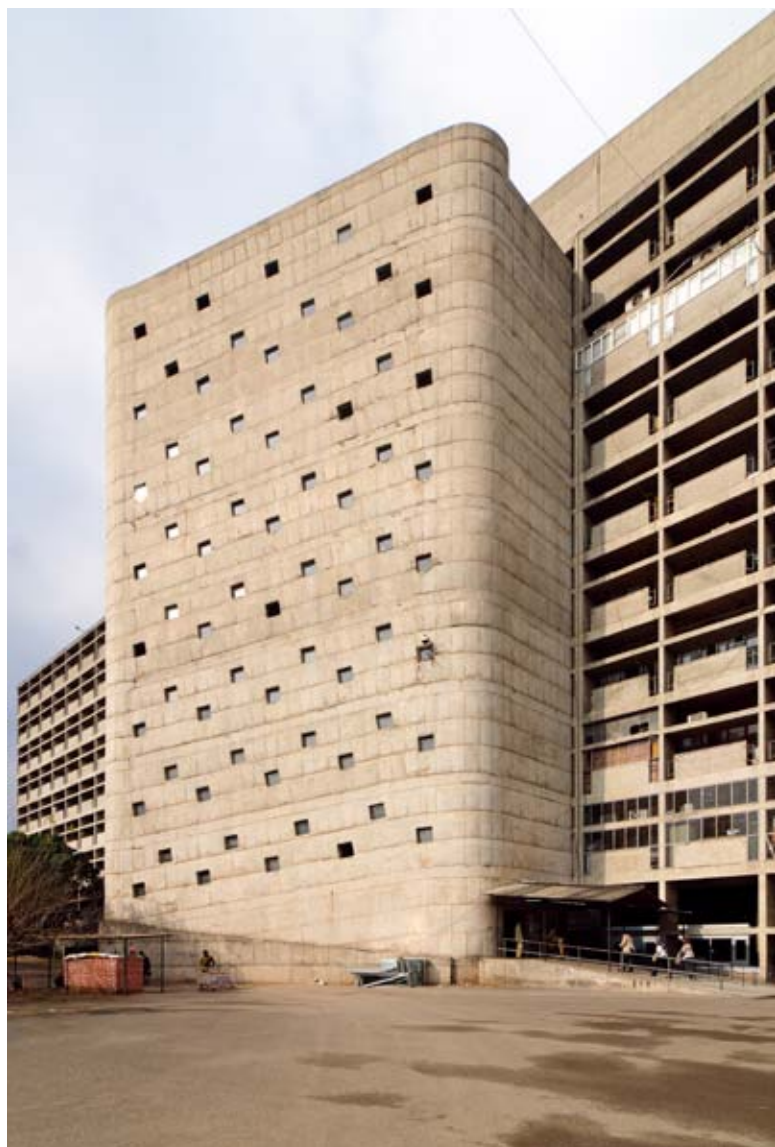
Het '*Secretariat*', een lange, horizontale betonnen balk van 254m lang en 42m hoog, markeert het einde van het capitol aan de westzijde. Zowel aan de voor- als de achterzijde steekt een betonsculptuur uit waarin de trappen verwerkt zijn. Na voltooiing in 1952 is hier de administratie van de Punjab en Haryana overheid gehuisvest.

De balk, die doet denken aan de Unité D'Habitation, is ontworpen als revolutionair modern kantoorgebouw, met aandacht voor natuurlijke lichtinval, ventilatie en efficiënte organisatie. De structuur is volledig opgetrokken uit '*beton brut*', de gevels met de '*brise soleils*' zijn typisch Corbusiaans: sculpturale esthetiek, zichtbare hellingen en uitgepuurde verhoudingen. Ondanks de immense schaal van het gebouw overheerst het de site niet, het is eerder het bindend element van het capitol en symboliseert aldus zijn administratieve functie.

Om het daglicht en de natuurlijke ventilatie zoveel mogelijk in het gebouw binnen te laten bedacht Corbu dit lang en small grondplan. Om het gigantische gevelvlak te organiseren gebruikte hij modules die het programma leesbaar maken van buitenaf. De variatie aan uitkragingen, nissen, circulatie elementen, vides, ... helpen allemaal mee het directe zonlicht te temperen maar laten wel indirect daglicht binnen.

Op het dak kan je genieten van de '*promenade architecturale*' waarbij de sculpturale elementen het indrukwekkende landschap voortdurend op een andere manier inkaderen.

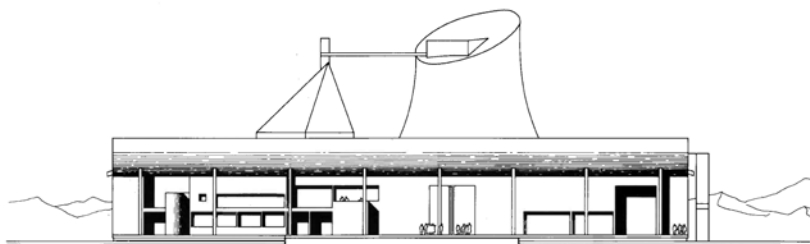

In de jonge democratie India was het in de jaren '50 van het grootste belang dat de stad Chandigarh, die ex nihilo gebouwd werd, ook politiek gezien een nieuw begin belichaamde; daarom creëerde Le Corbusier in het Capitool-district een monumentale driehoek, die de Trias politica voorstelt. Het Parlement symboliseert de wetgevende macht, aan een kant geflankeerd door de uitvoerende macht, het Secretariat, en aan de andere zijde door de contolerende macht, het Hooggerechtshof.

Het Parlementsgebouw bestaat uit een kubus van drie bouwlagen hoog, ongeveer in het midden onderbroken door een aantal uitbundige torenvolumes, waaronder een schuin afsnedenhyperbool van 86 meter hoog. Hierin is het Lagerhuis ondergebracht. Voor de opmerkelijke vorm worden twee mogelijke prototypen genoemd: de koeltorens die Le Corbusier in 1951 in Ahmedabad natekende en de hutten waarin bergboeren vlees rookten, zoals de architect als jonge jongen in het Jura-gebergte had gezien. Opvallend is de gelijkenis met de kerncentrales die later in de eeuw overal zouden verrijzen. Le Corbusier liet zich in lyrische bewoordingen uit over zijn creatie. De hyperbool vorm zag hij als een *'natuurkundig laboratorium ..., ingericht om het spel van licht en schaduw te waarborgen... Deze kurk zal worden gebruikt voor zonnefeesten, die de mens er eens per jaar aan herinneren dat hij de zoon van de Zon is.'*

Andere belangrijke *'onderdelen'* van het Parlementsgebouw zijn de Raadzaal, met een piramidevormig dak; het *'Forum'*, een statige zuilenhal; en de *'Gouverneurspoort'*, een portiek bedoeld voor ceremoniële gelegenheden, gespiegeld door twee vijvers. Deze toegangspoort is op beroemde wijze beschilderd door Le Corbusier. De wandschildering vertoont een zonnebaan, met daaronder een schildpad, een stier, een slang, een vis, de modulator-mens en de adelaar van Zarathoestra – dit alles uitgevoerd met een fleurig palet.

Tower of shadows

1960 – SECTOR 1, CHANDIGARH

De Tower of Shadows is een sculptuur, een paviljoen, een instrument dat het verloop van de zonnestralen en schaduwwerking bestudeert. Je kunt het bekijken als een typisch traditioneel Indisch studie-element zoals de koninklijke observatoria, bijvoorbeeld de Jantar Mantar in Delhi.

Le Corbusier's wilde een eigen onderzoek naar de hoek van zonnestralen en de schaduwwerking die hij gebruikte in zijn brise-soleils.

Het vierkante gebouw 15,50 bij 15,50 meter staat 45° gedraaid ten opzichte van de aslijnen van het Capitool complex en heeft aan drie zijden verticale en horizontale tussenschotten bedoeld om lichtinval te meten en vast te leggen. De noordzijde is open.

Leegte, licht en schaduw. Een subtiel spel van lijnen en vlakken om de zon te controleren, als een knipoog naar de kosmos.

Punjab & Haryana High Court

1952-1955 – SECTOR 1, CHANDIGARH

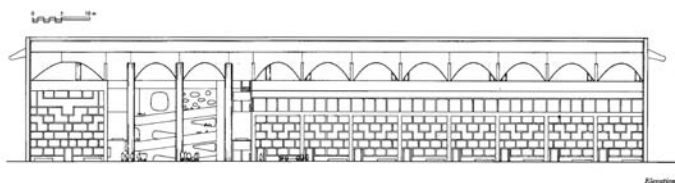
Het complex, dat negen rechtzalen omvat, werd voltooid in 1955. Het meest markante element van het Hooggerechtshof is het gracieuze welvende afdak dat het complex volledig overspant en fungeert als gigantische zonwering. Dit 'parasoldak' van bijna anderhalve meter dik, speciaal ontwikkeld voor – of liever: tegen – het extreme klimaat in Punjab, zweeft boven de gebouwen en geeft het geheel een lucide en haast gewichtsloos aanzien, zonder daarbij overigens concessies te doen aan de monumentaliteit.

Net als bij de Le Corbusiers gevierde Unité d'Habitation verstrekt een vooruitstekende façade – in dit geval uitgewerkt in het motief van een gemetselde muur – diepte aan het vooraanzicht. Ook in het gebruikte palet aan kleuren doet het Hooggerechtshof sterk denken aan de Unité-woontoren in Marseille, maar de meest in het oog springende overeenkomst tussen de twee ontwerpen is de aanwezigheid van grote ruwe betonnen vlakken, kenmerk van het Brutalisme. Met dit materiaal kon Le Corbusier al zijn nieuwe vormwellust botvieren; de belangrijkste vertrekken lijken door de architect zelf op fantasierijke wijze geboetseerd tot bovenmaatse sculpturen.

Drie kolossale zuilen markeren de monumentale ingangpartij, die gereserveerd is voor de rechters. Ingeklemd tussen de hoofdrechtszaal en de acht kleinere rechtbanken bevindt zich de entreehal. Deze ruimte, die imponeert in hoogte, vormt een feilloze illustratie van bedoelingen van Le Corbusier, die door middel van overrompelende architectuur de *'macht en majesteit'* van het Recht kenbaar wilde maken aan de bezoekers van het gebouw.

Aan de achterzijde van de ceremoniële ingang bevindt zich een verzonken parkeerplaats, die Le Corbusier had gecreëerd met de hoogwaardigheidsbekleders in ogenschouw, die behoorden tot de schaarse autobezitters van de stad. De koppige rechters echter parkeerden hun automobielen liever onder het parasoldak, in het volle zicht van bewonderaars. Le Corbusier reageerde furieus op dit onoorbare gedrag: *'Wat voor rechters zijn zij als zij zich niet aan de verkeersregels houden?'* Ook de kubistische wandkleden die Le Corbusier had ontworpen voor elk van de rechtzalen veroorzaakten sterke gevoelens van burgerlijke ongehoorzaamheid bij de negen rechters. Vijf van hen lieten de geluidsabsorberende *'akoestische tapijten'* verwijderen. Le Corbusier beet hen toe dat zij zich beter bij hun leest konden houden, in plaats van zichzelf als *'rechters van kunst'* te presenteren.

'The Open Hand. Open for receiving the created richness... Open for the distribution to her people and to others... The open hand wil affirm that the second era of the machinist civilization – the era of harmony – has started.'

Dit zijn de woorden van Le Corbusier in een Engelstalige brief van december 1954 aan Nehru. Voorheen had Le Corbusier al verklaard dat hij sedert 1948 bezeten was van het symbool van een open hand. Hij wilde die hand graag op het einde van het Capitool, met de Himalayas als achtergrond zien gerealiseerd. De obsessie voor een open hand heeft in de loop van de carrière van Le Corbusier verschillende vormen aangenomen maar is hier een verticale eerder mannelijke hand, de suggestie een vogel. Hij zag de open hand als een symbool van het nieuwe India, waar die harmonie zou worden gerealiseerd. Privé zag Le Corbusier ook een andere meer tegenstrijdige symboliek. In een schetsboek schrijft hij boven een tekening van de open hand: *'Het einde van de wereld... overgave.'* Op het einde van zijn leven was de hand in Chandigarh nog steeds niet gerealiseerd en dat werd in zekere zin een kwelling. In een brief aan André Malraux schreef hij: *'Die open hand, een teken van vrede en verzoening, moet gebouwd worden in Chandigarh, als getuige van de harmonie, God en de duivel, teken van de krachten'.*

Le Corbusier zag de open hand felgekleurd, geëmailleerd in oranje, wit, groen. De kleuren van de Indiase vlag. De ontwerpschets gemaakt in februari '54 op het vliegtuig van Karachi naar Cairo voorzag een monument van ongeveer 20 meter hoog verrijzend uit een verzonken Plaza. De afmetingen van de Plaza was 40 bij 40 meter, 5 meter diep. Le Corbusier zag dat als een publieke plaats voor debat in een soort democratisch Griekse encensering. Aan twee zijden getrapte zitplaatsen en een spreekgestoelte als deel van de sokkel van de hand.

Het monument is uiteindelijk in een schrale versie van roest staal gerealiseerd in 1986. Door de afwezigheid van het paleis van de Gouverneur staat het er eenzaam en een beetje troosteloos. Een wanhopige hand roept om hulp in deze droeve omgeving.

P.L.Varma, chef ingenieur van Punjab en een belangrijke persoon in de ontwikkeling van Chandigarh kwam met het idee om de Sukhna rivier af te dammen om zo een meer te scheppen dichtbij het Capitool. Een meer heeft veel voordelen vooral in een dergelijk klimaat. Wateropslag, verkoeling.

Le Corbusier tekende de toegangsweg naar het meer met aanlegsteigers en een herdenkingssteen voor de dam. De dam is afgelijnd met grote ronde rivierkeien. Le Corbusier wilde aan de vijver geen enkel gebouw dat het mooie uitzicht op het bergmassief zou wegnemen. Hij wilde ook geen motorboten die de stilte zouden verstoren. Alles moest de kalmte en het uitzicht van dit artificiële landschap versterken. De nachtverlichting is ook door Corbu in die geest ontworpen om het spectaculaire effect van de heldere sterrenhemel en haar reflectie te versterken.

Op het ogenblik dat hij van hogerhand werd verplicht om een clubhuis aan de meer te bouwen heeft hij dat drie meter verzonken ten opzichte van het straatniveau en ontwierp hij een eenvoudige betonnen colonnade langs de oever.

Een smalle gebogen baai is de locatie van het gebouw. Door het inkaderen van het uitzicht door middel van die colonnade is de onmiddellijke omgeving van het clubhuis intiem in vergelijking met de ruimere omgeving. Het plan doet denken aan de vroegere puristische composities van Le Corbusier met gebogen fragmenten in een strak raster. Vloeiende baksteenwanden en gebogen glazen afscheidingen worden ingekaderd in het strakke grid.

De colonnades aan de villa van Hadrianus of het Sarkej paviljoen in Ahmedabad kijken minzaam en goedkeurend mee.

De prachtige Rock Garden is ontworpen en werd grotendeels eigenhandig gebouwd door Nek Chand, een overheidsfunctionaris die in zijn vrije tijd en in het geheim begon in het geheim in 1957 aan de tuin begon. Het concept is vergelijkbaar met het *'Palais ideal'* van facteur Fernand Cheval in Hauterives in Frankrijk, eveneens naïef poëtisch, maar dan veel groter van schaal. Vandaag de dag is het verspreid over een gebied van 40 hectare. Het is volledig gebouwd van industrieel- en thuisafval. De tuin

bestaat uit kunstmatige onderling verbonden watervallen en vele andere sculpturen die zijn gemaakt van schroot en andere soorten afval (flessen, glazen, armbanden, tegels, keramische potten, wasbakken, elektrisch afval...). In zijn vrije tijd begon Chand met het verzamelen van materialen van de sloopplaatsen rond de nieuwe stad. Hij gerecycleert deze materialen in zijn eigen visie op het goddelijke koninkrijk van Sukrani, en koos de kloof in het bos rond het Sukhna Lake voor zijn werk, deze kloof was als bosbuffer ingesteld in 1902, zodat er niets gebouwd kon worden. Chand's werk was illegaal, maar hij was in staat om het achttien jaar te verbergen voordat het ontdekt werd door de autoriteiten in 1975. Tegen die tijd, was het uitgegroeid tot een complex van 5 hectare van onderling verbonden binnenplaatsen, elk gevuld met honderden aardewerk bedekte betonnen sculpturen van dansers, muzikanten en dieren.

Zijn werk werd bijna gesloopt, maar hij was in staat om de publieke opinie voor zich te krijgen en in 1976 werd het park geopend als een openbare ruimte. Nek Chand kreeg een salaris, een titel (*'Sub-Divisional Engineer, Rock Garden'*), en een personeelsbestand van 50 arbeiders, zodat hij zich fulltime kon concentreren op zijn werk. Het verscheen zelfs op een Indiase postzegel in 1983 De Rock Garden nog is nog steeds gemaakt van gerecycleerde materialen, met de hulp van de overheid kon Chand zelf verzamelcentra voor afval opzetten rond de stad. De tuin krijgt dagelijks 5.000 bezoekers en zou het tweede meest bezochte betalende attractie van India zijn, na de Lotustempel en de Taj Mahal.

2. BANGLADESH

2. Bangladesh

161 milj inw. – 1.091 inw/km²

De recente geschiedenis van Bangladesh is onlosmakelijk verbonden met de ontstaansgeschiedenis van de staat India. Op 3 juli 1946 werd de Brits-Indische provincie Bengalen verdeeld in een overwegend hindoeïstisch West-Bengalen en een overwegend islamitisch Oost-Bengalen. Bij de onafhankelijkheid van India en Pakistan in 1947 kwam West-Bengalen als staat bij India en Oost-Bengalen als provincie bij Pakistan. In 1955 kreeg Oost-Bengalen de nieuwe naam 'Oost-Pakistan'.

De opdeling had rampzalige economische gevolgen voor dit gebied: het moest zich eensklaps redden met een ontoereikende landbouw, door de verdeling van het land werden de teelt (in het nieuwe Oost-Pakistan) en de verwerking en verschepping (nu in India) van elkaar gescheiden. Daar kwamen ook nog de verliezen van de oorlog en de godsdiensttwisten bij: volksverhuizingen van miljoenen mensen die niet in een moslim-, respectievelijk hindoestaat konden leven. De godsdiensttwisten hadden meer dan één miljoen doden tot gevolg. Ruim 16 miljoen mensen verlieten in het verdeelde Bengalen hun land: de moslims trokken naar het nieuwe Oost-Pakistan en de hindoes gingen de andere kant op.

De moslimstaat Pakistan berustte op fictie; wat staatkundig een eenheid was, bestond in werkelijkheid uit twee verschillende landen. Niet alleen geografisch lagen deze minstens 1.300 kilometer uit elkaar, maar ook cultureel, taalkundig en historisch waren ze totaal verschillend. Oost-Pakistan omvatte slechts een zevende van het grondgebied van de nieuwe staat, maar er woonde wel vier zevende van de bevolking.

Ondanks dit numerieke overwicht bleek al snel dat Oost-Pakistan in de nieuwe staat een zeer ondergeschikte rol kreeg. De regering zetelde in Karachi. Het Urdu, dat in geheel Pakistan de officiële taal werd, was voor de Bengali een compleet vreemde taal; de economie werd bepaald door de '22 families' van West-Pakistan, en de belastingopbrengsten in Oost-Pakistan werden in het westen geïnvesteerd.

Daar kwam bij dat het oosten cultureel minderwaardig werd beschouwd en dat de rechtzinnigheid van de moslims aldaar in twijfel werd getrokken. In West-Pakistan nam het inkomen per jaar toe en er werd vooruitgang geboekt op het gebied van de gezondheidszorg en school. Oost-Pakistan werd daarentegen steeds armer; daar daalden zelfs het aantal voorzieningen tot het nulpunt. In de periode 1968 - 1969 had Oost-Pakistan voor zijn 75 miljoen inwoners slechts 6000 ziekenhuisbedden ter beschikking; in West-Pakistan, met 55 miljoen mensen, waren dat er maar liefst 26.000. Ook wat het onderwijs betreft verschilden de cijfers sterk. In dit klimaat groeide het nationalisme in Oost-Pakistan.

Van een wens tot afscheiding was eind jaren zestig echter nog geen sprake - wel van een federatief samengaan van Oost- en West-Pakistan. West-Pakistan reageerde met de arrestatie van honderden activisten, maar toen in 1970 in heel Pakistan algemene verkiezingen werden gehouden, kwam de ware macht van het oosten aan het licht. De Awami Liga kreeg op grond van de behaalde stemmen de meerderheid in het parlement en zou de premier mogen aanstellen. Deze verkiezingsoverwinning kwam ook voor Mujibur Rahman kennelijk als een verrassing. Zijn radicale achterban drong aan op een afscheiding, waar Mujibur Rahman zelf weinig heil in zag. Om zijn aanhang bijeen te houden, ging hij weifelend mee met de afscheidingsbeweging.

Eind maart 1971 greep de regering in Karachi militair in om het oosten tot gehoorzaamheid te dwingen. De strijd die volgde, de Bevrijdingsoorlog van Bangladesh, zou één van de bloedendigste uit de wereldgeschiedenis worden. In negen maanden tijd vielen er tijdens deze oorlog 1,25 miljoen doden en raakten bijna 10 miljoen mensen ontheemd.

De strijd met West-Pakistan werd uiteindelijk beslecht door het ingrijpen van India, dat een halt wilde toeroepen aan de vluchtelingenstroom en vreesde dat de strijd zou overslaan naar West-Bengalen, een deel van India. Mujibur Rahman en de Awamileiders, die naar India waren gevlucht, keerden terug toen Pakistan had gecapituleerd. De volksrepubliek Bangladesh werd uitgeroepen met Rahman als president - en hoewel deze zich tijdens de strijd afzijdig had gehouden, werd hij beschouwd als de grote redder van het vaderland.

In een breder perspectief speelt de koude oorlog een rol in de ontwikkeling van de regio. India zocht toenadering tot de Sovjet-Unie, als bondgenoot tegen het dreigende China, en steunde de onafhankelijkheidsbeweging in Oost-Pakistan door het opleiden van rebellen en het leveren van wapens. De Verenigde Staten steunden West-Pakistan door middel van wapenleveringen via Jordanië en Iran.

De staat werd opgebouwd naar Brits model, met een parlementair stelsel. Sjeik Mujib werd premier en in januari 1975 behaalde zijn Awami Liga opnieuw een absolute meerderheid. Maar het feest van de onafhankelijkheid werd gevolgd door natuurrampen, epidemieën, explosieve bevolkingstoename en dientengevolge steeds meer armoede en corruptie.

Tussen 1975 en 1983 zijn er verschillende militaire coups, van 1983 tot 1991 is er een militair bewind onder leiding van generaal Ershad. Dit corrupte regime werd door twee dames omvergeworpen, Sjeik Hasina Wajed, dochter van Mujibur Rahman en leider van de Awami Liga, en

Begum Khaleda Zia, weduwe van generaal Zia (vermoord tijdens een van de coups einde jaren '70) en hoofd van de BNP. De samenwerking van de dames eindigde met het herstel van de democratie. Sindsdien deden zij alles om elkaar het regeren te beletten. Stakingen, parlementaire boycotts, juridische procedures etc. Voortdurend beschuldigden ze elkaar van corruptie, en vermoedelijk hadden ze beiden gelijk.

De BNP en Awami Liga strijden sindsdien verbeteren met elkaar om de politieke macht, wat in 2007 begon uit te lopen op een burgeroorlog. De noodtoestand werd afgekondigd waarna een militaire regering ad interim aan de macht kwam. Einde 2008 waren er nieuwe verkiezingen, sindsdien is de politieke toestand relatief rustig.

Door de bijna jaarlijks weerkerende natuurrampen, de interne twisten en moeilijk bestuur leeft vandaag bijna 90 % van de Bengali onder de armoedegrens. De belangrijkste industrieën zijn de productie van rijst en jute in de landbouwsector, in de steden is de textielindustrie (sweatshops) van groot belang.

De belangrijkste uitdaging blijft het in toom houden van de bevolkingsexplosie: de laatste tien jaar steeg de bevolking van 123 miljoen tot 161 miljoen vandaag.

Terwijl India in 1971 de onafhankelijkheidsstrijd steunde – vijanden van Pakistan waren nu eenmaal vrienden van India – is vandaag de liefde meer dan bekoeld. De grens tussen India en Bangladesh is afgesloten door een 3400 km lange 'wall of death', een drie meter hoge constructie van beton en prikkeldraad. Aan deze streng bewaakte grens wordt eerst geschoten en dan pas vragen gesteld.

Passage to India

2. Bangladesh

2.1. Dhaka

2.1.1. Stedenbouwkundig/ geschiedenis/ Restotips

2.1.2. Projecten

2.1 Dhaka

2.1.1 Geschiedenis / Stedenbouw

De stad werd al in de 4de eeuw gesticht maar kreeg pas in de 1610 een rol van belang toen de Mogol koningen er een hoofdstad van maakten. Het bloeiende handelscentrum was een voedingsbodem voor een rijke culturele periode: de Mogols bouwden moskeeën, paleizen, caravanserais, bazaars en tuinen... De rijkdom en grandeur trokken ook Europese handelaars aan die al in zuid-oost Indië actief waren.

In 1666 opende de Oost-Indische Compagnie een handelspost in Dhaka, en begon van hieruit de verovering van de hele Bengal regio (tegen 1765). Het was onder dit Britse bewind dat de kiemen van de belangrijkste hedendaagse handelsgoederen werden gezaaid: indigo, suiker, tabak, thee en natuurlijk jute.

De stad kent een eenvoudige opdeling, al is dit moeilijk te geloven eens je er middenin staat. Er is het oude Dhaka, gelegen tussen de noordelijk oever van de Buriganga rivier en Fulbaria Road, een dicht maaswerk van overbevolkte bazaars en al even overbevolkte straatjes.

Verder noordelijk ligt de nieuwe stad, met als kernen de universiteitswijk en Mottijheel in het zuiden en het parlement in het noorden. Tot slot is er het rijkere, residentiële deel rond het Gulshanmeer in het noordoosten.

Dhaka kent nog veel uitdagingen, maar één is zeker het in de hand houden van de overbevolking. In de nieuwe stad wordt de lage bebouwing systematisch vervangen door hoogbouw, wat nog meer mensen en stromen met zich meebrengt. Het verkeer op de grote assen is een chaos van gedeukte bussen, auto's en riksja-taxi's met tralies. In de andere straten is het aanschuiven met de fiets-riksja of zelfs te voet.

--- **Restotips Dhaka**

Santoor

Mirpur Road (kruispunt met Pantha Path)

+880 2 812 3336

Bengaalse keuken

Dae Jang Geum

House 12 Road 50, Gulshan 2

+880 2989 0259

<http://daejanggeum.com>

Koreaanse keuken

Nandos

27 Dhanmondi

+880 2 812 8125

Khazana

House 9, Road 55, Gulshan 2

+880 2 882 6127 — www.khazanabd.com

Indisch, stijlvol

Oh! Calcutta

Kazi Heritage 6th floor, House 49,

Roadn 11 Block H, Banani

+880 2 881 2763

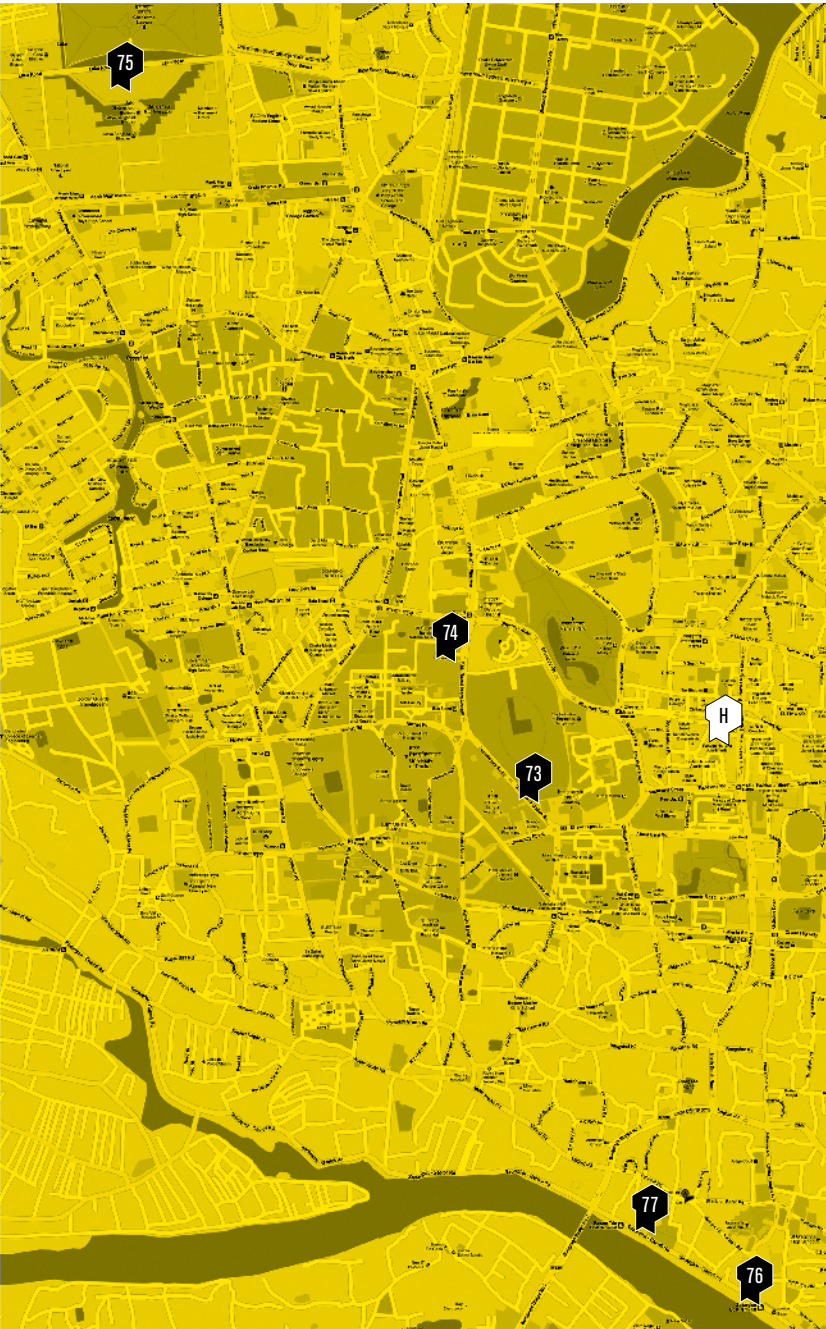

2.1.2

Dhaka

73.	<u>Shrine of three national leaders</u>
74.	<u>Institute of fine arts</u>
75.	<u>Jatiya Sangsad Bhaban</u>
76.	<u>Sadarghat</u>
77.	<u>Ashan Manzil</u>

73.	Shrine of three national leaders	244
74.	Institute of fine arts	245
75.	Jatiya Sangsad Bhaban	248
76.	Sadarghat	254
77.	Ashan Manzil	255

H   Hotel

Shrine of three national leaders

SUHRWARDI UDDAN ROAD, RAMNA, DHAKA UNIVERSITY, DHAKA

De betonnen schaalstructuur overspant de sokkel waarop A K Fazlul Huq, Khwaja Nazimuddin en Huseyn Shaheed Suhrawardy begraven liggen. Deze drie zijn helden die bijgedragen hebben tot de onafhankelijkheid en de opbouw van de Bengaalse staat. *'Teen Netar Kobar'* of het mausoleum voor drie leiders is gelegen in het Ramna park. De plaats is symbolisch gezien de sleutelmomenten van de revolutie plaatsvonden in het aangrenzende Suhrawardi park. Het mausoleum is een ontwerp van Masud Ahmed uit de jaren tachtig.

Achter deze begraafplaats ligt de Hazrat Haji Khawja Shabaz moskee, vernoemd naar een rijke handelaar die zich inzette voor de armen in Dhaka.

Muzharul Islam is de leidende figuur in de moderne architectuur van Dhaka. Hij begon zijn eenzame strijd voor modernisme met twee gebouwen in Dhaka in 1955: de *'Public Library'* en het *'College of Arts and Crafts'*.

Na zijn opleiding als ingenieur ging hij voor verdere studies naar Oregon en later in Yale in de Verenigde Staten. In Yale kreeg hij zijn opleiding van Paul Rudolph. Daar ontstond ook een nauw vriendschapsband met de klasgenoot Stanley Tigerman.

Het was bij zijn terugkeer in Oost Pakistan (huidig Bangladesh) als ambtenaar bij de Public Works Department dat hij die twee gebouwen ontwierp.

De bibliotheek is duidelijk ontworpen in een Corbusiaanse methodiek. Een strak witgeschilderd volume op pilotis met hellingbaan en brise-soleil. De westelijke vleugel met zijn elementen die het klimaat controleren zoals het schaaldak en baksteen schermen zijn verwijzingen van de architectuurtaal Muzharul Islam zelf.

Met zijn kunstschool komt hij dichterbij een eigen architectuurtaal. Lage volumes, zichtbaar baksteen metselwerk dat zich mooi integreert in het Bengaals natuurlandschap van een mooie weelderige tuin. Hiermee zette hij een perfect voorbeeld neer van hoe architectuur zich kan integreren in een rustige groene campus.

In de voor Oost Pakistan woelige jaren '60 haalt Muzharul Islam verschillende grote internationale architectuurtenoren naar Bangladesh. Vooral het trio Amerikanen Kahn, Rudolf en Tigerman kwamen er onder zijn invloed.

De politieke atmosfeer van de jaren '50 was er een van spanning tussen de twee delen van Pakistan. De taalbeweging van 1952 waar levens werden geofferd om Bengali te laten herkennen als officiële taal verduidelijkte de onbekwaamheid van de Pakistaanse leiders en de grote spirituele kloof tussen beide delen en eindigde in de oorlog van 1971. De dominantie van West Pakistan (het huidige Pakistan) in de jaren '60 en het gebruik van religie door het centraal bestuur zorgde ervoor dat de Bengaalse intellectuelen naar vrijzinnig links evolueerden.

In die periode was er chaos in de architectuur maar er waren ook lichtpunten. In die periode is een formele architectuuropleiding tot stand gekomen. In die periode zijn ook buitenlanders zoals Kahn, Paul Rudolf, Constantin Doxiadis, Richard Neutra en Stanley Tigerman in Dhaka aan het werk.

Bedoeling was om een soort tegenpool te maken tegenover het werk van Le Corbusier in India en de nieuwe stad in Chandigarh.

Toen Muzharul Islam de opdracht kreeg om een nieuw Parlement te ontwerpen voor zijn nieuwe land Bangladesh gaf hij die opdracht onmiddellijk door aan Louis Kahn.

Het ontwerp van Kahn voor het Parlement, met zijn nooit geziene originaliteit en eigenheid los van elke stroming, is voor Bangladesh, meer dan veel andere modernistische gebouwen uit die tijd, van een grote bijna epische waarde in de ontvoogding van het land.

Muzharul Islam overleed 7 november 2012.

Kahn kreeg de opdracht om het National Assembly voor het toenmalige Oost-Pakistan (nu Bangladesh) in 1962 te ontwerpen. Het National Assembly was bedoeld als tegenhanger voor de nieuwe hoofdstad van Islamabad in West-Pakistan. Vanaf het begin was dit net zo goed een stedenbouwkundig als een architectonisch project. Hoewel Kahn ook plannen voor een Acropolis-achtige wijk ontwikkelde, geraakte dat project niet verder dan de planningsfase. Het complex omvatte ook hostels waar de Assembly afgevaardigden zouden kunnen leven, evenals woningen voor verschillende klassen van werknemers en bedienden. Deze woningen werden amper gepubliceerd, maar namen toch een groot deel van de tijd en aandacht in beslag voor de satellietkantoor van Kahn in Dhaka.

De klanten van Kahn vroegen hem aan zich te passen aan de lokale omstandigheden. Een officiële afgevaardigde schreef hem:

“Bij het suggereren van een islamitisch tintje in architectuur, is het niet de bedoeling dat de interne constructie en de planorganisatie iets anders moet zijn dan modern en geavanceerd, maar ons eigen klimaat en sociale omstandigheden moeten wel in rekening gebracht worden.”

In eerste instantie enkel geïnteresseerd in het klimaat inspireerden Kahn's ervaringen bij het bouwen in Zuid-Azië hem uiteindelijk om moderne constructies en inheemse ruimtelijke praktijken te integreren. Van de studie over de inheemse vernaculaire architectuur door Team X ging Kahn over naar een meer abstract oproepen van een breed scala aan monumentale bronnen.

Het middelpunt van het hoofdstedelijk complex van Kahn was het National Assembly gebouw. De bouw begon in 1963 en werd pas twintig jaar later voltooid, negen jaar na de dood van de architect. Het was een enorm groot en duur gebouw in een zeer arm land. De Bengalezen echter omschrijven dit project als een bron voor een inspirerende visie op democratie. Ongeveer vierkant in plan, wordt het omringd door water, behalve waar tegenover elkaar liggende hoeken grenzen aan verharde pleinen die uitkomen op parken. De duidelijk omlinjende volumes zijn gesloten, bijna versterkt waar ze land raken, maar uitgehold door rechthoekige, ronde en driehoekige uitsparingen waar ze geconfronteerd worden met water. De horizontale witte banden in de grijze betonnen muren, die telkens het einde van het gieten van het beton per dag markeren, breken de schaal.

Het verzoek naar *'een islamitische accent'* dwong Kahn om af te stappen van het soort architectuur dat te vinden was in Brasilia en in Chandigarh. De overheid had hem ontslaan van zijn taak, namelijk het ontwerpen van het presidentiële complex in Islamabad, toen hij niet bereid bleek om historische motieven op te nemen. Hun aandringen leidde Kahn tot dieper onderzoek naar het bouwkundig erfgoed in Zuid-Azië op typologisch niveau. Paradoxaal genoeg moedigde hem dit aan om het westerse classicisme, waarin hij als jonge man was opgeleid, op prijs stellen. In Dhaka versmolt hij beide door het creëren

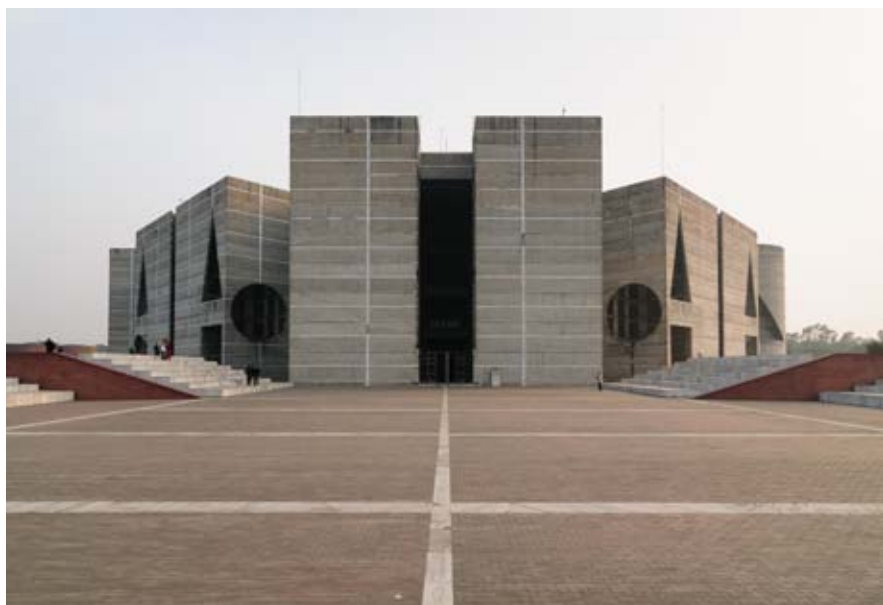

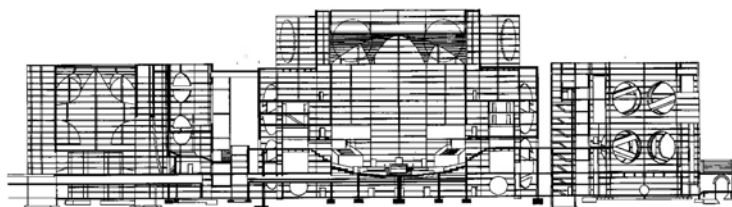
van een structuur die zowel door Zuid-Aziaten als Europeanen erkend werd als hun eigen. Hij bereikte deze geladenheid door voor een deel de lokale ornamentale tradities te weigeren, en ook door het deels opnemen van de gelaagde ruimten met flexibel gebruik (toegepast van het oude Rome tot het moderne Zuid-Azië, maar eerder ongebruikelijk in koudere klimaten).

Een klassieke zin voor symmetrie en orde is afleesbaar in het National Assembly. Een boek over Schotse kastelen met afbeeldingen van ruige omsluitingen inspireerde Kahn. Even belangrijk echter waren zijn ervaringen in Zuid-Azië waar hij in de laatste twaalf jaar van zijn leven regelmatig heen reisde. Hij begon met het aanpakken van Dhaka's klimaat dat tijdens de moesson zowel nat als warm is. De uitsparingen in de *'ruïnes omheen de muren'* zoals Kahn hen noemde – geïnspireerd door Mughal iwans, de boogvormige deuropeningen –, beschermden minder het interieur tegen water en zon dan de architect had gehoopt. Ze introduceerden wel ordelijke, gelaagde ruimten: een buitenste ring van kantoren, een geïnterioriseerde circulatiestraat en vergaderruimten. In een omkering van modernistische orthodoxie is het eerder de geometrie in plaats van de functie dat het plan hier structureert. Dit verwijst naar de manier waarop analoge vroeg-moderne en vernaculaire ruimte in Zuid-Azië mee veranderen naargelang het tijdstip van de dag en van het jaar.

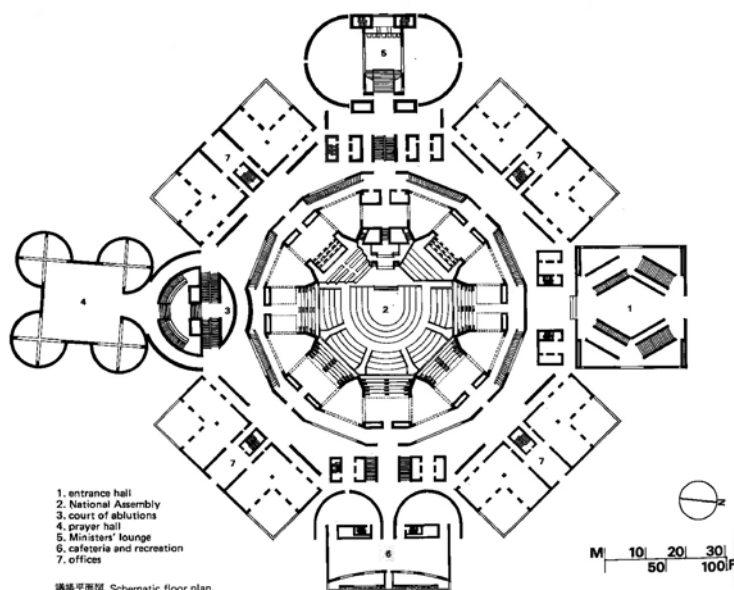
Ondanks zijn waardering voor de geschiedenis bleef Kahn een modernist, gehecht aan abstractie. De dichtste benadering in Dhaka tot het ornament waren de banden van marmer die hij in het beton introduceerde aan het einde van elke dag beton gieten. Ergens refereert dit vaag naar de polychromatische inleg van steentjes in de Mughal architectuur. Anderzijds tonen deze lijnen ook wat de karakteristieke aandacht van de bouw voor Kahn betekende. In een tijd waarin het de gewoonte was in Dhaka om de ruw gelegde stenen of de beton te bedekken met stucwerk drong Kahn aan op het blootstellen van goed afgewerkte ruwe materialen. Oefening op dit vlak verstrekte een generatie van lokale arbeiders bouwvaardigheden die leidden tot één van de meest waardevolle exportelementen van het land. Kahn's betrokkenheid bij identiteit bereikte zijn hoogtepunt in de moskee van het National Assembly. Deze breidde hij uit tot tien keer zo groot als de klant had gevraagd. Een zionistische jood, die heen en weer pendelde tussen Pakistan en India tijdens twee oorlogen tussen beide landen, gebruikte licht om het sacrale op te roepen op een manier waarbij elk specifiek religieus erfgoed overstegen werd.

Vrij vertaald naar tekst van Kathleen James-Cakraborty

南北断面图, North-south section.

广场平面图, Schematic floor plan.

76 Sadarghat

SADARGHAT GABTOLI ROAD

De traagstromende, bruine Buriganga rivier is levensader van Dhaka en zelfs heel Bangladesh. Grote ferry- en cargoboten torenen uit boven de duizenden sloepen die als mieren vrachten van en naar de modderige oevers slepen. Aan deze oevers vissen kinderen met zelfgemaakte netten in het troebele water tussen de roestende tankers, worden boten hersteld en geschilderd vanop stukken drijfhout...

Sadarghat is de naam van de aanlegsteiger voor de ferryboten en het centrum van de bruisende activiteiten, kleuren, stank, lawaai, schoonheid en miserie. Van hieruit verspreidt de krioelende bedrijvigheid zich over de hele stad.

Ongeveer 600 m stroomopwaarts ligt het Ashan Manzil (Pink Palace), nu het Dhaka National Museum. De site behoorde eerst tot de Moghols, die het rond 1740 verkochten aan de Fransen. Deze verloren in de Frans-Engelse oorlog en trokken zich terug uit de regio, de eigendommen werden in 1830 verkocht aan de grootgrondbezitter (nawab) Dhaka Khwaja Alimullah. Diens zoon, Khwaja Abdul Gani bouwt er in 1872 een paleis.

Op 7 april 1888 raast een orkaan over Dhaka en veroorzaakt grote schade aan het goed. Een Britse ingenieur uit Kolcutta komt ter plaatse en adviseert om het gebouw grotendeels af te breken, waarna de nieuwe vleugels opgetrokken worden onder toezicht van de plaatselijke ingenieur Gobinda Chandra Roy.

De glorie-dagen van de rijke familie komen tot een abrupt einde wanneer Khwaja Ahsanullah in 1901 plots overlijdt zonder een testament na te laten. Interne vetes verbrokkelden het fortuin, het paleis werd opgedeeld, verhuurd en later zelfs gekraakt tot er niet meer dan een ruïne overbleef. Na de onafhankelijkheid komt het paleis uiteindelijk in handen van de Bengaalse overheid, die aan de hand van foto's uit de glorie-dagen het paleis interieurs laat restaureren. Deze foto's zijn vandaag nog tentoongesteld in het museum.

3. BEKNOPTE BIOGRAFIEËN

Charles Correa

Doshi

Maxwell Fry

Satish Gujral

Muzharul Islam

Pierre Jeanneret

Louis Kahn

Sir Edwin Lutyens

Matharoo Architects

Studio Mumbai

Mahendra Raj

Serie Architects

Joseph Allen Stein

Frederick William Stevens

George Wittet

CHARLES CORREA

BALKRISHNA DOSCHI

MAXWELL FRY

CHARLES CORREA

1930

Charles Mark Correa is een Indiase architect en stedenbouwkundige gekend voor het aanpassen van de modernistische principes aan het lokale klimaat en bouwstijlen. Correa begon zijn studie aan het Saint Xavier's College van de Universiteit van Bombay (nu Mumbai). Nadien ging hij studeren aan de Universiteit van Michigan in Ann Arbor (1949-1953) en het Massachusetts Institute of Technology (MIT) in Cambridge, Massachusetts (1953-55). In 1958 startte hij in Bombay een eigen praktijk.

Het vroege werk van Correa combineerde traditionele architectonische waarden - zoals de koloniale bungalow, de traditionele symmetrische ruimte - met het modernistische gebruik van materialen bij figuren als Le Corbusier, Louis I. Kahn, en Buckminster Fuller. In het bijzonder werd Correa beïnvloed door de prachtige betonnen vormtaal van Le Corbusier.

Het belang van de site was een constante in de aanpak van Correa. Aanvullend op het Indische landschap werkte hij bij vroege projecten op een organische en topografische schaal, zoals Gandhi Smarak Sangrahalaya (1958-1963) in Ahmedabad en het Handloom Paviljoen (1958) in Delhi. Het Indiase klimaat leidde veel van Correa's beslissingen. Voor residentiële commissies ontwikkelde hij de "tube house", een smal huis ontworpen om energie te besparen. Ook in reactie

op het klimaat gebruikte Correa vaak een groot overhangend dak, een element eerst te zien in de Engineering Consultant India Limited complex (1965-1968) in Hyderabad.

In de late jaren 1960 begon Correa zijn carrière als stedenbouwkundige bij het ontwerpen van New Bombay (nu Navi Mumbai), een stedelijk gebied dat voorzag in het levensonderhoud en huisvesting voor velen die aan de stadsgrenzen leefden. Te midden van overbevolkte steden probeerde Correa quasi landelijke woonmilieus te creëren, zoals de low-cost Belapur huisvestingssector in New Bombay (1983-86). In al zijn stedenbouwkundige opdrachten vermeed Correa hoogbouwoplossingen en richtte zich op laagbouw die, in combinatie met gemeenschappelijke ruimten en faciliteiten, de menselijke schaal benadrukte en een gevoel van gemeenschap creëerde.

Correa doceerde in vele universiteiten, zowel in India als in het buitenland, o.a. in MIT en Harvard University en de Universiteit van Londen. Een paar onderscheidingen zijn: de Royal Gold Medal for Architecture van het Royal Institute of British Architects, de Praemium Imperiale prize for architecture (1994), uitgereikt door de Japan Art Association, en de Aga Khan Award for Architecture (1998).

BALKRISHNA DOSHI

1927

Balkrishna Vithaldas Doshi (Pune, 1927) is een van de meest invloedrijke architecten op de ontwikkeling van de Indiase architectuur geweest en staat bekend om zijn bijdragen aan de evolutie van het architectuurdiscours in India.

Doshi heeft gestudeerd in Bombay en Londen. Na zijn studies werkte hij vier jaar (1951-1954) bij Le Corbusier in Parijs. Nadien keerde Doshi terug naar Ahmedabad om de werken van Le Corbusier te overzien. Doshi werkte ook nauw samen met Louis Kahn en Anant Raje, toen Kahn de campus van de Indian Institute of Management in Ahmedabad ontwierp.

Uiteindelijk vestigde Doshi zich in 1962 in Ahmedabad als zelfstandig architect. Ook droeg hij bij aan de ontwikkeling van verschillende stichtingen, zoals een bouwkunst- en stadsplanningsschool (1966) en de Vastu-Shilpa Stichting voor Milieugericht Ontwerpen, die onderzoek doet naar goedkope woningbouw en initiatieven in de stedenbouw. In zijn beginperiode als architect was Doshi erg beïnvloed door Le Corbusier en Kahn, maar de laatste jaren was en is hij meer bezig met het zoeken naar een typisch Indiase architectonische vormtaal.

In Doshi's architectuur zitten modernistische kenmerken, via opgedane ervaringen uit verschillende reizen door Europa

en Amerika verweven met Indiase tradities. Zo werkt hij met beton en baksteen en gebruikt hij elementen uit de hedendaagse cultuur van India. In sommige van zijn projecten zijn bijvoorbeeld boeddhistische of hindoeïstische ideeën terug te vinden.

De modernistische invloed is terug te vinden in werken als Doshi's Sangath Design Studio in Ahmadabad (1981) en zijn eigen huis in dezelfde stad uit 1959. Eind jaren vijftig was Doshi werkzaam aan een aantal projecten voor goedkope woningen voor minderbedeelden, zoals Textile Industry's Research Association (Ahmadabad, 1957-1960). De meer Indiase richting is duidelijker te herkennen in bijvoorbeeld de Hussain Doshi Gufa Gallery (1993) in Ahmadabad, waarin onder andere hindoeïstische mythologische invloeden zijn terug te vinden.

Balkrishna Doshi is niet alleen door zijn gebouwen en stichtingen van invloed geweest op de ontwikkeling van de (Indiase) architectuur, maar ook door zijn talloze lezingen. Door tijdens zijn lezingen modernistische architecten te promoten in India, zette hij Ahmadabad op de kaart als centrum voor training in Indiase architectuur en legde hij contacten tussen westerse en oosterse architecten.

MAXWELL FRY

1899-1987

Fry werd geboren in Cheshire. Hij genoot een opleiding aan de School of Architecture van de Universiteit Liverpool, waar hij zijn diploma behaalde in 1923. Maxwell Fry was een van de weinige modernistische architecten werkzaam in Groot-Brittannië in de jaren dertig, die Brits waren. De meesten waren immigranten van het vasteland in Europa, waar het modernisme is ontstaan. Eén van zijn eerste opdrachten was het Margate station dat in 1926 werd geopend. In 1933 was hij medeoprichter van de Modern Architectural Research (MARS) Group, een modernistische architecturale denktank. Zijn bekendste gebouwen zijn het Kensal Huis in Londen (1937) in samenwerking met sociale hervormer Elizabeth Denby, Miramonte in Surrey en Impington Village College in Cambridgeshire in samenwerking met Walter Gropius.

Van 1934 tot 1936 runde hij een praktijk met Walter Gropius als Gropius & Fry. Van 1937 tot 1942 werkte Fry als secretaris met Arthur Korn als voorzitter aan de bestuurscommissie van de MARS-groep voor de herontwikkeling van het naoorlogse Londen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog diende hij bij de Royal Engineers en werkte in Nigeria, waar hij de autoriteiten adviseerde bij stedenbouwkundige projecten en bij het ontwerpen van de Universiteit van Ibadan. Samen met zijn

SATISH GUJRAL

MUZHARUL ISLAM

PIERRE JEANNERET

tweede vrouw Jane Drew publiceerde hij boeken over tropische architectuur.

In de vroege jaren 1950 trok hij samen met Pierre Jeanneret en Jane Drew naar Indië. Als senior architecten ontwierpen zij een groot deel van de woningen van Chandigarh, de nieuwe hoofdstad van Punjab. Fry en Drew ontwierpen de nieuwe schoolgebouwen, de Waterloo Entree en de Harbour Bar voor het Festival of Britain.

Zowel Maxwell Fry als Jane Drew werkten vaak samen met Ove Arup, de oprichter van het ingenieursbureau Arup. Ze waren tevens goed bevriend. Onder de bureaunaam Fry, Drew and Partners (1946-1973) ontving het architectenbureau als grootste opdracht het hoofdkwartier van Pilkington Glass in St. Helens. Maxwell Fry was ook schilder, schrijver en dichter. Onder hun vrienden waren heel wat hedendaagse kunstenaars als Henry Moore, Barbara Hepworth, Ben en Winifred Nicholson, Victor Pasmore en Eduardo Paolozzi, en de auteur Richard Hughes.

SATISH GUJRAL

1925

Satish Gujral (geboren op 25 december 1925) is een Punjabi-Indische schilder, beeldhouwer, muralist, grafisch ontwerper, schrijver en architect die consequent de kunstwereld in India heeft gedomineerd sinds de onafhankelijkheid. Hij werd bekroond met de Padma Vibhushan in 1999.

Satish Gujral werd

geboren in Jhelum, Pakistan, dat destijds deel uitmaakte van het onverdeelde India. Op achtjarige leeftijd leed hij aan een ziekte die zijn gehoor nagevoeg volledig afzwakte.

In 1939 ving hij de studies van toegepaste kunsten aan in de Mayo School of Arts in Lahore. In 1944 verhuisde hij naar Bombay (nu Mumbai) en kreeg toelating om te studeren aan de Sir JJ School of Art. In deze periode kwam hij in contact met de Progressive Artists Group, maar hij vond het moeilijk om in te stemmen met hun technieken en ging op zoek naar een soort modernisme geworteld in Indiase tradities. Een herval van ziekte noopte hem tot stopzetting van zijn studies in 1947. In 1952 vertrok hij met een beurs voor twee jaar naar Mexico, om te studeren aan het Palacio Nacional de Belles Artes en een stage te lopen bij Diego Rivera en David Siquieros. Zijn werk werd er sterk beïnvloed door het lijden van de mensen die huis en familie verloren door de verdeling van het land. Geleidelijk aan verrijkte Satish zijn sculpturale materialen met geproduceerde industriële objecten in staal, koper, glas, enz. Hij maakte ook junk sculpturen.

Hij verwierf een gelijke, zo niet grotere bekendheid als architect. Zijn ontwerp voor de België Ambassade in New Delhi werd geselecteerd door het Internationaal Forum van architecten als een van de duizend beste gebouwen in de 20e eeuw in de wereld. Hij ontving eveneens de

Orde van de Kroon van de Belgische regering (voor Architectuur). Een ander bekend gebouw van zijn hand is de Universiteit van Goa op Panjim (voorheen Panaji). Zijn muurschilderingen zijn te vinden in Ahmadabad (Roopali Cinema, Handloom House), Bombay (First National City Bank), Chandigarh (Punjab Museum, Punjab University), Hissar (Agricultural College), Ludhiana (Agricultural University), Madras (Handloom House), New Delhi (Oost-India Hotels, Hotel Rajdoot, Ministerie van Onderwijs, ministerie van werken, en Palam Airport, Odeon Cinema, First National City Bank, Indian Medical Association) en New York (New York Port Authority)

MUZHARUL ISLAM **1923-2012**

Muzharul Islam was een architect en stedenbouwkundige uit Bangladesh. Hij is de pionier van het Bengaals modernisme in Bangladesh. Zijn stijl en invloed domineerden de architecturale scène in Bangladesh doorheen de jaren 1960 en '70. Als leraar, architect, sociale en politieke activist, bepaalde Islam de koers van de architectuurpraktijk in het land, niet alleen door zijn eigen ontzettend gevarieerde werken, maar ook door zijn visie om architecten als Louis Kahn, Richard Neutra, Stanley Tigerman, Paul Rudolph, Robert Boughey en Doxiadis uit te nodigen om te werken in Bangladesh.

Muzharul Islam werd geboren op 25 december 1923 in Murshidabad. Hij ging naar de Verenigde Staten in 1950, waar hij zijn Bachelor diploma in Architectuur aan de Universiteit van Oregon behaalde. In 1956 ontving hij een beurs om tropische architectuur te studeren aan de AA School of Architecture in Londen. In 1961 voltooide hij zijn studies onder Paul Rudolph aan de Yale University. Op Yale was Stanley Tigerman een van zijn studiegenoten. Bovendien kwam hij daar in aanraking met Louis Kahn.

Muzharul Islam begon zijn carrière met het ontwerpen van twee gebouwen in het Shahbag gebied in 1955 – de Dhaka Universiteitsbibliotheek en het Instituut voor Kunsten en Ambachten (Art Institute Dhaka). Tussen 1958 en 1964 was Islam de Senior Architect van de regering van Oost-Pakistan.

Zijn belangrijkste werk kwam voort uit wanneer in 1959 besloten werd onder leiding van president Ayub Khan dat Dhaka de tweede hoofdstad van Pakistan zou worden. De regering besloot om een hoofdstedelijk complex te bouwen bij Sher-e-Bangla Nagar in Dhaka. Muzharul Islam kreeg de opdracht om Jatiyo Sangsad Bhaban (National Assembly Building van Bangladesh) te ontwerpen. Hij bracht echter zijn leermeester Louis Kahn in het project om voor de toekomstige generatie dit project te realiseren. Islam werkte nauw samen met Kahn van 1965 tot aan diens dood in 1973.

Samen met Kahn, bracht hij ook Paul Rudolph en Stanley Tigerman naar Bangladesh. Zij werden bekend als het Amerikaanse Trio. Naast het werk van het Trio, was het vooral de monumentale stijl van Islam dat de architectuur in Bangladesh domineerde vanaf 1950. Muzharul Islam stierf op 15 juli 2012 in Dhaka. Hij werd 88.

PIERRE JEANNERET **1896-1967**

Pierre Jeanneret was een Zwitserse architect en schilder. Na zijn studie architectuur in Genève verhuisde hij in 1920 naar Parijs waar hij in het architectenbureau van Perret Frères werkte dat bekend stond om het gewaagde gebruik van beton en de functionalistische vormen. Begin jaren '20 ontmoette Jeanneret de puristische kunstenaar Amédée Ozenfant (1886-1966) die veel invloed zou krijgen op de schilderijen die hij maakte. Samen met zijn verre neef Le Corbusier (oorspronkelijk Charles Edouard Jeanneret) begon hij eind 1923 een architectenbureau in de Rue d'Astorg 29. Het is Pierre die in die periode 1923-1940 voor de praktische uitwerking zorgde van Le Corbusiers bevroren ideeën en die de dagelijkse leiding had van het bureau in Parijs. Hun werkrelatie eindigde toen Pierre zich aansloot bij het Franse verzet en Le Corbusier niet. Tijdens en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog opeerde Jeanneret als

LOUIS KAHN

SIR EDWIN LANDEER LUYTENS

MATHAROO ASSOCIATES

zelfstandig architect, onafhankelijk van zijn neef. Hij patenteerde het ontwerp met de innovatieve stalen bouten montage van zijn berken stoel Scissor (ca. 1947) en ontwierp onafhankelijk andere meubelen. In de jaren na de oorlog werkte hij met Jean Prouvé aan prefab woningen en aan een stadsplanning-project voor Puteaux met Georges Blanchon.

In 1951 verhuisde hij, op vraag van Le Corbusier, naar Chandigarh in India. Pierre Jeanneret, samen met het Engelse team Maxwell Fry en Jane Drew, was verantwoordelijk voor de bouw van het merendeel van het gigantische Chandigarh project. Pierre was grotendeels verantwoordelijk voor het ontwerpen voor de Panjab universiteit, met inbegrip van de Gandhi Bhawan en de Universiteitsbibliotheek.

Hoewel Corbusier het project halverwege verliet, bleef Jeanneret gedurende 15 jaar als chieft architect van het project. De stad blijft een meesterwerk van de moderne visie.

Bij zijn dood, in overeenstemming met zijn wil, werd de as van Pierre Jeanneret in het meer van Chandigarh verstrooid.

Hoewel overschaduwd door zijn neef Le Corbusier was Pierre Jeanneret een visionair van de modernistische architectuur en design. Samen waren ze pioniers van een nieuw esthetisch vocabularium dat functie en orde boven ornament plaatste.

LOUIS KAHN

1901-1974

Een van de grootste architectuurfenomenen in de twintigste eeuw is de in Estland geboren Amerikaan Louis Isidore Kahn. Zijn heldere, krachtige architectuur vormt een stevig contrast met zijn chaotische, onevenwichtige leven. Daar waar hij monumentale brutalistische gebouwen ontwierp, ging hij zelf gebukt onder financiële malaise en leidde hij een dubbelleven op liefdesgebied. Hij had drie relaties tegelijk, die elk een kind voortbrachten. Omdat hij getrouwd was, hield hij twee van de verhoudingen geheim. De joodse immigrant studeerde architectuur aan de universiteit van Pennsylvania. Daarna werkte hij van 1935 tot 1948 samen met onder andere George Howe, die een grote rol speelde in de architectuur van de stad Philadelphia. Kahn kreeg zelf overigens weinig opdrachten van het stadsbestuur, wat vooral geweten wordt aan zijn persoonlijkheid. Hij was namelijk niet erg vriendelijk voor andere mensen. Kahn was bovendien niet zuinig bij het ontwerpen van een gebouw. Werken was voor hem belangrijker dan geld verdienen. Hij ging niet uit van vaste ontwerp-regels en herzag plannen vaak volledig. Kahn was erg invloedrijk, door zijn gebruik van ruwe materialen en de geometrische basisvormen van zijn gebouwen. Hij staat bekend als meester in de omgang met licht, waarmee hij in veel van zijn ontwerpen een bijzondere sfeer creëerde. Louis Kahn bevestigde opnieuw de architect in de rol van kunstenaar in

overeenstemming met Richardson, Sullivan, Wright en Van der Rohe. Volgens hem bouwde een architect *'niet voor behoefte, maar voor kunst'*.

Kahn werkte aanvankelijk in de traditie van de Internationale Stijl, maar gaandeweg ontwikkelde hij een vorm van brutalisme en stapte hij af van het modernisme. Net als Le Corbusier maakte hij gebruik van ruwe, onbewerkte materialen. Tijdens een studiereis in 1950 raakte hij onder de indruk van de Klassieke Oudheid en gaf hij zijn bouwwerken, in navolging van wat hij gezien had, een solide en monumentaal karakter. Kahns meesterwerk is het parlementsgebouw (1976) in Dhaka, Bangladesh. De kenmerkende geometrische vormen in combinatie met spectaculaire lichteffecten maken dit bouwwerk tot een hoogtepunt van de hedendaagse architectuur. Het parlementsgebouw was pas in 1983, na zijn dood, klaar. Zes jaar later werd Louis Kahn postuum geëerd met de Aga-Kahn-prijs voor zijn meesterwerk.

SIR EDWIN LANDSEER LUTYENS 1869-1944

Sir Edwin Landseer Lutyens (1869 - 1944) was een Engelse architect en tuinontwerper. Hij studeerde van 1885 tot 1887 architectuur aan de South Kensington School of Art in Londen. Na zijn studies ontmoette hij de tuinontwerper Gertrude Jekyll, met

wie hij samenwerkte aan een aantal landhuizen in de typische Lutyensstijl, een combinatie van klassieke invloeden met "natuurlijk" aangelegde bloementuinen.

Lutyens verwierf faam door het tijdschrift Country Life, waarin vele van zijn ontwerpen aan het publiek werden voorgesteld.

Nog voor het einde van de Eerste Wereldoorlog werd hij aangesteld als één van drie vooraanstaande architecten die door de Imperial War Graves Commission belast werden met de bouw van verschillende gedenktekens en oorlogsmonumenten in binnen- en buitenland, o.a. in Ierland en Spanje. Hij ontwierp ook 140 Brits-Gemeenebest militaire begraafplaatsen in België en Frankrijk.

Tot zijn andere creaties behoren o.m. Queen Mary's Dolls' House, een schaalmodel van een villa in de stijl van de 16e-eeuwse ontwerper Palladio, de Rooms-katholieke kathedraal van Liverpool, en verschillende publieke bouwwerken in Ierland.

Lutyens werd in 1918 tot ridder geslagen en in 1921 verkozen tot lid van de Royal Academy of Arts. Eén van zijn meest indrukwekkende verwezenlijkingen is de bouw van New Delhi, een gedeelte van de metropool Delhi, waar vanaf 1912 de Britse regering in India haar zetel had. Hier liet hij zich, in samenwerking met Herbert Baker, inspireren door elementen van de traditionele Indiase architectuur. De indrukwekkende ambtswoning van de president,

de Rashtrapati Bhavan, werd door hem ontworpen. Het project werd afgewerkt in 1929.

In 1897 huwde Lutyens met Lady Emily Bulwer-Lytton (1874-1964), de dochter van Robert Bulwer-Lytton, een gewezen onderkoning van India. Zij kregen vijf kinderen. Begin 1940 werd bij Lutyens longkanker vastgesteld waaraan hij op 1 januari 1944 overleed. De begrafenis vond plaats in Westminster Abbey op 6 januari en zijn as werd in een urne, ontworpen door zijn zoon, geplaatst in de crypte van de St. Paul's Cathedral, Londen.

MATHAROO ASSOCIATES 1992

Gurjit Singh Matharoo is geboren in Ajmer, Rajasthan in 1966. In 1992 opende hij, na een kort verblijf in Ticino Zwitserland, zijn eigen architectuurbureau in Ahmedabad. Gedurende haar relatief korte bestaan valt Matharoo Associates op door zijn innovatieve concepten, *'out of the box'* denken en hoogwaardige constructies / uitvoering in een derde wereld scenario. Gurjit Singh Matharoo geeft internationaal lezingen en ontving diverse internationale design awards, zoals Architectural Review Award Emerging Architecture in 2009 en zijn project het AR House dat in 2010 als beste huis van het jaar werd bekroond.

Het recente werk van het bureau Matharoo Associates in Ahmedabad geeft een nieuwe

STUDIO MUMBAI

MAHENDRA RAJ

SERIE ARCHITECTS

interpretatie aan de betonnen vormtaal van Le Corbusier en Louis Kahn, en de vroege werken van de Indische modernisten, maar hun werk streeft meer lichtheid in constructie en ruimte na. Hun projecten - variërend van private woningen tot publieke faciliteiten - tonen zich als een ruwe ondoordringbare schaal die een cocon van geanimeerde ruimte in zich draagt. Gurjit Singh Matharoo, de hoofdontwerper van het bureau, heeft ook een passie voor product-design en ontwerp auto's, mobiele bloeddonorbussen en vooruitstrevende moto's.

Onlangs ontwierp hij een schitterend deur, de *'curtain door'*. De massieve sculptuur bestaat uit 40 verschillende onderdelen van mooie Birma teak, waarbij 160 katrollen, 80 kogellagers, een kabel en een verborgen contragewicht huizen. De techniek achter iets zo simpel als een deur is ontzettend ingenieus! Het wordt een dramatische entree! Gesloten lijkt het haast niet op te vallen, maar eens geopend waaiert de latten in een sierlijke boog uit als een gordijn in de wind.

Matharoo Associates gelooft in een duidelijk nadruk op functionaliteit en diensten, in het uitvoeren van een extreme terughoudendheid bij het ontwerpen, en in het gebruik van natuurlijke materialen waarbij zonlicht dient als enige verfraaiing met haar variatie doorheen de dag en de seizoenen. Hun gebouwen zijn ontworpen om ontdekt te worden.

Geleidelijk ontvouwen ze zich en onthullen hun geheimen doorheen de tijd en de diverse ruimtelijke gelaagdheden.

Het bureau aanvaardt projecten gaande van architectuur, constructief ontwerp, master-planning tot productdesign. Alle design-disciplines worden als één beschouwd om zo de grenzen ertussen te verwijderen en te werken binnen een volledig gecombineerde aanpak. Deze interdisciplinaire methode is het visitekaartje geworden van Matharoo Associates.

STUDIO MUMBAI

1995

Studio Mumbai is een Indiaas collectief van vakmensen en architecten. De projecten die ze ontwerpen bouwen ze ook zelf. De oprichter van Studio Mumbai is Bijoy Jain.

Bijoy Jain (Mumbai, 1965) studeert in 1990 af aan de Washington University in het Amerikaanse St. Louis. Hij gaat in Los Angeles aan de slag bij de bekende Richard Meier en is ook een tijdlang in London actief. In 1995 keert hij terug naar zijn geboorteland om daar zelf een bureau op te starten. India is inmiddels een economische wereldspeler geworden en Mumbai - of Bombay - een wereldstad. Tradities, godsdienst, ambacht en cultuur zijn de dupe van deze snelle groei. Ook de leefomstandigheden verslechteren: overal worden overhaast gebouwen neergezet zonder rekening te houden met cultuur en klimaat. Dat

resulteert in een continue strijd van mens en gebouw tegen hitte, moesson en stedelijke verdrukking. Bijoy Jain gaat hier tegenin en werkt alleen met klanten die hem tijd en vertrouwen geven. De projecten van Studio Mumbai ontstaan na veel overleg en krijgen vorm via een proces van *'leren door maken'*. Ideeën worden getoetst in materiaalstudies, maquettes en schetsen. Oude tradities, lokale bouwtechnieken en materialen staan daarbij centraal. De projecten van Studio Mumbai passen in hun context: de wisselwerking tussen gebouw, omgeving en klimaat is essentieel.

Studio Mumbai produceert een bescheiden architectuur. Hun belangrijkste realisaties tot nu toe zijn woonhuizen die tot in het kleinste detail uitgewerkt werden. Ze visualiseren hun ontwerpen eerder aan de hand van (deel)maquettes dan door uitgewerkte plannen. Dat is een werkwijze die bewust afwijkt van het gangbare bouwproces waarbij een externe uitvoerder een gebouw optrekt volgens gedetailleerde plannen van de architect.

MAHENDRA RAJ

1924

Mahendra Raj studeerde in 1946 af als ingenieur in Lahore, Pakistan, en ging aan de slag bij het Public Works Department waar hij betrokken was bij de opstart van het Chandigarh project. Hij werkte voor Le Corbusier aan het High Court en Secretariat

building. Na bijkomende studies in Minnesota en Colombia start hij in 1959 zijn eigen praktijk in Delhi. Mahendra Raj werkte als ingenieur mee aan veel van de projecten die we bezoeken:

- Le Corbusier: High Court en Secretariat in Chandigarh
- BV Doshi: Premabhai Hall Ahmedabad (1970-1974), Tagore Memorial Hall Ahmedabad (1963-65)
- Charles Correa: Sardar Patel Cricket Stadium Ahmedabad (1962-65), LIC Delhi (1987-1992), Salvacio Church Mumbai (1973-77)
- Louis Kahn: IIM Ahmedabad
- Rewal Raj: Hall of Nations New Delhi (1971-1972)
- Kerry Hill: Aman New Delhi Resort Hotel (2009)
- Kuldip Singh: Civic Centre New Delhi (1973-1983 en 2005-2009)

SERIE ARCHITECTS

2006

Opgericht in 2006 door Chris Lee in Londen en door Kapil Gupta in Mumbai, is Serie steeds een internationaal kantoor geweest. Met meer recente kantoren in China werken er in totaal een 30-tal mensen. Hun portfolio omvat projecten in India, China, Oost-Europa en het Verenigd Koninkrijk.

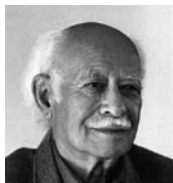
In 2011 wonnen Serie de internationale ontwerp-wedstrijd voor het BMW London 2012 Olympisch paviljoen. In 2012 wonnen ze de internationale open ontwerp-wedstrijd voor het

Singapore Subordinate Courts Complex, bestaande uit twee 150 m hoge torens met een oppervlakte van 110.000 m².

Hun architecturale aanpak is gebaseerd op de meest voorkomende elementen in de stad en in het denken hoe deze elementen tot kunstwerken kunnen worden getransformeerd. Het doel is om individualiteit te creëren dat tegelijkertijd de typische kenmerken van de stad belichaamt. Serie gelooft dat deze notie van *'de stad als een plaats van co-existentie'* architectuur met een maatschappelijke rol hervvaloriseert.

Het bureau staat bekend om zijn theoretische positie die de studie van de bouwtypologieën en hun evolutie benadrukt. Serie pleit voor zorgvuldige studie van de historische architecturale precedents als basis voor het zoeken naar nieuwe oplossingen. Nauw verwant met de Architectural Association School of Architecture in Londen en Harvard Graduate School of Design in de Verenigde Staten, waar Chris Lee lid is van de academische faculteit, heeft Serie de belangstelling voor een nieuw architectonische discours heropend.

Fundamenteel voor hun werk is een verfijnde benadering van design met de nadruk op strenge geometrie en het innovatieve gebruik van materialen. Deze strategie wordt aangevuld met een zorgvuldige en inventieve benadering van constructie. Deze combinatie leidt tot een spannende, eigentijdse vormgeving.

JOSEPH ALLEN

FREDERIK WILLIAM STEVENS

Serie Architects won de 'Young Architect of the Year Award' in 2010, de meest prestigieuze prijs in het Verenigd Koninkrijk voor architecten onder de leeftijd van 40 jaar. Deze award erkent innovatief design, met succes afgeronde projecten en inventief theoretisch werk.

JOSEPH ALLEN STEIN 1912-2001

Joseph Allen Stein werd geboren op 10 april 1912, in Omaha, Nebraska. Hij studeerde architectuur aan de Universiteit van Illinois, de Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts in Parijs en de Cranbrook Academy of Art. Aanvankelijk werkte hij voor Ely Jacques Kahn (1884-1972) in New York, een Amerikaanse commerciële architect die tal van wolkenkrabbers voor New York ontworpen heeft. Nadien werkte hij voor Richard Neutra (1892-1970) in Los Angeles en voor Garret Eckbo (1910-2000), een Amerikaanse landschapsarchitect, vooral gekend omwille van zijn baanbrekende boek uit 1950 *Landschap voor Living*. Nadien startte hij zijn eigen praktijk in San Francisco, en maakte naam als touwtrekker voor een regionale moderne architectuur in de San Francisco Bay in de jaren 1940-50.

Hij kan een als pionier van de "environmental design movement" beschouwd worden.

In 1952 verhuisde hij naar India, en werd hoofd van de afdeling architectuur aan de 'Bengal Engineering College' in

Calcutta. Vanaf 1955 werkte hij in New Delhi samen met een andere Amerikaanse architect Benjamin Polk. In de loop der jaren introduceerde hij het Californische modernisme in een aantal gebouwen die hij in Delhi ontwierp, waaronder het Ford Foundation hoofdkwartier (1968) en het India International Centre (IIC) (1962), United Nations Children's Fund (UNICEF, 1981), het World Wide Fund for Nature, een serre in Lodhi Gardens, Gandhi-King Plaza, een open-air memorial in IIC, de Amerikaanse Internationale School en de Australische Hoge Commissie in Chanakyapuri. Hij is ook gekend voor de Lodhi Woningen in Central Delhi, die naar hem "Steinabad" werden genoemd, en waar vandaag de dag de 'Joseph Stein Lane' de enige straat in Delhi is genoemd naar een architect.

In 1977 vormde hij een partnerschap met Doshi, en ontwierp de Kashmir Conference Centre, Srinagar (1977-1989), waar vernaculaire thema's duidelijk naar voor komen.

In 1993 werd er een studie gepubliceerd over zijn werk *Building in the Garden* door Stephen White, decaan van de School of Architecture in de Roger Williams University in Rhode Island. Hij werd in 1992 bekroond met de Padma Shri, de vierde hoogste burgerlijke onderscheiding in India. Hij stierf op 14 oktober 2001, op de leeftijd van 89 in Raleigh, North Carolina.

FREDERICK WILLIAM STEVENS

1847-1900

Frederick William Stevens werd geboren in Bath (Engeland) op 11 november 1847. Hij was een Engels bouwkundig ingenieur die voor de Britse koloniale regering werkte in India. Oorspronkelijk als ingenieur verbonden aan de Indiase Rijkswaterstaat in 1867 in Pune, werd hij overgeplaatst naar Bombay.

In 1877 werden zijn diensten uitgeleend aan de GIP Railway voor het ontwerp van het Victoria Terminus, één van de meest gefotografeerde gebouwen in India. In 1996 werd dit gebouw omgedoopt tot de Chhatrapati Shivaji Terminus in Mumbai. Als hogepriester van de Indiase gotische stijl, ontwierp hij ook de Municipal Corporation Building, het Royal Alfred Sailor's Home, de Post-Office Mews bij Apollo Bunder, het hoofdkantoor van de BB & CI Railway in Churchgate, en de Oriental Life Assurance Kantoren op de Flora Fountain.

Hij stierf in Bombay op 3 maart 1900 aan malaria koorts, en werd begraven in de Sewri begraafplaats.

De naam van Stevens is te lezen op de Terminus herdenkingsplaat waar het hoofdpersonage Jamal Malik op het einde van de film *Slumdog Millionaire* in 2008 tegen aanleunt.

GEORGE WITTET

1880-1926

George Wittet is geboren in Blair Atholl (Schotland) in 1878. Hij studeerde architectuur bij een zekere Heiton van Perth (Schotland) en werkte in Edinburgh en York voordat hij naar India vertrok.

Wittet arriveerde in India in 1904 en werd assistent van John Begg (1866-1937) die sinds 1901 raadgevend architect was voor de stad Bombay. Begg werd in 1906 raadgevend architect voor de regering van Indië, waarbij Wittet zijn taak in Bombay overnam. Het bekendste gebouw van Begg is de General Post Office in Bombay. Op 12 mei 1917 werd Wittet, als Raadgevend Architect van de regering van Bombay, unaniem verkozen als de eerste president van "The Indian Institute of Architects". In 1919 keerde hij de officiële instanties de rug toe en richtte zich op private opdrachten binnen de firma Messrs Tata & Company.

Wittet ontwierp enkele van de meest bekende bezienswaardigheden in Bombay, waaronder de Prince of Wales Museum, de Gateway of India, het Institute of Science, de Small Causes Court in Dhobitalao, de Wadia materniteit, het Bombay huis, het King Edward Memorial ziekenhuis en The Grand Hotel en andere gebouwen op het Ballard Estate, door de Bombay Docks. Samen met John Begg ontwikkelde en populariseerde hij de Indo-Saraceense

architectuurstijl. Beide mannen waren verantwoordelijk voor de evolutie van de Indo-Saraceense architectuurstijl, die naderhand enorm populair werd.

Wittet stierf aan acute dysenterie in Bombay in 1926, en werd begraven in de Sewri begraafplaats

